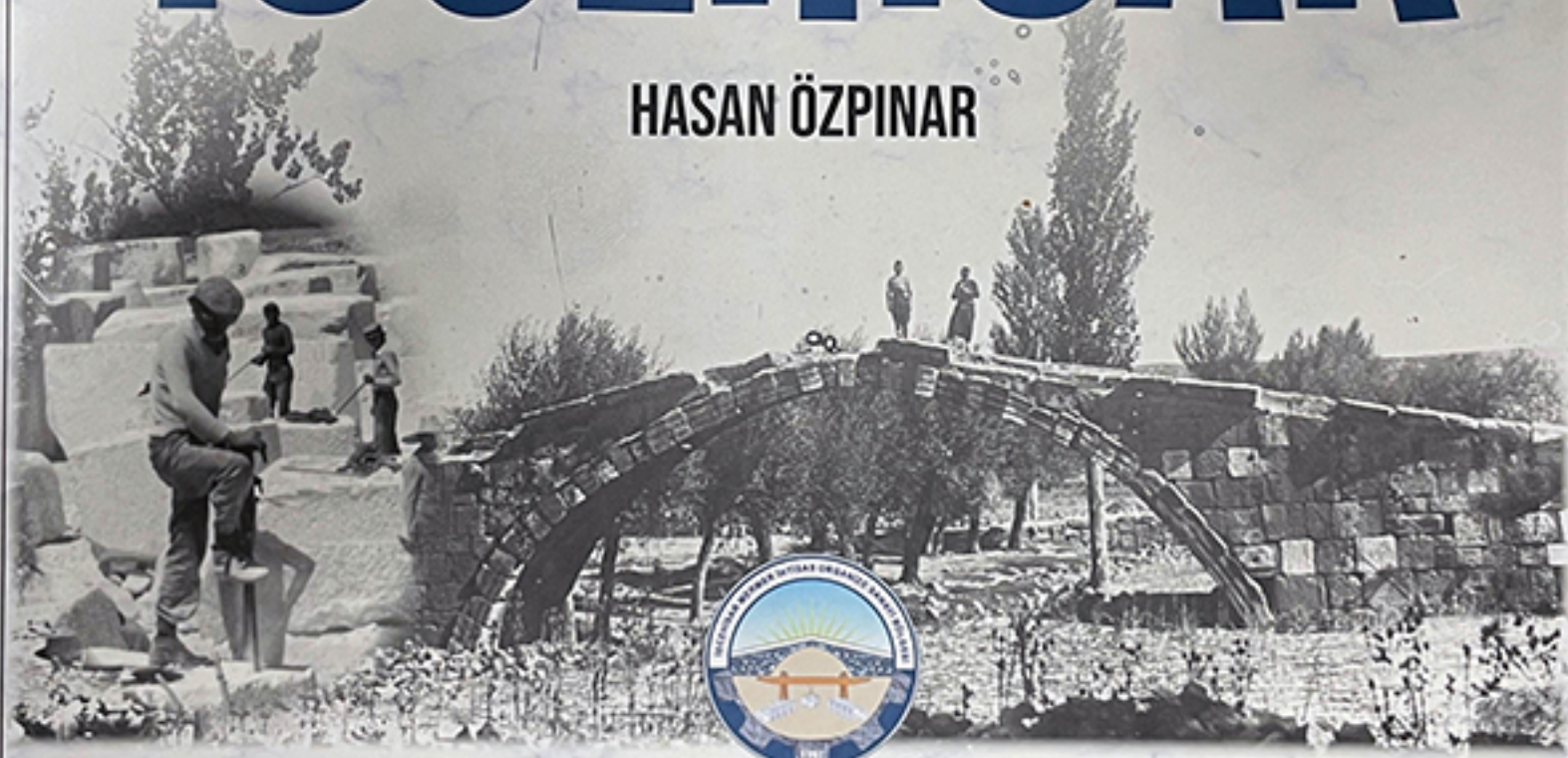

BİR ZAMANLAR İSCEHİSAR

HASAN ÖZPINAR

İscehisar Mermer İhtisas OSB

BİR ZAMANLAR İSCEHİSAR

HASAN ÖZPINAR

Grafik Tasarım: Ramazan GÖLCÜK
Basım Yeri: HAZER OFSET Afyonkarahisar
Matbaa Sertifika No: 53205
Basım Tarihi: Ocak 2022
ISBN: 978-605-63311-6-9

Iscehisar Mermer İhtisas Organize Sanayi Bölgesi olarak, mermer sektöründe Türkiye'nin ilk Garanti Markası "ISCE" nin, Türk Patent ve Marka Kurumundan Marka Tescil Belgesini almış olmasının hakkı gururunu yaşıyoruz.

Bu kitap Iscehisar Mermer İhtisas OSB'nin bir kültür hizmeti olarak yayınlanmıştır.
No: 1

Bu eserin tüm hakkı saklıdır.

Yazarından yazılı izin alınmadan kısa tanıtım haricinde alıntı yapılamaz, çoğaltılamaz, yayımlanamaz. Kitapta yer alan görseller herhangi bir teknikle kopyalanamaz, elektronik ve dijital ortamlarda paylaşamaz.

İÇİNDEKİLER

Takdim	4
Önsöz	6
İscehisar ve Mermer Ocakları	7
Strabon – M.S 17-18	9
Carsten Niebuhrs 1766-1767	11
William Martin Leake-1800	13
Leon De Laborde -1826	14
Charles Texier-1834	19
William Hamilton-1835	30
Luis Vivien De Saint Martin- 1837	32
İscehisar Mermerleri Nereelerde Kullanıldı? – 1849	33
Pierre De Chihatchef-1853	33
Henri Van Lennep-1864	34
Misyonerler - 1866	42
1870'lerde Mermer Ocakları	44
Auguste Choisy-1875	44
William Mitchell Ramsay-1882	47
Vital Cuinet -1890'lar	48
Alfred Körte - 1895	49
İscehisar Mermer Ocakları İşletmecileri Hakkında Arşiv Belgeleri 1893-1900	55
Bernhard Stern -1899	70
1900 Tarihli Salname'de İscehisar Mermer Ocakları	70
1904 Yılında Küçük Asya'da Mermer Ocakları	71
Bir Papazın Gözünden Mermer Ocakları - 1906	74
Raymond Receouly-1909	75
Demiryolları Rehberi-1909	75
Mehmet Ziya Bey- 1910	76
Amerika'da Yayımlanan Bir Dergi "Stone"-1920	78
Yusuf Mazhar Aren -1935	78
İscehisar Mermerlerine Dair Bir Konferans-1940	81
1946 Yılında İscehisar Mermer Ocakları	83
İscehisar Mermerleri Yunus Emre'nin Kabrinde-1947	84
İscehisar ve Mermercilik-1949	85
1967 yılında İscehisar mermer ocakları	87

TAKDİM

Binlerce yıllık köklü geçmişiyile tarihe kalıcı izler bırakan, mermerin başkenti İscehisar ilçemiz bu yönüyle geçmişten bugüne önemli yerleşimlerden birisi olmuş. Bu ilçemizden çıkarılan mermerler insanlık tarihinde önemli yapıları süslemiş ve süslemeye devam etmektedir.

Günümüzde Afyonkarahisar'ın lokomotif ilçesi neresidir? diye sorulsa ilk akla gelen yer İscehisar olmaktadır. İrili ufaklı yüzlerce tesisiyle, binlerce çalışmasıyla ekonomiye büyük katkı veren İscehisarlı sanayicilerimiz bununla da yetinmeyerek ülke genelinde pek çok yerde mermer sektörünün öncüsü olmuşlardır.

Böylesine önemli bir sektör ve bu hazineyi barındıran ilçemizin tarihi geçmişine dair yapılan bu çalışma önemlidir. Zira İscehisar'ın kalkınma hamlesinin baş aktörü olan mermer sektörü geçmişte nasıldı? Bugünlere nasıl geldi? Bu soruların cevabını elinizdeki kitapta bulmak mümkün.

Eserin İscehisarımızı tanıtmakta faydası olacağı muhakkaktır. Maddi kalkınmanın yanı sıra bir kültür hizmeti olarak bu eserin basımını üstlenen ve kültürel kalkınmaya da destek veren İscehisar Mermer İhtisas OSB Yönetim Kurulu'na ve bu güzel eseri hazırlayan Araştırmacı-Yazar Hasan Özpınar'a teşekkür ederim.

GÖKMEN ÇİÇEK

AFYONKARAHİSAR VALİSİ

İscehisar Mermer İhtisas OSB Yönetim Kurulu

Uğur KAPAR
Kaymakam
Yönetim Kurulu Başkanı

Ahmet ŞAHİN
İscehisar Belediye Başkanı
Yönetim Kurulu Üyesi

Adnan DEMİREL
Yön. Kri. Bşk. Vekili

Necmettin AYYILDIZ
Yönetim Kurulu Üyesi

Cihat ÖZCAN
Yönetim Kurulu Üyesi

ÖNSÖZ

Afyonkarahisar'ın köklü yerleşim yerlerinden olan ve ününü 2000 yıl öncesinden bugüne dünyanın dörtbir tarafına duyuran İscehisar'a dair yeni kitabımızla merhaba.

Roma döneminden bu yana sahip olduğu doğal zenginlik "Mermer" ile gündeme gelen İscehisar halıyla geçtiğimiz yüzyıllarda pek çok gezginin ilgisini çekmiş. Yüzyıllar boyu süren terk edilmişliğin ardından 1800'ü yıllardan itibaren şehre yolu düşen gezginler bu kıymetli taşların çıktığı ocakları merak etmişler, görmek istemişler. Bu sayede yeniden gündeme gelen mermer ocakları 1890'lı yıllardan itibaren aktif olarak kullanılmaya başlanmış.

İlk önce Baron de Swieter isiminde bir Fransız işletmecinin başlattığı girişim yeni yatırımcıları tetiklemiş. Ve bugün binlerce kişiye ekmeek kayısı olan İscehisar Mermer Ocakları yeniden hayat bulmuş.

Kitabımızda değişik zamanlarda İscehisar'a yolu düşen gezginlerin hatıralarına, arşiv belgelerine, yıllar öncesinin gazete haberlerine ve en önemlisi bu güzel ilçemizin bilinen ilk gravürlerinden başlayarak yine ilk kez ortaya çıkardığımız tarihi fotoğraflarına yer verdik.

İscehisar'ın 100 yıl önceki hali nasıldı? İnsanlar ne-ler yapardı? Bugün en modern teknoloji ile çıkarılan mermerler o dönem nasıl çıkarılırdı? Bu soruları fotoğraflarla cevaplamaya çalıştık.

Farklı arşivlerden farklı bilgi ve görsellerle bu çalışmayı hazırladım. Ancak biz araştırmacıları en çok zorlayan husus araştırma yapmak değil bunu kalıcı bir esere,

bir kitaba dönüştürmek. İşte bu zorluğu da doğduğu yere vefasını esirgemeyen, İscehisar aşığı kıymetli büyüğüm Sayın Adnan Demirel çözdü. Bu eseri elimize alıp okuyup inceleyebiliyorsanız Onun sayesinde.

Kültürel yayınlar bir şehrin aynasıdır, o yerleşimin köklü bir geçmişi olduğunu, orada yaşayan ilim irfan sahibi insanların olduğunu gösterir. Ve imkân sahibi olan herkesin bu tür çalışmalara katkıda bulunması, desteklemesi gerekir. Büyük Türk bilgini İbni Sina'nın şu sözü unutulmamalıdır "Bilim ve sanat takdir edilmediği yerden göç eder."

Eserin bir kültür hizmeti olarak basımını üstlenen İscehisar Mermer İhtisas OSB Yönetim Kurulu'na, OSB Müdürümüz Sayın Muhammed Bacaksız'a, grafik tasarımında emek sarfeden Sayın Ramazan Gölcük'e, her zaman olduğu gibi onlara ayırmam gereken zamandan feragat ederek bu eseri hazırladığım aileme müteşekkirim.

HASAN ÖZPINAR

Ocak 2022

İSCEHİSAR VE MERMER OCAKLARI

İscehisar mermerleri Antik Devirden bu tarafa kullanılmaktadır. Persis Dağı'nda bulunan mermer ocakları Anatarıça *Kybele*'ye adanmıştır. Bu olay Dokimeion paralarına işlenmiştir. Bu ocakların imtiyazları Romalılar zamanında prens ve prenseslere verilmiştir. Roma İmparatoru *Ogüst*' Ben Roma'yı kerpiçten bir şehir buldum, mermerden bir şehir yaptım. 'sözü ile Roma şehrini İscehisar (Dokimeion) mermerleri ile yeniden yaptığını anlatmak istemiştir. Tarihi Roma, dünyada İscehisar mermerinin tarihi bir mührüdür. Roma Devri kayıtlarında *Synnada Mermeri* olarak geçmiştir. Çünkü o zaman Dokimeion (İscehisar), *Synnada* İline bağlı olduğu için vilayetin ismi ile anılmıştır. Romalılar M. Ö. III. asırdan itibaren bu mermerleri kullanmaya başlamışlardır. O devirde büyük bloklar halinde çıkarılan mermerler *Synnada*'ya getirilir, burada pazarlanırdı. Sonra kağnularla *Sibidon-Metropolis-Apemia-Leodikya* yolu ile Efes limanına getirilirdi. Buradan gemilerle başta Roma ve Atina olmak üzere o devrin Avrupa'nın büyük ticaret merkezlerine götürülürdü. Roma'dan Kuzey Afrika'ya gitmiştir. Libya'da *Lepcis Magna*'da bulunmuştur.

Dokimia mermerlerine aşık Roma krallarından birisi de Hadrian'dır. M.S. 133-137 yılları arasında Anadolu'yu dolaşmış, Attaleia (Antalya), Polybotum (Bolva-dın), Hadrianapolis (Edirne) gibi şehirleri imar etmiştir. Buralarda Dokimeion mermerleri kullanılmıştır. Öyle ki

Dokimeion (İscehisar) Mermerlerinin kullanılmadığı yer yoktur.¹

İscehisar mermerleri Selçuklular ve Osmanlılar zamanında da işletildi. Bu devirde yapılan bütün yapıların mermere İscehisar'a aittir. Osmanlıların son dönemlerinde mermer ocaklarını Yunan Naibi 99 yıllığına kiralamış, işletme işini Afyon'yerli Ermenilerinden İşloğlu yürütmüştür. 1895'ten itibaren Baron De Svieter isimli bir Fransız'ın da İscehisar'da ocak işletme imtiyazı aldığını görüyoruz. *Baron Ocağı* olarak bilinen Damgalıkaya'daki ocaklar II. Dünya Savaşına kadar işletilmiştir². Sonra terk edilmiştir.

Günümüzde mermer ocakları son teknoloji ile işletilmektedir. Anıt Kabir ve T.B.M.M binalarında kullanılan mermerler İscehisar'dan götürülmüştür. Kurulan modern işletmeler, dünya standardında mal üreterek dünya piyasalarından söz sahibi olmaktadır.

İscehisar Mermerleri inşaat sektörünün vazgeçilmez elemanıdır. İç ve dış kaplamalarda mutfak, banyo ve tuvalet dekorasyonlarında; vazo, heykel ve süsleme işlerinde, mezar taşlarını yapımında ve benzeri işlemlerde kullanılır. Mermerin her şeyi işe yarar. Atıkları dahi değerlendirilir. Bunları şöyle suralaya biliriz,

¹ Muharrem Bayar "Mermerin Tarih Yandığı Şehir İscehisar" İscehisar Belediyesi yayını 2003 s. 69

² Kitabımızda ilk sok bahsi geçen Fransız asıllı Baron De Svieter'in 1895 yılında aldığı imtiyazla işletmeye başladığı ocak.

-Çöl arazide kumlu toprakla karıştırılınca geçirgenliği azalır.

- Toprağın kalsiyum eksikliğini giderir
- İlaç, kimya ve boya endüstrisinde,
- Yem endüstrisinde,
- Karo, sıva, mozaik, çimento imalatında,
- Kalıp, pres, süs eşyası yapımında,
- Seramik porselen imalatında,
- Suni mermer ve marley üretiminde
- Filtrasyon işleminde kullanılmaktadır.

İncehisar mermer sahası, ilçe merkezinin 1 Km. güneydoğusundan başlamakta ve iki mercek şeklinde bulunmaktadır. Bu iki mercekte birisi *Dangıçtepe*, ikincisi ise *Bacakale* mevkisindedir.

Dangıçtepe: 500m genişliğinde, 1300m uzunluğundadır.

Bacakale: 100m genişliğinde, 4500m uzunluğundadır. Mermer yatakların kalınlığı 260 m.

Buradaki muhtemel mermer rezervi 500x10m küptür.

Mermer ocakları, yüzey şekilleri itibarıyla, dalgalı bir alanda yükselti 1000 m. civarındadır. Bu havzadaki başlıca yükseltiler, Kepez Tepesi, Kara Toprak Tepesi, Çala Tepe ve Beylik Tepesidir.

İncehisar Mermerlerinin çeşitleri: Beyaz (Afyon Kaymağı), Kirli Sarı (Afyon Sarısı), Açık Sarı (Afyon Şekeri), Açık Gri, Gri, Mavi (Kaplan postu), Vişne Çürüğü (Afyon Güllü) 7 değişik renkte mermer üretilir. Bazı ocaklarda; Menekşe, Gri, Beyaz, Afyon Bah, Çiğdemli Şeker, Afyon Çıtır, Çizgili Şeker ve Afyon Travertenleri cinsinde mermer çıkarılır.

Mermerlerin rengarenk ve çeşitli olmasının nedeni, mermerin mineralojik özelliğinden kaynaklanır. Mermerlerin aşınma miktarı cinsine göre değişir. İncehisar Mermerlerinin sertlik oranı yüksektir. Afyon Şekeri diye adlandırılan mermerin 1 ve 1,5 cm kalınlığındaki blokları saydamdır. En iyi parlatılan cilalanan mermer ise Afyon Kaymağıdır.

SEYYAHLARIN GÖZÜNDEN İSCEHİSAR

STRABON – M.S.17-18

İlimize yolu düşen ilk seyyahların başında antik çağda yaşamış, dünya çapında meşhur Amasyalı Strabon gelmektedir. Tam olarak yazılma tarihi bilinemese de kimine göre M.Ö 7 yılında; kimine göre M.S.17-18 yıllarında kaleme aldığı 17 ciltlik "Geographika" (Coğrafya) adlı çalışması Strabon'un ülkemiz tarih ve coğrafyasını inceleyen ilk başvuru kaynağıdır. Pek çok kez baskısı yapılan bu eser antik döneme dair önemli bir eserdir.² Yaşadığı çağda Avrupa, Asya ve Afrika'nın önemli bir bölümü ile Doğu Anadolu'dan Mısır'a, Karadeniz kıyılarından, Akdeniz'de ki adalara varıncaya kadar bizzat gidip gördüğü yerleri kaleme alan Strabon, M.Ö 64 veya 63 yıllarında Amasya'da doğmuş ve varlıklı bir aileden geldiği için istediği gibi gezmiştir. M.S.21 yılında vefatına yakın memleketine dönerek burada ölmüştür.

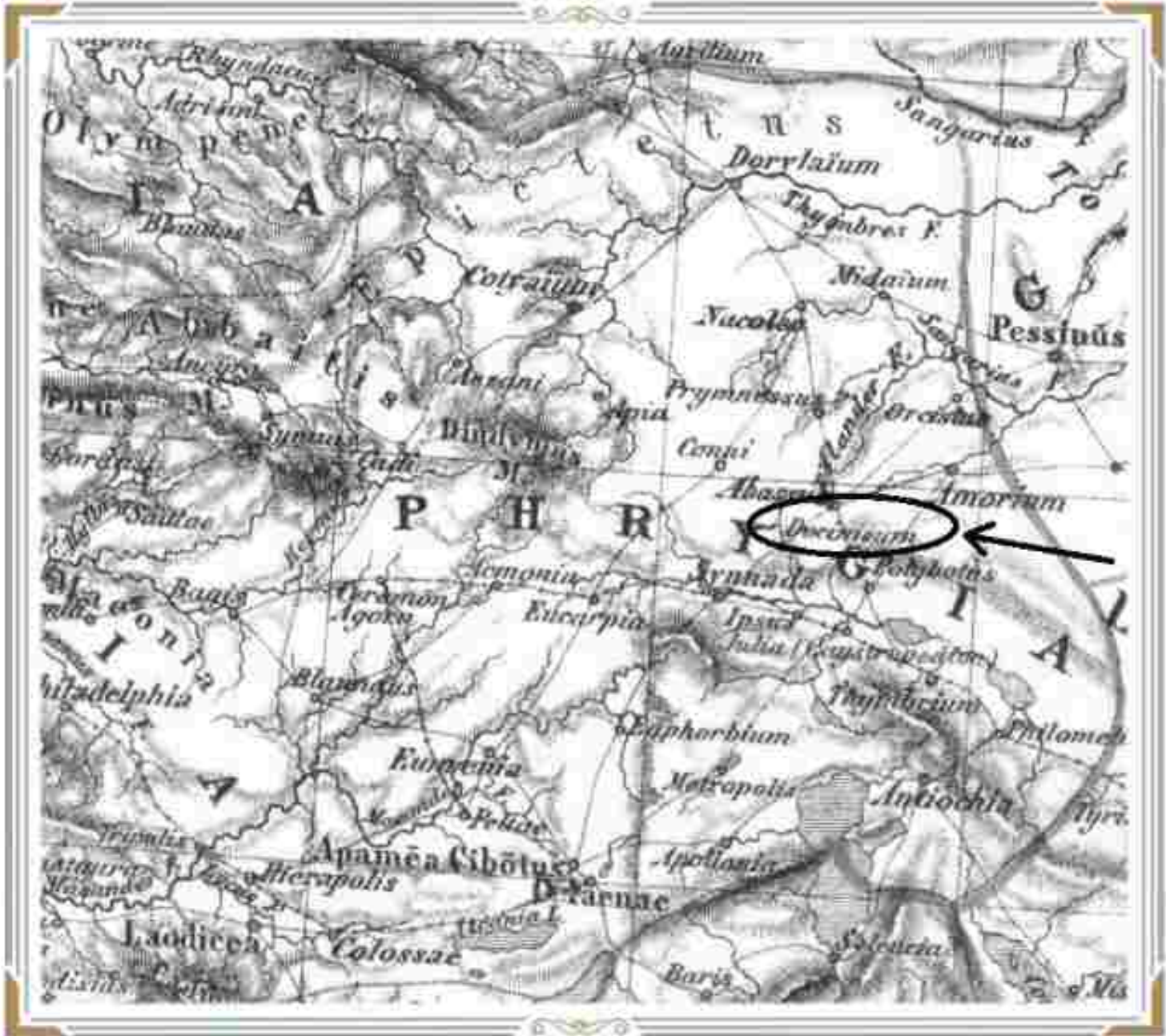
Strabon, kitabında Roma İmparatorluğu'nun mermer ocaklarının Synnada'da (Şuhut) bulunduğunu ve Romalılar için bu mermerin kullanılmasının büyük bir lüks olduğunu yazar.

"Synnada büyük bir kent değildir. Fakat omünde, çevresi hemen, hemen altmış stadion olan zeytin ağaçları dikili bir ova uzanmaktadır. Bu ovanın öte tarafından Romalıların adlandırması üzere Docimia kasabasıyla Synnada mermer ocakları vardır. Her ne kadar yerliler bu kasabaya Docimite ya da Docimee derlerse de Romalılar bu adı vermişlerdir. Başlangıçta bu mermer ocaklarından ancak orta derece büyüklükte parçalar çıkarılırdı. Fakat şimdi Romalıların aşırı istekleri üzerine, buradan büyük tek parça sütunlar alınıyor. Bunlar renk çeşitliliği bakımından hemen hemen su mermerine yakındır. Kaymak taşı denilen en güzel renkli bu mermerleri, ağırlık açısından deniz kenarına kadar taşımak çok zor olmakla beraber, hayran kalınacak güzellikte sütun ve parçalar yine de Roma'ya taşınır.*

² İncelediğimiz nüshalar; Geographica De Strabone, Paris, De L'Impere Royale 1816 s. 122-125

Strabon Antik Anadolu Coğrafyası, Çeviren Prof.Dr.Afşun Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları Basım Yılı 2000 s.82-83

* Stadion antik çağ mesafe birimi. Bir Roma stadionu = 1/8 Roma mili; 135 m. 11 km.

Antik dönemde Aytonkorahisar civarındaki yerleşimler

CARSTEN NIEBUHRS 1766-1767

Alman matematikçi, haritacı ve kâşif. 1733 yılında Almanya'da doğdu. Danimarka Kraliyeti hesabına katıldığı Arabistan seferine 1761 yılında başladı. Marsilya üzerinden gemi ile İstanbul'a geldi. Oradan yine gemi ile Mısır'a geçti. Tüm Arabistan yarımadası'nı dolaştı. Hindistan'ın Bombay şehrine kadar gitti. Dönüşte İran üzerinden geçerek Irak, Suriye ve Halep, Adana yolunu takip ederek Toroslardan geçerek Konya, Afyonkarahisar, Kütahya, Bursa üzerinden İstanbul'a geçti. Buradan hareket edip Danimarka'nın Kopenhag şehrine ulaştığında takvimler Kasım 1767 tarihini gösteriyordu.

Geçtiği yerleri tafsilatlı bir şekilde anlattığı kitabını ilk olarak Danimarka Kralı Frederik Christian von Haven'e sundu. Kitap 1778 yılında Almanya'da basıldı. Carsten Niebuhrs 1815 yılında Almanya'da öldü. Notlarını önemli olan tarafı o zamanki İslam coğrafyasını tanıtmasının yanında şehirlere ait plan ve çizimlere yer vermiş olmasıdır.

Niebuhr'un Afyonkarahisar'a dair notlarında yer verdiği çizimler, şehre dair bugüne kadar ulaşabildiğimiz en eski tablolar olup 1760'lı yılları Afyonkarahisar'ı hakkında bir fikir vermektedir.³

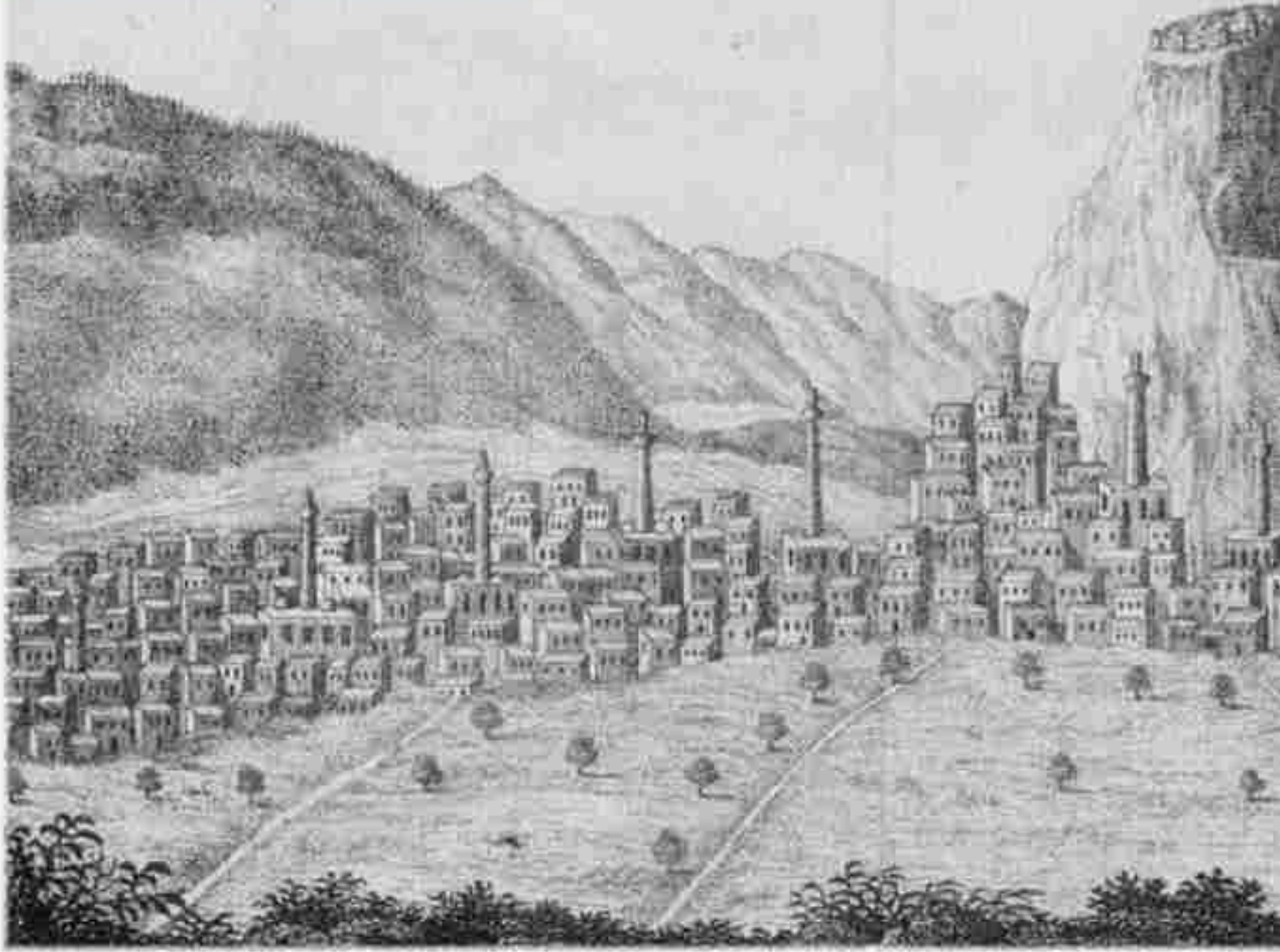
Niebuhr seyahat notlarında İncehisar'a dair şunları söyler;

"İnce'deki mezarlıkta, diğer birçok irili ufaklı mermer parçasının yanı sıra, bazıları keşinlikle bir mezarı süslemek için yapılmış 40'dan fazla sütunun yanında duruyor. Ancak Müslümanlar, küçük ve yontulmuş olsa bile, arkadaşlarının mezarına bir taş koymayı severler ve Anadolu'da yapılar bu ülkenin eski sakinlerinin binalarından gelen mermer kalıntıları ile süslenir. Mahmud Hisar yakınlarındaki mezarlıkta da çok sayıda beyaz mermer parçası görmüştüm."

³Carsten Niebuhrs: Reissbeschreibung nach Arabien und andern umliegenden Ländern. Hamburg 1837 s.122-130

Kışbaşı'na gittiği bir Ahyar komitesi üyesini

WILLIAM MARTİN LEAKE-1800

Topografya uzmanı, arkeoloji tutkunu İngiliz yarbay William Martin Leake (1777-1860) antik dünyanın en sistematik araştırmacılarından biri sayılmaktadır. Kraliyet Askeri Akademisi'nde öğrenim gördükten sonra 4 yıl Hindistan'da yaşar, Royal Society of London, Royal Geographical Society ve Berlin Bilim Akademisi kurumlarına üye olur. 1794-1815 yılları arasında, Britanya hükümetinin gelecekteki siyasal ve askeri çıkarlarına hizmet etmek amacıyla, görevli olarak Osmanlı İmparatorluğunun Avrupa ve Asya'daki eyaletlerine gönderilir. Tepedelenli Ali Paşa'nın maiyetinde resmi temsilci olarak Kuzey Yunanistan bölgelerinde ilk kez olarak keşif seferlerine çıkar ve Batı Anadolu'yu adım adım yürüyüp sistemli bir biçimde coğrafya kaydını yapar.

Yarbay William Martin Leake 1800 yılının 19 Ocak günü İstanbul'a ulaşır. Buradan hareket ederek İzmit, Eskişehir, Seyitgazi, Hüseyin Paşa Han üzerinden İncehisar'a gelir. Yolda gördüğü Frig Kaya mezarlarını, antik mermer ocaklarını inceler. Buradan Bolvadin ve Sultandağı üzerinden Konya'ya geçer.⁴

28 Ocak : Hüseyin Paşa Han'dan Bolvadin'e 12 saat. Sabah iki grup hareket etti. Eşyalarımız beşte çıktı, kendimiz altında. Yol birkaç ağaçlık vadi boyunca uzanıyordu. Yolculuğumuzun ikinci kısmında bir sırt boyunca toprak yamaçlarda ekili birkaç tarla gördüm. Çoğunlukla çalılık kaplı yerlerde koyun, keçi sürüleri ve bir yerde de boynuzlu büyük bir sığır sürüsü gördüm.

⁴ William Martin Leake "Journal of a Tour in Asia Minor" J. Murray Publisher London 1824 s. 26-27

Kayaların üzerine kazınmış, bir kısmının dış cepheleri süslenmiş birçok mezar odası gördük, diğerleri sade idi. Gütergâhımızın çeşitli yerlerinde geniş mermer ocakları vardı. Synnadicus veya Docimitis adı verilen ünlü Frigya mermerlerinin bulunduğu yerler burası. Hüsvrev Han'dan Bolvadin'e giden yolda gördüğümüz bu geniş mermer ocaklarının, Synnada ovasındaki küçük bir kasaba olan Docimia'ya ait olması muhtemeldir. Bu mermer, Romalılar tarafından Synnadic adıyla, Docimia'dan sadece altmış kademe uzakta olan ve o dönemde çok önemli olan Synnada kasabasından biliniyordu. Bu mermerler İtalya'ya, Roma'ya götürüldüğü için çok değerliydi ve Hadrian'ın Atina'daki yeni binalarında sütunların bu mermerlerden olması moda ya da gücün simgesiydi. Bu çevredeki dağlar en güzel mermerlerin bolca bulunduğu yerler.

LEON DE LABORDE -1826*

Leon de Laborde (1807-1869) Fransız arkeolog ve gezgin. Almanya'da öğrenim gördü. Sonrasında Türkiye, Suriye ve Mısır'a seyahat yaptı. Bu seyahatlerinde arkeoloji alanında notlar almıştır. Fransız diplomasi servisinde, Louvre Müzesi'nde ve Fransız İmparatorluk Arşivlerinde uzman-müdür olarak görev yaptı.

Laborde hemiz genç bir arkeolog iken Türkiye seyahatine çıkarak gemi ile önce İzmir'e geldi. Oradan İstanbul'a geçerek seyahatine karayolu ile devam etti. Afyonkarahisar'a Kütahya istikametinden gelerek önce Eğret (Anıtkaya) Köyü'nde konaklar, sonrasında Afyonkarahisar'a ulaşır. Burada şehre dair bilgiler verir. Kadınanalardan bahseder, o günlerde saray tarafından Karahisar'a sürülüp burada vefat eden Şeyhülislam Halil Efendinin mezarının gösterişini ve ona dair söylentileri aktarır. Sonraki amacı kendinden önce bu bölgeye gelen gezginlerin rotasını takip etmektir.

Afyonkarahisar'ın o yıllardaki halini gösteren en güzel gravürler Laborde'nin kitabında yer alır. Gravürlerden ilkinde şehri çevreleyen eski Kadınana Mezarlığı'ndan Kale ve şehir görünümünü yer alır. Ne yazık ki o eski mezarlıklardan hiçbiri günümüze gelebilmiştir. Diğer bir gravürde ise Hıdırlık'tan Kale'nin arka cephesini gösteren bir tablo yer alır. Camileriyle dikkat çeken bu gravürün bir başka önemli yanı ise pek çok gezginin bahsettiği düz, toprak damlı evleri göstermesidir.

* Voyage de l'Asie Mineure par Alexandre de Laborde, Beckst, Hall, Paris, Firmin Didot, 1838. s.61-72

Leon de Laborde şehirden ayrıldıktan sonra İscehisar'a gider, mermer ocaklarını inceler, oradan Seydiler, Bayat, Han istikametiyle Yazılıkaya civarına geçer.

Doğanlı Vadisi'nde büyük kaya anıtları var, dolambaçlı yollardan oraya gidip görmek istiyoruz. Bize verilen arabacı, aynı vadiye birkaç mezarı biliyor, oysa Albay Leake tek bir tane gördü, Eski Karahisar, Bayat, Kümbet vb. yerlerde en azından eski taşlar, antik kentlere ait bazı belirgin yazıtlar bulmaya umuyoruz. Özellikle Docimia'ya ait eski eserler üzerinde çalışıyoruz. Bu konuda ümidimiz var, çünkü ülkenin söylendiği gibi iyi değil. Kötü ihtimalleri ortadan kaldırmak için geri dönmek zorunda olduğumuz bu şehirde, yükümüzün büyük bir kısmını bırakıyoruz. Tıpkı Türkler gibi, bir yolculuğa çıkarken hafif şeyler ve silahımızı alıyoruz.

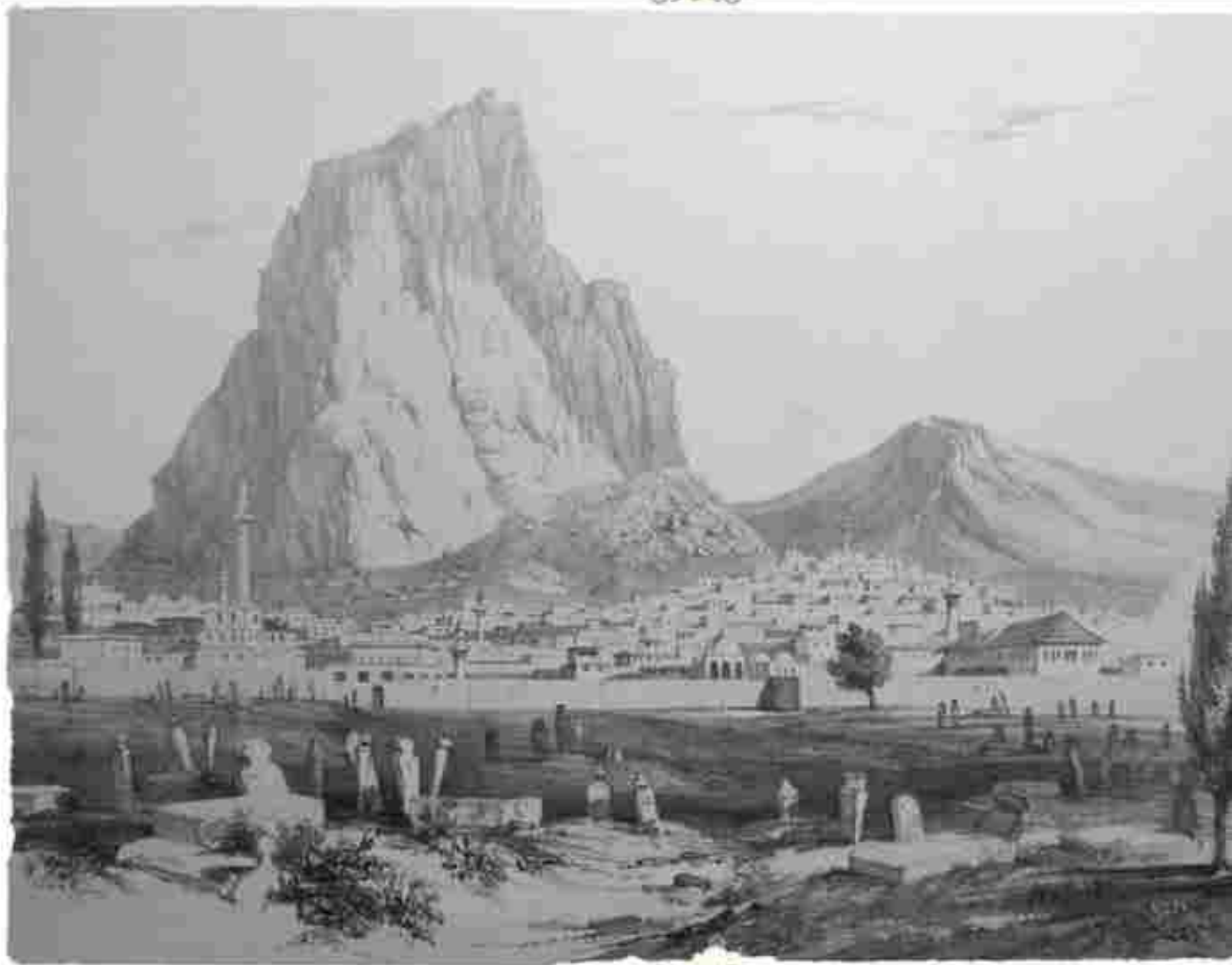
İki Karahisar'ı birbirinden ayırmak için birisine Eski Karahisar diğere Afyonkarahisar demişler. İki şehir arasında doğrudan bir çizgi üzerinde uzanan bir Roma yolunun izleri görülüyor. Synnada'nın Afyonkarahisar'ın yerine uygun olduğunu düşünüyorum, eski Karahisar'da Docimia'yı bulmalıyım. Roma dünyasının en büyük anıtlarının yapıldığı, muhteşem eserler haline getirmek için kullandığı mermerleri taşıdığı bu yoldan zümdide biz gidiyoruz. Bu ocaklardan çıkan görkemli mermerler Roma'da çok çok renkli heykellere dönüştürüldü. Bu bloklar, Docimia'dan (Eski Karahisar) Synnada'ya (Afyonkarahisar'a) inmiştir ve buradan bugünkü İzmir yolundan onları Milet limanına taşıyan Menderes nehrine taşınmıştır. Yıllar sonra yataklarında birçok sanat eserleri bulunan Menderes nehri

antik çağa dayanan büyük bir nehirdi. Fakat Türklerin baktırmamasından dolayı başıboş akan bir dere haline geldi. Bu muazzam bloklar büyük bir masrafla taşınmış olmalı.

Yol, Karahisar kalesi denilen kayanın eteklerinden ovaya iner, buradan yönümüz Kütahya'ya olacak şekilde yol alıyoruz. Şehir yarım mil mesafede akan nehri bir köprü ile geçiyoruz. Burası eski Ankara-Roma yolu. Bu yolun her zaman mükemmel ticaret yolu olduğu develerden oluşan birçok karavanın buradan geçmesinden belli. Sabah esintisi ovada bizi karşılıyor. Ekim ayının ortalarında olmamıza rağmen kayalar ateşte pişmiş bir çömlek gibi sıcak. Ortada tek ağaç yok, görünürde olan tek şey rüzgârın keyfine göre gelen toz.

Öğleden sonra, iki saatlik yürüyüşün ardından, bir dizi tepeye ulaştık. Plato yükselmeye başlıyor, yemek için mola vermek istiyoruz. Ancak nerede duracağız? Her yerden kaya fıskarmış gibi.

Eski Karahisar'a (İscehisar) vardığımızda saat üçtü. Küçük bir derenin aktığı vadiye kurulumuş yoksul bir köy burası. Birkaç tane yazıt kopyaladık. Caminin revaklarına konulmuş olanlar var. Dere boyunca tek kemerli 2 köprü var. Burada antik parçalar yapılarak malzeme olarak kullanılıyor. Bu usul Türk mimarlarında geçmişten gelen bir ilham kaynağı olmalı. Yapılarda bu tür parçalar az ya da çok dikkatli bir şekilde kullanılmış. Antik döneme ait tek bir anıt görmüyorum. Hristiyanlara ait bir vaftiz teknesi görüyorum. Yunan kilisesine benzer bir yapı biraz korunmuş.

Eğri Dağ Labonlu

Yanımızdaki muhafızlar ve Tatarlar buranın tüm yaşlılarını kaldığımız eve çağırdı. Arabacılarımıza pek güvenmiyoruz ya da en azından bizi doğru yere, Doğanlı kıya anıtlarına götürdüklerine emin olmak istiyoruz. Bu iyi insanların çoğunun bilmediği bir şey olur. Ama bazı genç avcılar bize merak ettiğimizden daha fazlasını öğretti. Bununla birlikte buradaki ocaklardan önceden mermer taşındığını biliyorlar. Anlatımlarındaki bir ayrıntı merakımı artırdı. Büyük miktarlarda biriken taşlardan bahsediyorlar, dağ gibi olduğunu söylüyorlardı. Sabah erken saatlerde bay Becker'le birlikte işime yarayacak bir anıt, yazıt bulmak amacıyla bu taş ocaklarına gittim.

Eski Karahisar'ın güneydoğusundaki vadiye iniyoruz ve bu taş ocaklarını bir saatlik yürüyüş sonrasında doğu tarafında bulduk. Synada'nın mermerinin ana güzelliği volkanik hareketlere bağlanmalıdır. Zira büyük kitleleri kaldırıp karıştırarak, beyaz kütlede, güzel mavi ve sarımsı damarları oluşturan, mermer haline getiren ancak sıcak magmadır.

Bu ocaklarda işçilerin zorla çalıştırılması çok acı vericiydi; fakat yazarların ifadelerinden anlıyoruz ki, bu renklere tek parça sütunları oluşturan bu muhteşem blokları çıkartmak zordu. Roma ve Roma İmparatorluğu'ndan daha sonra gelen tüm medeniyetlerin Synada'nın bu güzel mermerlerine talebi bitmedi. Bu ocakların çalış-

tırılması için geniş bir kanun yapıldı. İşçiler ve alt düzey çalışanlar Docimnia'da ikamet ettiler; Synada'da üst düzey çalışanlar ve depolar vardı. Strabon sadece Docimnia'nın yükselişinden bahsediyor. Biz de şimdi oradayız; bu ülkede başka mermer yatakları olabilir fakat farklı zamanlarda onları kullanmanın avantajlı olduğu düşünülmektedir.

Bu muazzam eserler acaba hangi metotla çıkarıldı? Ocakta kalan çok sayıda izlere bakılırsa elde edilen mermer kütlesi görülebilir. Buranın konumu Docimnia'nın Eski-Karahisar olduğunu gösteriyor. Gerçekten ocaklara ve Synada kasabasına en yakın yerleşim (şimdi Afyonkarahisar)

Strabon Romalıların Frigya'nın beyaz damarlı mermerini ülkenin en önemli yerlerinden olan Synadice mermer olarak adlandırdığını yazdı. Eski Karahisar'da, eski ve yeni yapılan binaların duvarları içinde burada yapılmış anıtların parçalarının bolca yer alması buranın neresi olduğunu açıklar.

Eski Karahisar antik bir zenginliğin izlerinin yanı sıra bu ocaklarda çalışan kölelerin, mahkûmların kirli yaşantısının hatıralarını taşıyor. Burada yapılan heykellere, sanat eserlerine şüphe yazan şairler aklıma geliyor. Ekmeğe parası kazanmak için çalışan, acı çektirilen fakir işçiler ile yorulmadan zevk alan, para kazanan zenginler arasındaki çelişkiyi kimse inkâr edemez. Ama son 12 asırdır bu şehrin var olma nedeni yok.

İncehisar
İncehisar
İncehisar
İncehisar

Eski Karahisar'dan ayrılıyorz. Çizim yapacak vaktim olmadı. Kuzeydoğuya doğru yürüyoruz ve hemen hemen kurak bir ovaya giriyoruz, volkanik hareketin her şeyi yok ettiği bu korkunç geçitte dağınık kayalar bağlantısız olarak yağınmış ve devrilmiş bir binanın kalıntıları gibi gözüküyor. Buradan dar bir vadiye giriyoruz. Daldığımız hayal âleminden yakındaki Seydiler Tekke köyü uyandırıyor. Bu köy sağımızda, kraterden ayrılmış ve kazılarla parçalanmış büyük bir kayanın tabanında bulunmaktadır. Eski çağlarda yaşamış bir derviş ve tekkesi bu köye adını verir.

Vadiyi terk ediyoruz, bodur meşe ve diğer bodur ağaçların olduğu tepelere tırmandık. Dört saatlik yürüyüşün ardından kayaların şek-

li değişti, çok geniş bir beyaz örtü haline geldi. Arabacımız bizi yola çıkarıyor ve sola çeviriyor. Bir kanyonun dibinde, yan yana saplanmış gibi duran muazzam bir kaya buluyoruz. Kayaları incelemek için yakınında duruyoruz. Albay Leake'in notları şimdiye kadar bilinmeyen bu anıtı dair bize bilgi veremedi, arabacımız zaten bizim ne aradığımızın farkındaydı. Bu mezarlık odalarının bir kısmı birbirleriyle bağlantılı, içeride süsler yoktu. Arka planda, tabutun alınması için kazılmış yerler ve yukarıda küçük bir niş var. Buralarda mezar odalarını az ya da çok konut haline getiriyorlar. Bugün hala Yörük evleri ve keşileri için ahır olarak kullanılıyor.

Çıkış noktamızdan 5 saat gittikten sonra nihayet Bayat Köyü'ne varıyoruz.

CHARLES TEXIER-1834

Tam olarak adı Félix Marie Charles Texier'dir. 1802 yılında Fransa'nın Versailles şehrinde doğdu, 1871 yılında Paris'te öldü. Fransız Hükümeti tarafından araştırmalarda bulunmak üzere 1833'te ve 1843'te olmak üzere iki kez Anadolu'ya gönderilmiştir. Hem Hattuşaş'ı hem de Yazılıkaya'yı bulan kişi olması nedeniyle arkeoloji biliminde haklı bir üne sahiptir. Anadolu'da yürüttüğü kapsamlı çalışmalar Küçük Asya adı ile üç ciltlik kapsamlı bir çalışma olarak yayımlanmıştır. Cumhuriyet ilan

edilmeden önce 1923 yılında TBMM Hükümeti Maarif Nezareti Mustafa Kemal Atatürk'ün isteği ile Küçük Asya kitabını eski harflerle basmıştır. Kitap günümüz Türkçesi ile Enformasyon ve Dokümantasyon Merkezi Vakfınca 2002 tarihinde yeniden okuyuculara kazandırılmıştır. Charles Texier'in arkeoloji bilgisi yanında toplum bilimci duyarlılığı ile olaylara yaklaşmış olması ortaya çıkan kitaba ayrı bir değer katmaktadır.⁶

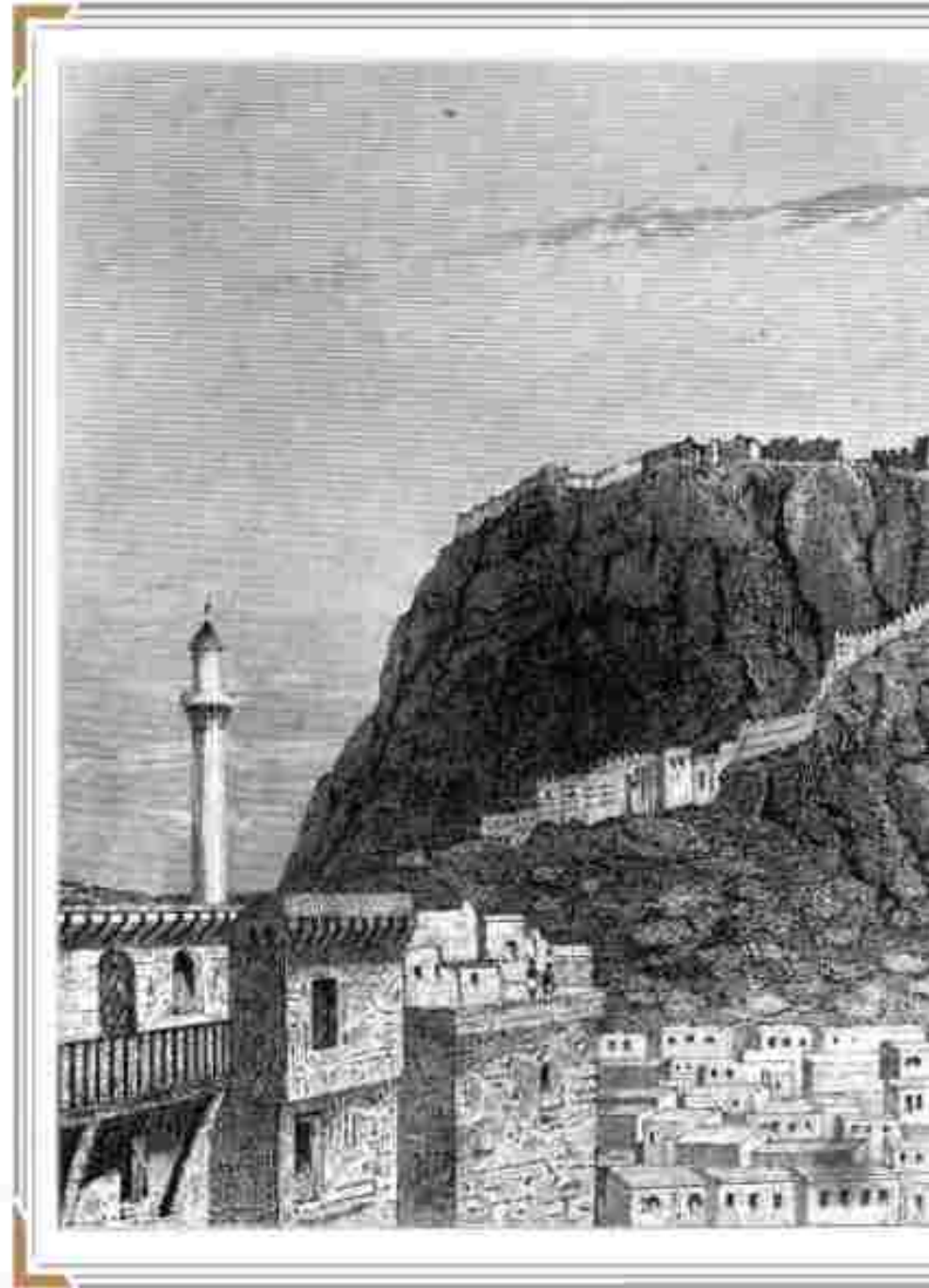
Izmir yolu güzergâhından Uşak üzerinden

⁶ Charles TEXIER, "Küçük Asya" Çeviren Ali Suat Cilt 2 Enformasyon ve Dokümantasyon Hürması Vakfı Ankara 2002

şehre gelen Texier gezdiği, gördüğü yerleri, şehri coğrafi ve jeolojik olarak ayrıntılı bir biçimde anlatır. Batılı gezginlerin çoğunda olduğu gibi Texier'e göre de Selçuklu-Osmanlı yapılarının hiçbir önemi yoktur. Onlar için asıl olan antik medeniyetlerden kalan izleri bulma tutkusudur. Bu düşüncelerle Şuhut ve civarını gezer, Roma dönemi mermer ocaklarını keşfeder. Buradan İncehisar'a geçer, antik Docimeum mermer ocaklarını gezerek Seydiler Köyü üzerinden Bayat'a ulaşır.

Afyonkarahisar'a dair birçok bilginin yanı sıra şehri, Şuhut mermer ocaklarını, Seydiler nekropolünü gösteren çok güzel birkaç gravüre de yer veren Texier'in seyahatnamesi bu yüzden ayrı bir önemi hak ediyor.

Bizanslı Etienne'nin dediğine göre, Docimia kasabası bu şehre çok yakındı. Strabon, bu şehrin coğrafi yerini belirlemek için faydalı olan bazı açıklamalarda bulunur. Der ki: "Synnada küçük şehri, yaklaşık olarak on bir kilometre uzunluğunda ve zeytin ağaçları dikilmiş bir ovanın sonundadır." Bu ovanın öte tarafından Romalıların adlandırması üzere Docimia kasabasıyla Synnada mermer ocakları vardır. Çünkü yerliler bu kasabaya Docimite ya da Docimee derler. Başlangıçta bu mermer ocaklarından ancak orta derece büyüklükte parçalar çıkarırlardı. Fakat şimdi

Roma lüksü, buradan tek parça sünninlar alıyor, kaymak taşı denilen en güzel renkli bu mermerleri, ağırlık açısından deniz kenarına kadar sürüklemek çok güç ve uzak olmakla beraber, Roma'ya buranın hayran kalınacak güzellikte sünnin ve tablolarını taşımak kalıyor.

Çiçeron, bu jehirden Forum Synnadense adıyla söz eder. Adı geçen, bu jehiri Efes'e giderken Laodicee ve Dinar (Apamee) şehirlerinden geçerek Kilikya'ya geçtiği strada ziyaret etmiştir. Manlius, Gallere karyi hareketi sırasında, Şuhut (Synnada)'dan geçmiştir. Bu şehri sonra Frigya Salutairein ruhani merkezleri içinde görüyoruz; mermer ocaklarının terk edilmesinden sonra, adı zamanla unutulmuştur. Öyle ki bu addan Ayasofya'daki kitabe aracılığıyla ancak Paul Silentiare tarafından söz edildiğini görebildik. Bu taş ocaklarını bulmak için, Asya'nın daha önceki araştırmacıları tarafından epeyce sonuçsuz denemeler yapılmıştı. Biz öncekilerden daha mutlu ve başarılı olarak 3 Temmuz 1834 tarihinde, bu mermerlerin damarlarını ve Romalılardan işletmiş oldukları çok büyük ocakları bulduk.

Eski mesafe çizelgelerinin yardımıyla Synnada'nın Dorylee, yani Eskişehir'den Dinar (Apamee Cibotos)'a giden yol üzerinde bulunduğunu biliyorduk. Bundan başka mermer ocaklarına yakın olduğu da tarafımızdan biliniyordu. O halde gerek dağların kalker oluşumu içinde ve gerek bu tarafın harabeleri arasında, diğer türlerinden çok kolaylıkla ayrılan bu mermerin bir izini bulmak yeterliydi.

Karahisar'da bu mermerden, beyaz üzerine menekşe rengi damarlı büyük bir parça bulmuştuk ve Eski Karahisar (İscehisar) denilen küçük kasabada, bu türden birçok enkaz bulunduğunu da öğrenmiştik. Bu bilgilerden yararlandık. Dokuz mil genişliğindeki

Batın'ın İncehisar Seydihan'da
müzesi girişini 1843

HERBOTA

Karahisar ovasını kuzey yönünde dolayarak ovayı sınırlayan tepelere ulaştık ve ikinci bir dokuz mil daha giderek Eski Karahisar'ın yerini bulduk. O halde bu yerle Karahisar'ın arası on sekiz mil ya da otuz üç kilometredir. Bu Eski Karahisar kasabasının etrafı, bütün mermer enkazıyla doludur, içinde bu Synada cinsi hemen tanınır, tarlaların etrafında bu mermerin işlenmemiş parçaları görülür.

Eski Karahisar kasabası, bir yanardağ tepesinin yamacına yapılmıştır. Tarihi olarak önemi çok az bir yerdir. Fakat oldukça büyük olduğu işgal ettiği yerin genişliğinden bellidir, çünkü birbirinden vadiyle ayrılmış üç dağ çıkıntısı üzerine yapılmıştır. Vadinin içinde bir köprüye ihtiyaç gösterecek derecede oldukça kuvvetli bir dere akar. Var olan köprüünün bir kısmı mermerden ve diğer bir kısmı volkanik taşlardan yapılmıştır. Gözü yukarıdan dar açıdır. Gonk tarzındadır. Şehirde bulunan birkaç kitabeden hiçbiri, şehrin eski adını kaydetmiyor. Bir evin yanında içerisi basamaklı ve tek parça mermerden yapılmış bir kurna veya havuz vardır. İki üç kenarlarındaki yontulmuş haç resimlerine göre bu şey, Rumların vaftiz yapmasına aitti, onlar vaftizi, suya daldırarak yaparlardı.

Eski Karahisar'a önem verdiren bir şey varsa, o da İmparator Septimius Sever Pertinax adına armağan edilmiş bir kitabedir. "Şehir bu kitabeyle büyük ve ilahî İmparator Cezar Lucius Septimus Severus Pertinax Auguste Arabique, Adiabertique, Parthique, yerin ve göğün tek büyük sahibine saygılarını sunuyor." Eskilerin böyle köylerde anıtlar yapmak adeti yoktu. Oldukça önemli bir anıt olup Eumonius tarafından tamir edilmiş diğer bir kitabe daha vardır. Bunun

tarihi, miladi üçüncü yüzyıldan daha eski bir tarih değildir.

"Ey gezgin, tanrının sözünü haber veren çok iyi çobanın adının ebedi kalması için dikilen anıt, işte buradadır. Bunu Maksimion büyük bir emekle yaptı. Fakat zamanın etkisiyle yıkılmaya yüz tuttu, o yıkılma ki, zaman onu bir hizmetçi gibi beraberinde getirir. O zaman Eumonius, bir bilgin ve bir soylu tabip sıfatıyla binayı yenileyerek hakkıyla miras aldığı atalarının şan ve şerefine abideyi eski haline döndürerek kurdu."

Bu eserler ve izlere göre, eski Kara Hisar'ı eski Synada'ya çevirmek istediler. Tarif edeceğimiz mermer ocakları, ancak on iki kilometre mesafededir. Seydiler köyü ise biraz eski Docimia kasabasını temsil eder. Bu çevirme, Carl Ritter tarafından kabul edilmemiştir. Adı geçen, Karahisar'ı, mermer ocaklarından otuz beş kilometre uzak bulunmakla beraber yine eski Synada şehri saymış, Eski Karahisar'ı, Docimia kabul etmiş ve Seydiler isimli kalmıştır.

Karahisar ovasının, Strabon'un almış stade dediği ovaya çok uygun bir şekilde denk geldiğini kabul etmelidir. Fakat o yüksek dağ, o kadar ilginç, göze çarpar bir özelliğe sahiptir ki Rum coğrafyacılarının susarak geçtiklerine adeta şaşılır. Şimdi bu ovada zeytinlik kalmamıştır. Halkın düşüncelerine ve inançlarına göre, denizden yirmi fersah uzakta bu ağaç yetişmezmiş.

Taxes'in Synada mermer ocakları görünümü

Mermer Ocakları

Mermer ocaklarının bulunduğu vadiyle bağlantısı olan ova, kuzey ve güneyinden dikkate değer oluşuma sahip volkanik tepelerle kaplanmıştır. Bunlar, merkezleri bitişik, yuvarlak kürelerden meydana gelmiştir. Bu yuvarlakların kırılmış ve dağılmışları, yerde birtakım eğri çizgiler halinde dalgali hareket meydana getirmiştir. Bazılarının çapı üç-dört metreye kadar varıyordu ve farklı kalınlıkta tabakalardan oluşmuşlardı. Başka yerlerde tam yuvarlak şekle gelmeyecek beyaz olmuşlardır. Eski Karahisar'ın güney sırtlarına ait olan bu tepeleri aşkıktan sonra, bir derayle sulanan ve Şuhut (Synnada) ovasının bir kolu olan ovaya gelinir. Mermer ocakları, vadinin diğer yüzünde ve böğrindedir. Mermerlerin beyazlığıyla volkan lavının siyahlığı, ilginç bir çelişki oluşturur. Ocakların girişinden önce olan tepelerin hepsi, mermerden oluşmuştur. Buradaki mermer zenginliğinin büyüklüğüne ilk şahit budur. En büyük ve en güzel ocak, gün batısı tarafında açılmış olandır, genişliği yirmi metre kadar vardır ve birkaç yüz metre boyunda dağın içine girmiş ve immiştir. Fakat aşağıya doğru ne derinliğe kadar inilmiş olduğuna ilişkin bir işaret bulunamamıştır. Çünkü tepeler, tamamen mermer kırıkları, küneleriyle örtülmüştür. Ocakların işletilmesi, Bizans imparatorları zamanında devam etmiştir. Fakat o zamanki yönetimleri düzenli olmadığından, taş enkazı yığınları, bağlantı yollarını aşama aşama kapattılar.

Bu Şuhut (Synnada) 'unkiler gibi eskilerin yanında zöhrret kazanmış ve Roma zenginlerinin beğenisini kazanmış mermerler, çok azdır. İlk ortaya çıkışından itibaren

şairler, bu Frigya mermerlerini lüksün ve zenginliğin özel sembolü olarak belirlemişlerdir.

Frigya Salutaire'in bu kısmı, eskiden Mygdonie adını taşıdı, aynı şekilde Synnada mermerleri de bazen Mygdonie mermeri adını alırdı. Bizanslı Etienne ile Strabon'un dediklerine göre, bu mermerlere Docimada derlermiş; çünkü bu kasaba, ocaklara yakın imiş. Claudien, bunlara Synnada mermeri ve Jüvenal, Frigya mermeri adını verirler. Diğer birtakım şairler de Frigya mermerlerinin güzelliğinden, zevkle söz etmişlerdir. Bunlara göre Synnada mermerlerindeki serpyne turuncu renkteki lekeler, Kibele'nin ölümüne çok acıdığı Attis'in kan damlalarıdır.

Strabon'un tarifi, bu ocakların Synnada mermerleri olduğuna hiç şüphe bırakmaz. Gerçekte parçaları farklı olarak çok miktarda bir yerden çıkarılan sarımtırak beyaz bir tür mermer, yontmaya karşı sert olmadığı gibi, heykel ve bina için uygun bulunan mermer cinsinin bütün özelliklerine sahiptir.

Ocağın konumu ve mermer damarları çok dikkate değerdir. Dört tarafından volkan lavıyla çevrilmiştir ve tıpkı volkan ortasında ufak bir ada gibidir. Bu kayaya kat kat olmayıp saf bir hamurdur; fakat yanardağ ateşinin yaptığı dik büyük yarıklar ve çatlaklarla çevrilidir. Bu yarıklar, kayayı bozmuştur. Dağın genellikle beyaz mermer veren yüzü, ilk yüzeydir. Kalbine doğru girildikçe mavi, leylak ve koyu menekşe rengi damarlar görülmeye başlar.

Diğer kısımlarda dikkat çeken yarıklar ve kırık görüntüler görülür. En değerli sayılan en büyük ve geniş olmayan ocak buradadır. Paul Silenciaire'in hepsi parlak ve

tam bir beyazlık üzerine pembe ve menekşe renklerinde hemen tekerlek şeklinde lekelerle tanımladığı mermer türü budur. Bu mermerden, büyük miktarda Romalılar tarafından Avrupa'ya götürülmüştür. Şimdi bile İtalya şehirlerinde bunlardan epayce örnek kalmıştır. St. Paul Kilisesinin iç sütunlarıyla Roma duvarlarının dışı, bu mermerden idi. Bunlar, Hadrian'ın mezarından çıkarılıp alınmıştı. Şimdi de mermer ocaklarının işletmesine bu kadar gayret eden, belki de bu hükümdardı. Çünkü Tibere zamanında, ancak yeni başlanmıştı. Hadrian ise Atina'da tanrılar için ortak, Frigya mermerlerinden kesilmiş yüz yirmi sütunu ve yine aynı maddeden yapılmış kemerli duvarla çevrili bir tapınak kurdurmuştu. Bu duvar belki kaplamaydı. Heykeltçiler, bu mermerleri renkli heykel yapmada kullanıyorlardı. Pausanias, bu konuda tuncun sehpası üzerinde yapılmış İran sanat eserlerinin, Frigya mermerlerinden olduğunu söyler. Bu ocaklar da eski mermer ocaklarının çoğunda olduğu gibi açıkta olarak işletilmiştir, parçalar hep uzun kütle şeklinde toptan yapılmış ve taşçı kalemıyla kesilmişlerdir. Dik yüzeyler üzerinde, paralel çizgiler şeklindeki izleri, hala görülür.

İşletilmiş olan yer, yalnız biradan ibaret değildir, yukarı kısımlarda da mermer çıkarılmış oyuk yerler vardır. Zeminde birçok parçalar görülür. Bu ocakların müfettişleri taşlara, paketlenecek hacmi ya da mal olduğu fiyatını gösterir rakamlar koyarlardı, Roma limanı (Ostia) harabelerindeki ham mermer kütleleri üzerinde, Romalılarının sesterce parası sayılan işaret görülmüştü.

Ocaklar, kullanım şekilleri bir kanunla belirlenen esirler aracılığıyla işletilirdi. İmparator Konstantin'in de bir

emri vardır. Bunda anfi tiyatro meydan oyunlarının kaldırılmasından sonra, önceden yabancı hayvanlara yem olan mahkûm katillerin, daha sonra taş ocaklarında çaltımayla mahkûm edilmesi yazılmıştır.

Theodosius kanununda da imparatorlardan Arcadius Honorius'un, doğu bölgelerinden altın, gümüş ve bakırdan ya aynen ya karşılığı olarak borçlu olanların affına ilişkin hükümlerinde Docimium, Marmara adası (Proconnesse) ve Truva ocaklarının işletmecileri hakkında bir şey yoktur. Çünkü bu karulusların rağbet görmesi ve parlaklığı mükelleflerin vergi borçlarını kolayca ödemelerine uygundu.

Küçük Asya'nın eski yolları tamamen harap olduğundan, bu ocakların ürününün hangi denize indirildiğini belirlemek çok zordur. Ocakların olduğu yerden Mendere havzasına kadar, yirmi fersahlık bir mesafe vardır ve bunu geçmek için az çok çetin dağlardan oluşan engebeli bir bölgeyi dolaşmak gerekir. Bununla beraber Mendere nehri, gemilerin, işlenmesine de uygun değildir. Önü kesilerek su kabartılması şartıyla, belki bir noktaya kadar salılabılır. Şu kadar ki her tarafından dağlarla çevrilmiş alçak yerlerdeki mermer anıtlar ve hesap edilemeyecek ağırlıkta taş kütlelerini içeren çok geniş harabeleri ve bu çok ağır şeylerin getirildiği yerin bilinmezliği, her ziyaret edeni sürekli bir şaşkınlığa sevk eder.

Bıranın etrafı ve yakınında ise, ne büyük ne küçük hiçbir yol, bağlantı çizgisine rastlanmaz.

Ocakların yer ve konumları tamamen belirlendikten sonra geriye Docimia kasabasının yerini bulmak kalır.

Güneye yönelindiğinde, bu vadiyle büyük Kara Hisar vadisi birleşir ve buradaki köylerin hepsinde bu ocak mermerlerinin izleri ve yıkıntıları görülür. Fakat Şuhut (Synnada) ocaklarının hemen yanında olması gereken Docimia'nın yerine ilişkin hiçbir iz ortaya koymaz. Buradan bir fersah kadar kuzeye doğru bulunan Seydiler köyünde, oldukça çok miktarda mimari eser parçaları görülür ve halkı, hemen hemen tamamen eski mezar ve mezar odalarında otururlar. Bu yerlerin en büyükleri akır hizmetini görür. Buralarda birkaç büyük şehrin bulunduğuna şüphe yoktur. Çünkü bulunan eserler ve mimari süslemeler, tamamen bu sahanın taş ve mermerlerinden yapılmıştır. Hiç işlenmemiş birçok mermer kütleleri daha vardır. Bütün bu incelemelere göre, Seydiler köyünü eski Docimia yeri saymak doğaldır.

Yolun üzerinde yükselen büyük bir kayada, o kadar çok mezar odaları oyulmuş ki dışarı kazını yıkılıp düşmüştür ve her yıl bir parçası koparak düşmektedir. Bu odalarda hiçbir süs yoktur. Her birinde, sıradan üç lahit vardır; bunlar oldukları yerdeki taşa oyulmuşlardır. Üzerlerinde ufak bir raf vardır; bu da şüphesiz bir ışık ve kandil koymak içindir.

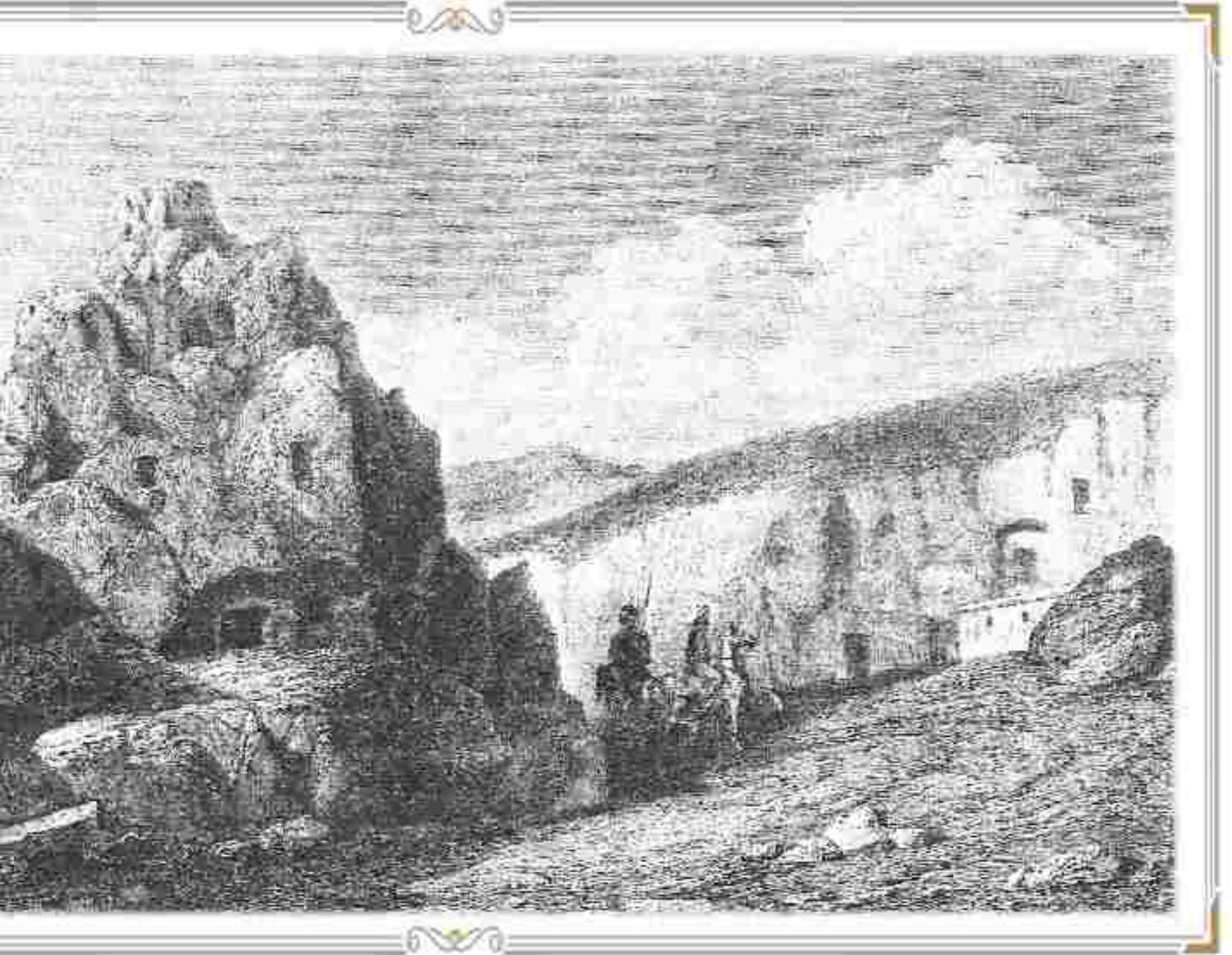
Burada ne bir kitabe, ne de kabartmalar, hiçbir şey yoksa da genel yapısının izareti, bu eserlerin Roma istilasından çok önce ve Frigya kralları döneminden biraz uzakça bir zamana ait olduklarını gösterir.

Aşağıdaki kitabe, Eski Karahisar'dan mermer ocaklarına giden yolun üzerindeki bir çeşmenin yanındadır. Önceden bir duvarın içinde zannedilen mermer bir levha üzerine, kabaca yontulmuştur. Bunun bulunduğu binanın zemin katı, önceden yapılmış ve üst katına, binanın sahibi olan Hesychnus tarafından mülkiyet hakkını belirlemek için bu kitabenin konmuş olması muhtemeldir:

"Bu kitabenin bulunduğu yerden itibaren yukarı doğru yükselen her şey ben, büyük Hesychnus ile çocuklarıım Pismatius ve Epiphanius tarafından kendimize has paramızla yapılmıştır."

Seydiler köyü geride bırakılarak kuzeye doğru devam edilirse, dağ içine oyulmuş mağaralar bölgesine girilir. Burada, bu sayısız oyuklara rastlanmayan bir köy, bir vadi yoktur. Seydiler köyünden altı kilometre sonra, Kirkin vadisine gelinir. Bunun yamacı, birçok mağaralarla delinmiştir; hiçbir süslemesi olmayan bu yerler, Yörüklere yerleşim yeri olmuştur.

Taser'in İncehisar Düzümlerini antropolojik açıdan

WILLIAM HAMILTON-1835

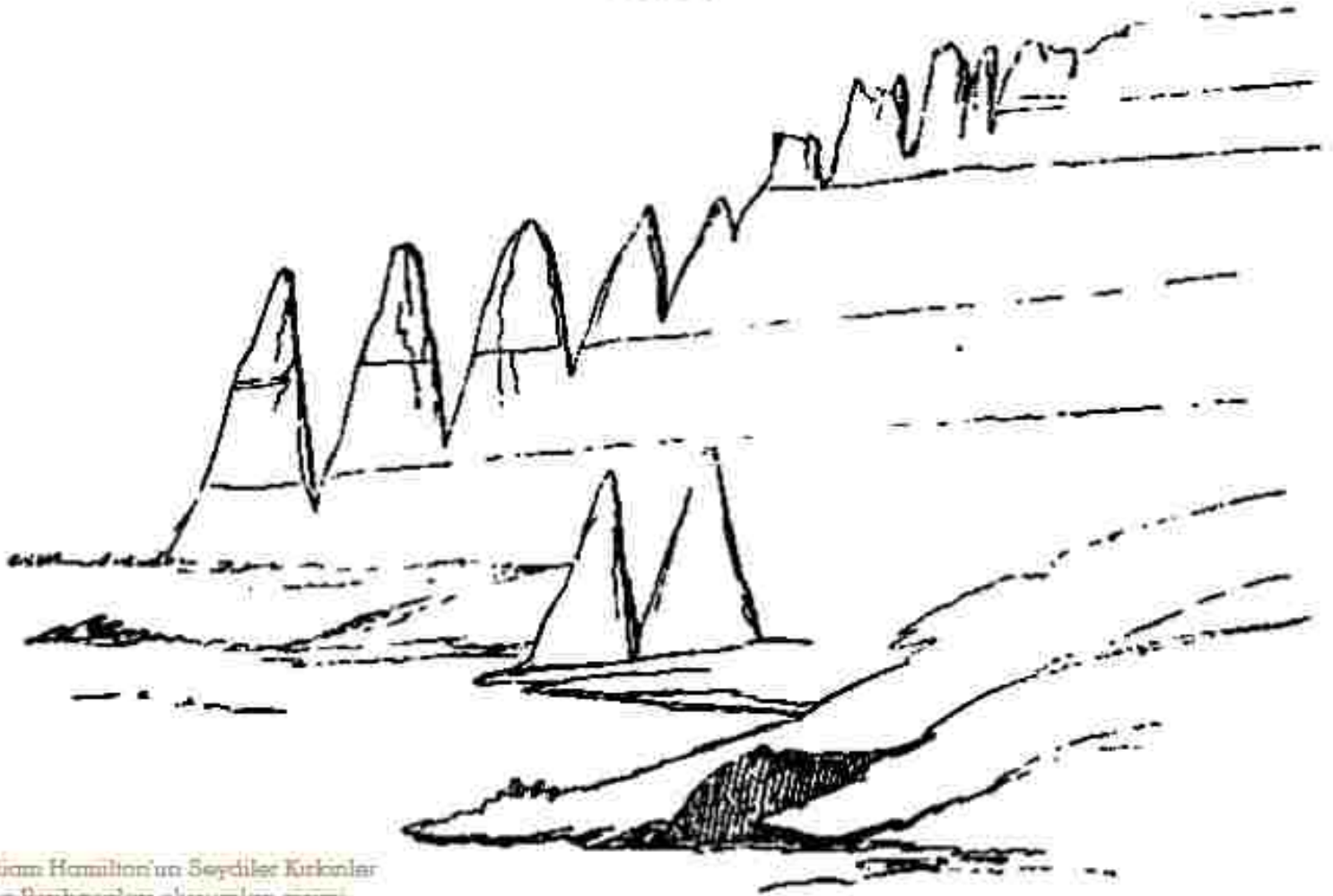
İngiliz jeolog 1805 yılında doğdu. 1831'de Londra Jeoloji Cemiyeti'nin bir üyesi oldu. 1835'te jeolojik araştırma gezisine çıktı. Birkaç arkadaşı ile birlikte Ermenistan, Karadeniz ve Anadolu'da incelemelerde bulundu. Gezi notlarını 1842 yılında yayınladı Hamilton, Erçiyas Dağı'na başarıyla tırmandığı bilinen ilk kişidir.1867 yılında İngiltere'de öldü.

William Hamilton Afyonkarahisar'a ilkönce Sivrihisar, Emirdağ istikametinden gelir. Yolda gördüğü Emirdağ'a bağlı Hamza Hacı, Pörnek köylülerinin çadırlarda yaşadıklarını söyler, Türkmen kızlarının süslü başlıklarını anlatır. Bayat'ın etrafındaki dağlarda ayıların bol olduğunu söyler. (Günümüzde bir tane bile yok.) Hamilton, bugünkü adıyla Hisarköy'e dair etraflıca bilgiler verdikten sonra ertesi gün hareket ederek Gömü, Bayat, Kırkinler (Seydiler Kasabası) yolu ile geldiği İncehisar'a dair izlenimlerini şöyle anlatır.²

"Saat 12:30'da küçük bir ovanın kuzey ucunda mevzilenmiş ve şehrin içinde tarihi yapıda olduğu belli mermir bir köprüyle üzerinden geçtiğimiz nehirle sulanan Eski Karahisar'a vardık. Ünlü antik mermir ocaklarının yanında bulunan bu yer bazıları pürüzlü bazıları güzel çalınmış sayısız mermir blokları ve sütunları içeriyor. Cami yanında açık bir hamamda en zarif bir biçimde tamamlanmış mermir havuz var. Şehitlik ve cami duvarında zengin bir biçimde oynanmış birkaç korniş ve friz bulunuyordu. Köyün farklı yerlerinde birkaç yazıt kopaldım. Çoğu iyi korunmuş halde.

² William John Hamilton "Researches Asia Minor, Pontus and Armenia" London 1842 s.168-175 "Küçük Asya" çeviren: Kasım Toraman Mides Kitap, 2013 s.237-335

No. 14.

William Hamilton'ın Seydiler Kırkolar ve Paribacaları oluşumları çizimi

23 Eylül Cuma: Eski Karahisar'dan Afyonkarahisar'a yol dört saat. Saat 7'den sonra yola çıktık. Ovanın batısına doğru alçak tepeler üzerinden geçerken civarda fazlaca ekilmiş ve zehrin bu sayede adını aldığı haşhaş tarlalarını gördük. Eski Karahisar'dan Afyon'a gittiği

gözükün yol izleri mevcut. Muhtemelen tarihi Roma yolu burasıydı. Altıncı ve yedinci milde metaformik karakterde iki muazzam kayanın arasındaki dar bir aralıktan geçip büyük ve yassı Afyonkarahisar ovasına girdik...

LOUIS VIVIEN DE SAINT-MARTIN- 1837

1802-1897 yılları arasında yaşayan Fransız coğrafyacı Louis Vivien de Saint-Martin ,1837 yılı Anadolu seyahatinde geldiği Afyonkarahisar'a dair gözlemlerinde şehrin coğrafik özelliklerinden bahseder. Diğer gezginlerin yazdıkları ile kendi gözlemlerini karşılaştırır.İncehisar'ın Afyonkarahisar ile Seydiler Köyü arasında olduğunu belirtir.¹⁰

"Afyonkarahisar, batı'da karşınıza çıkan bir şehir. Anadolu'nun en büyük ve en kalabalık yerleşimlerinden birisi olan bu şehir Kütahya'nın güneydoğusu'ndadır. Menderes Nehri'nin kaynağı Dinar'ın 22 mil kuzeydoğusu'ndadır.50.000- 60.000 nüfusu olduğunu varsayarsak bu demektir ki 10.000 ev vardır.

Meydana yaklaştığımızda ilk göze çarpan şey üzerinde Bizans dönemine ait yıkılmış kale kalıntıları bulunan ve neredeyse dindik, çok yüksek bir siyah kayalık. Bu kayalığın dibinde inşa edilen şehir "Karahisar" adını bu siyah kaleyi taşıyan burçlara borçludur. Türkçe'de "Afyon" bu şehirdeki geniş haşhaş tarlalarından elde edilen bir tür uyuşturucu maddedir ve adını şehre vermiştir.

Şehirde başkaca volkanik yükseltiler bulunur.Yine antik dönem yazıtlarında da bu şehirden bahsedilmektedir. Karahisar'ın kuzeydoğusunda ki Seydiler'de Frigya bölgesi başlıyor,bu bölgede şaşırtıcı mezarlar bulunuyor.Bunun yanı sıra Karahisar topraklarının diğer kısımlarında da benzer anıtlar vardır.Sandıklı'ya giden yolun güneybatısında bir köy olan Savran yakınlarında da ilginç yerler var.

Afyonkarahisar'da klasik dönem anıtları bulunmamasına rağmen böyle olağanüstü bir alanda antik bir kent bulunmadığına inanmak güçtür. Fakat hangi şehrin burada olduğu bilinmemektedir. D'Anville'in Apamea Cibotus'u buraya yerleştirerek hataya düştüğü uzun zamandır bilinmektedir. Gördüğümüz gibi, konumu Dinar'ınkiyle aynıdır. Frigya'nun antik coğrafyasıyla meşgul olan bir Prusya aîmi, daha önce bir başka yakınlaşmayı benimsemiş olsa da, kendisi burayı Synnada olarak belirledi. Synnada, M. Texier'in Karahisar'dan doğuya doğru mesafede bulduğu mermer ocaklarıyla ünlüdür, Oradan çok uzak olmayan, Karahisar ile Seydiler arasında, Eski Karahisar olarak bilinen ve eski Docimaeum' un bulunduğu yer olan bir kasaba vardır.

¹⁰ Louis Vivien de Saint-Martin "Histoire des découvertes géographiques des ...v.2" s.553-560 Paris 1846

İSCEHİSAR MERMERLERİ NERELERDE KULLANILDI-1849

Bu şehri kuran Docimus, Makedonya kralı Antigonus'un generallerinden biriydi. Bu bölgedeki kurduğu küçük bir kasabanın adı Docimeum'du.

Bu şehir daha sonra sahip olduğu kaynakların sömürülmesiyle çok önemli hale geldi.

Atina'da Pantheon'un sütunlarını yapmak için kullanılan güzel mermerler, Roma'da Saint Lawrence Bazilikası'nda hala görülebilenler ve surların dışında Saint-Paul kilisesinde bulunanlar, ancak bazıları 1823 yangınında yok olmuştur¹¹.

PIERRE DE TCHIHATCHEF-1853

1800'ü yılların ortalarında İncehisar'a yolu düşenlerden birisi de ünlü Rus doğa tarihçisi, coğrafyacı ve yetkilimci Pierre de Tchihatchef (1812-1890) 'tir.

Tchihatchef soylu bir ailenin çocuğu olarak St. Peterzburg'ta doğdu. Eğitim hayatında ilk olarak Rus Çarlığı'nda devlet adamı yetiştiren Çarskoye Sele okulunun eğitimcileri tarafından evinde yetiştirildi. Politika bilimi diploması alan ve diplomat olarak 1835'ten itibaren yurt dışına görevlendirmeyle giden Çihaçov bu görevi sırasında Avrupa'da jeoloji eğitimi almıştır. Çihaçov Freiburg, Münih, Berlin ve Paris'te jeoloji eğitimi görmüştür.

1845 yılında İstanbul'a Türk dilini incelemek amacıyla diplomatik görevle atanan Çihaçov, uzun sürecek Yakın Doğu araştırmalarına başlayacaktı. Kısa süre sonra görevi bırakan Çihaçov bir gezgin olarak Osmanlı ülkesinde uzun soluklu araştırma gezilerine çıkmıştır. Akdeniz kıyılarından Fırat kıyılarına, Doğu Karadeniz'den Musul'a ve Suriye'den Mısır'a dek uzanan ve binlerce kilometre karelik bir alan kaplayan 6 saha çalışmasını 11 yılda tamamlamıştır. Yaya olarak gerçekleştirdiği 11 yıllık bu saha çalışma dönemini laboratuvar ve büro çalışmalarını izlemiştir. Nihayet ilk olarak 1853'te anıtsal yapıtı olan *Asie Mineure; description physique, statistique et archéologique de cette contrée*'yi 4 cilt ve 3 atlas olmak üzere bastırıldı. İklim bilimsel, coğrafi, jeolojik ve botanik incelemeleri kapsayan bu geziler ve çalışmaların en önemli yanı Anadolu'nun modern anlamda bilimsel olarak ilk

¹¹"Documents" *Travaux de Numismatique et de Glyptique* Paris 1849 s. 73

kez ele alınmış olmasıdır¹⁵.

Tchihatchef, Emirdağ, Bayat istikametinden İncehisar'a gelerek yüzeysel olarak mermer ocakları hakkında bilgiler verir.Kendisinden önce buraları inceleyen W.Hamilton'a atıfta bulunur. Buradan Afyonkarahisar istikametine devam eder.

"Bir başka tüf yüksekliği sırasını geçtikten sonra, beyaz tüflerin çok önemli sivrî kütleler halinde yükseldiği, hepsi nişlerle ve çok ilginç kazılarla süslenmiş Kirk İn'e inilir.Bu tüf oluşumlar Kirk İn'den Eski Karahisar'a kadar devam ediyor, bu köyün (Eski Karahisar) yakınında, Synnada'nın ünlü mermer ocakları bulunmaktadır. Etraftaki mermerlerde çok kristalli ve herhangi bir tabakalaşma izi olmadığı görülür. Ocaklar, mermerler üzerindeki etkisi çok belirgin olmayan trakitlerle her taraftan çevrelenmiş olarak bulunur. Son olarak, Eski Karahisar ile Afyon Karahisar arasındaki alanda, W. Hamilton, aynı boru şeklindeki çökellerin ve trakitik püskürmelerin devam ettiğini gözlemler¹⁶."

¹⁵ https://tr.wikipedia.org/wiki/Pfyon:_%C3%87%th%9C%94A7ov

¹⁶ Chikhachev, P. A. "Asie Mineure", pt.4 Geology v.1. "Paris,L. Gauthier, 1860 s.87

HENRI VAN LENNEP-1864 ¹⁴

Ailesi İzmir'in Hollanda asıllı önemli tüccarlarından olan Van Lennep burada doğdu

(1815-1889) Amerika'ya giderek teoloji eğitimi aldı. Tekrar Türkiye'ye dönerek uzun yıllar Anadolu'da yaşayan Ermeniler arasında Protestan Hristiyanlığı yaymaya çalışmıştır. Bu seyahatleri sırasında tuttuğu notları 1870 yılında kitaplaştırmıştır. Yazar burada yer verdiği seyahat notlarını 1864 yıllarında Tokat'ta görev yaparken İzmir'e yaptığı yolculuk sırasında tutmuştur. Yazar sırasıyla Tokat, Amasya, Sivas, Çorum, Yozgat, Ankara, Sivrihisar'ı içine alarak Emirdağ Bağlıca Köyü'nden Bayat, Seydiler yolunu takip ederek İncehisar'a gelir. Seydiler Kalesi ve Peri bacaları oluşumlarını resmeder. Yolu üzerindeki yerleşimlere dair detaylı bilgiler verir.

Van Lennep Afyonkarahisar Sinanpaşa istikametinden yoluna devam ederek İzmir istikametine gider. Afyonkarahisar'ı ziyaret sırasında Emirdağ'ın Bağlıca Köyü'ndeki kadınların kıyafetleri, sosyalliği, erkeklerin eşlerine olan yakınlıkları dikkatini çeker. Şehirde kaymakamla tanışır, onun reform çabalarını över, Karahisar Mevlevihanesi'nin öneminden bahseder, bunun yanı sıra haksız bir şekilde ilimizi Konya'dan sonra tutuculuğun en fazla olduğu yer olarak niteler. Van Lennep'in izlenimleri kapsam bakımından ilimizi ziyaret eden gezginlerin içerisinde en önemlilerinden birisidir. Biz burada Seydiler ve İncehisar'a dair izlenimlerine yer vereceğiz.

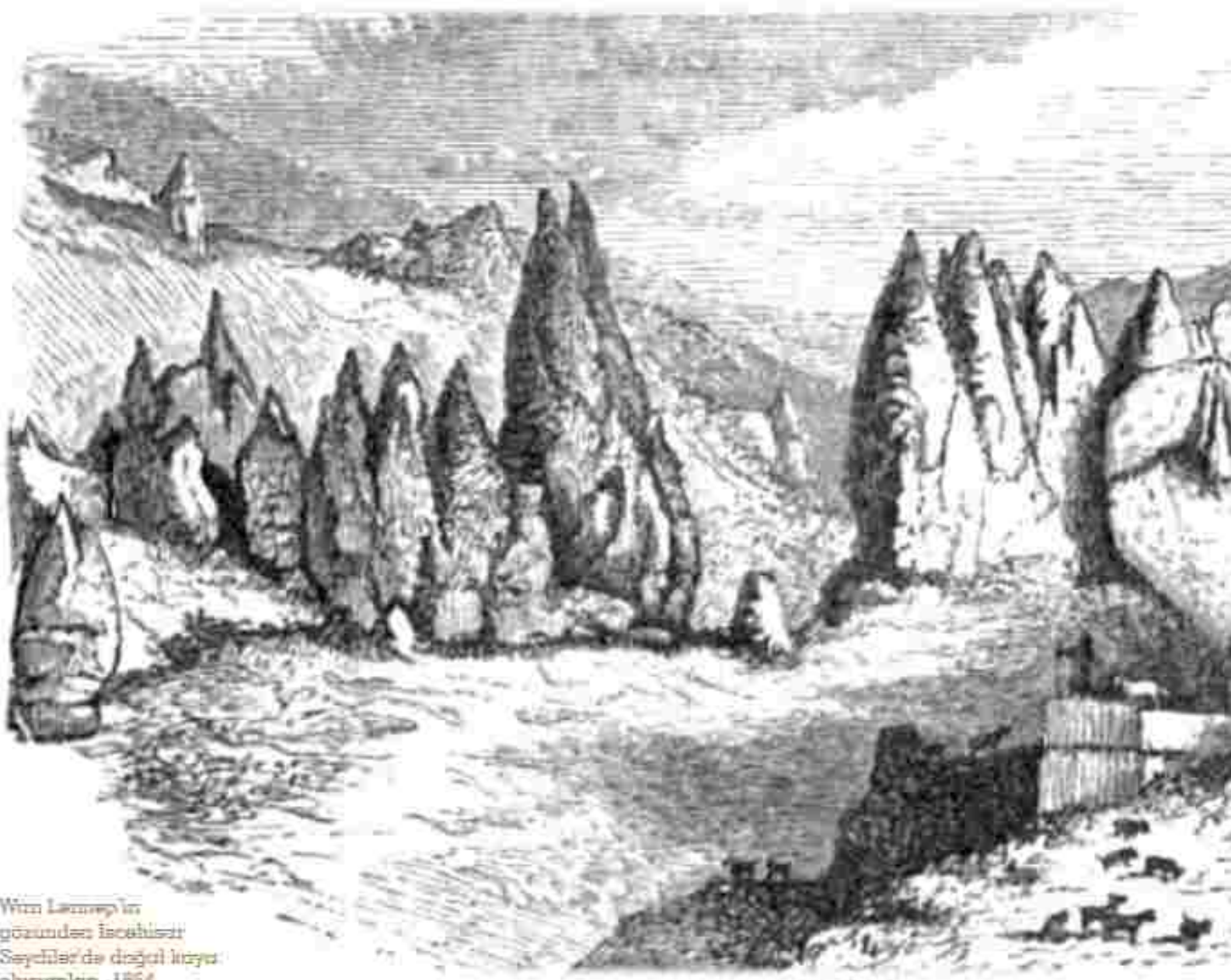
¹⁴ VAN-LENNEP, Henry J., Travels in Little-known Parts of Asia Minor, 2 C., C. II, s. 218-235, London 1870.

"Dağın zirvesinde kendimizi birden alta sünger taşı üstünde de trakitten oluşan volkanik bir alanın ortasında bulduk. Bu açıdan kuzeybatıya doğru görüntü gerçekten göz kamaştırıcı ve kendine özgüydü. Karşımızda ve ayaklarımızın altında geniş ve çarpıcı dağlardan oluşan bir deniz manzarası vardı, ön plan sarıçam ağaçları ile kaplıydı ancak bunların arkasında yalnızca kısa ancak sert çalılar dizisi bulunuyordu. Dağın yeterince dik olan yamaçları ise çıplak kalmış ve sünger taşlarından beyazlaşmıştı. Dağların zirveleri siyah renkteki trakitten oluşmuş, genellikle sarp bir ön cephe sunuyor, ancak bunun altında beyaz kayalar parlıyor ve kristalleri güneş vurdukça küçük kıvılcımlar gibi görünüyordu. Tam karşımızdaki tepe kısmı özellikle kendine özgü bir görünüm sergiliyordu. İlk bakışta bir dağ sıyrımın sanki bir çağlayan gibi dik yamaçlardan aşağıya, alttaki vadiye doğru indiğini sanmıştım, ancak daha yakından baktığımda sıyrım bu köpüklü tabakasının, altında sadece yağmur, güneş ısıtı ve buzun üzerinde marjinal bir şekilde uygulamış olduğu sanatsal kuvvetin somucunda taşların yıpranmış parçacıkları olduğu ortaya çıktı. İnişimiz gayet hızlıydı ancak güzel bir yol üzerindendi. Karşımıza bir demir madeni çıktı. Sığırların bir sünger taşı çıkıntısının altında güneşten korunmak üzere tutulduğu derin bir vadiden aşağı doğru indik. Bu kaya toprağın içindeki dekompozisyonuna rağmen hala bir sürü parlayan partikül barındırıyordu. İnişimiz devam ederken, yüksek bir selenit kayası altında kurulmuş Seydi-ler köyünü ve burçlarıyla birlikte doğal bir kaleyi farket-tik. Yağı burçlarıyla pencereleriyle, dikkat çekici kuleleri

ve istihkamlarıyla tam bir kale görüntüsünü andırıyor. Bu kaya neredeyse 100 ft yüksekliğinde. Arkasında onu ikinci ve benzer yükseklikteki bir hisardan ayıran bir yüzey var, ancak o kadar geniş değil, burasının epay geniş bir hafriyat barındırdığı söyleniyor. Bu kayalar bir tepenin zirvesini kaplıyor, hemen güney tarafında, alt tarafındaki yamaçlarda bahçeleri bağları olan, yoksul bir köy kurulmuş.

İscâhîsar Mermerlerinden yapılmış bir stel

Wim Lennep'in
gözünde İncehisar
Seydiler de diğer kızıy
oluşumları - 1864

Boğazdan geçip yaklaştıkça, sol tarafımızda elementlerin çulginca bir şekilde fantastik şekiller oluşturarak aşındırıldığı, sünger taşı hunile-riyle kaplı geniş bir alan var. Bu noktadan başlayarak, bir şehir duvarını andıran yüksek selenit setleri arasından ilerleyerek, gezginin zihninde sanki eski dünyanın büyük kentlerinden birinin kalıntıları arasına giri-yormuş izlenimi oluşturan, doğal bir geçitten köye giriş yaptık. Ancak anlaşılan ortada antik bir kent falan yoktu. Bütün hepsi, Doğa ananın sanık Pessinus ve Docimeon ve Anadolunun daha başka birçok yerine yayılmış öve öve bitirilemeyen harabelerine küçümseyici bir gülüş ata-rak, kendi kendine yaptığı faaliyetlerdi. Hızlıca, neredeyse 800 fit², ve Afyon Karahisar ve ovasından da neredeyse 500 fit yükseldik. Atlarımız neredeyse bitkin düştü. Bugün 10 saat, dün de 11,5 saat yol yaptılar kas-men güneşin altında olmak üzere. Bu durum da yolu kaybeden rehber-lerimizin acemiliğinden kaynaklandı. Zavallı toy at şimdiye kadar baya iyi kullanıldı, bundan sonra da yük olmaksızın yanımızda götürsek ve en iyi şekilde elden çıkarsak iyi olacak. Bu karara gece yarısı vardık, uyu-yamadım ve 11.30'da uyandım ve bizim zavallı canavarların yanına git-tim. Tükemiş olan hayvan zor zor adım atabiliyordu. Köyün kahyasını çağırdım ve ona bir at istediğimi söyledim, şuanda herkesin uyduğunu ve sabaha kadar beklemeniz gerektiğini söyledi bana. Öte yandan, ne aşk için ne de para için bulunabilecek bir at olmadığını da ekledi. Bir fener aldım, adamı önüme katıp ev ev dolaytım, ev sahiplerini uyandırıp adama bir sürü at gösterdim ve eğer gönüllüce kiralamayacaklarsa bunlardan birini alman gerektiğini söyledim. Sonunda kendisini at hur-suzluğundan dolayı yetkililere vereceğümüz tehdidiyle, Karahisar'a kadar gitmeye zorladığımız bir adamın atını ayarladık. Tabii ki yol boyunca gözünüzü onun ve fazlaca akıllı küçük oğlunun üzerinden ayırmadık.

² 1 ft.30,48 cm.

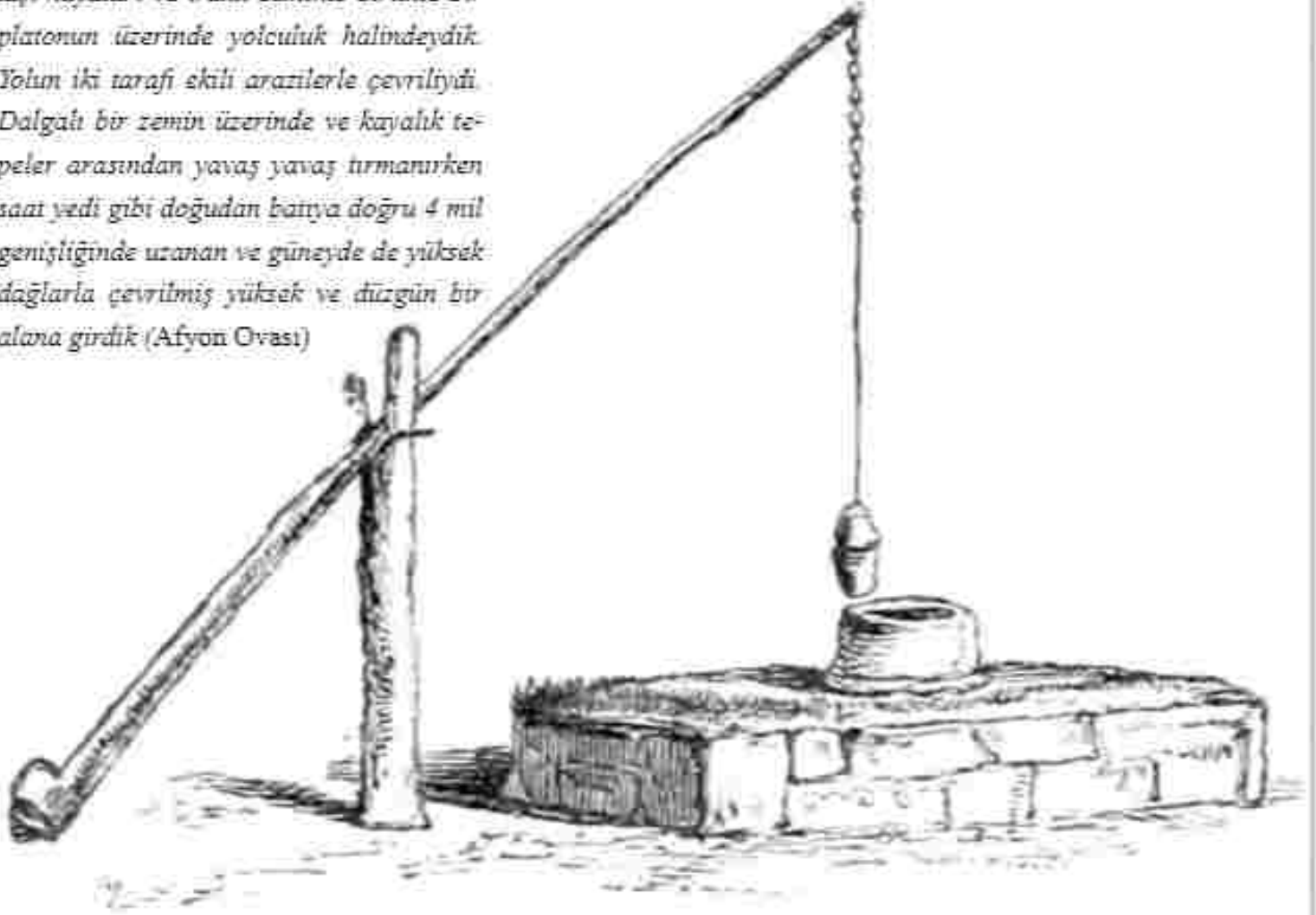

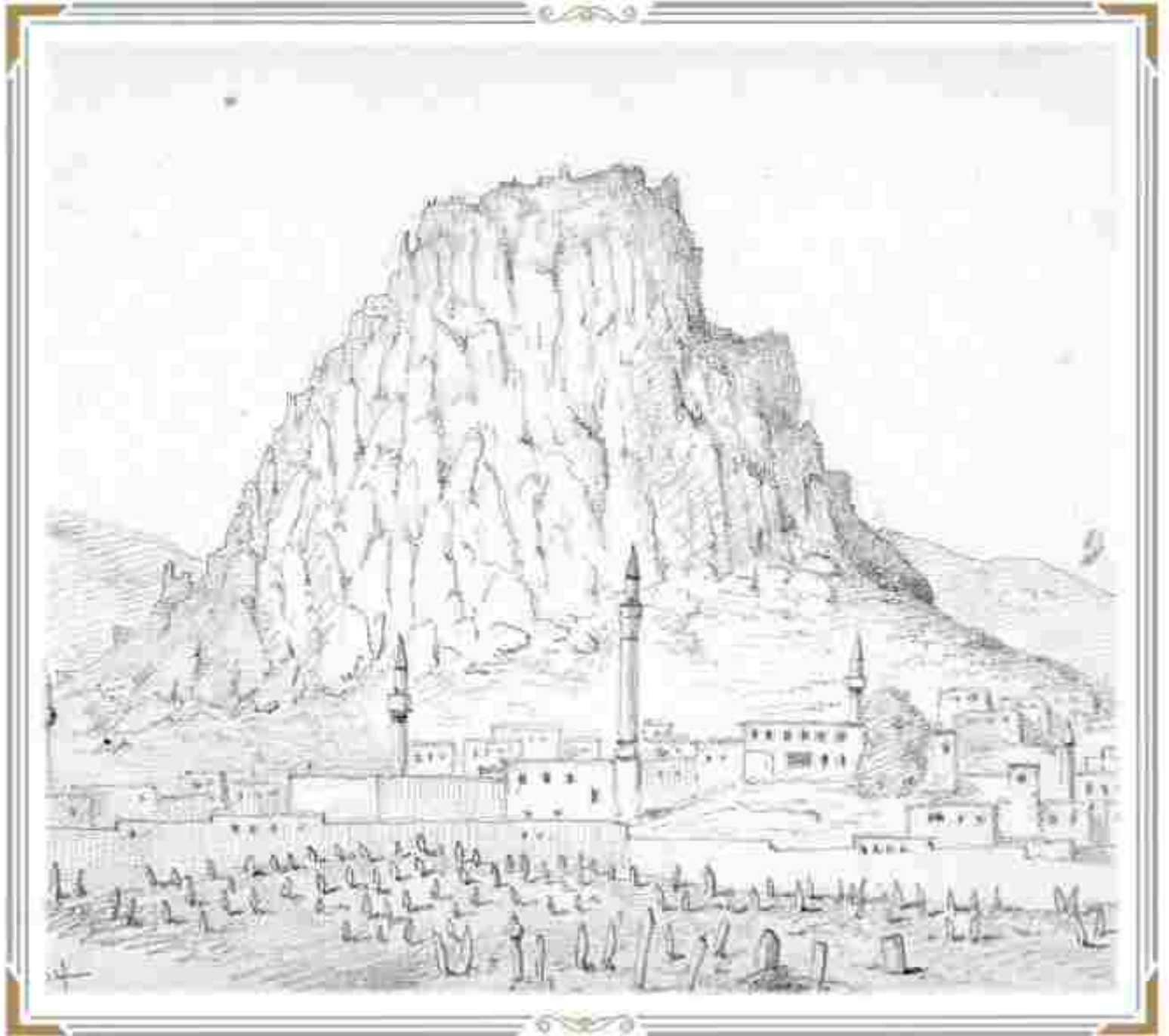
Wan Lennep'in gözünden
İncehisar Seydilesi'de
kayaların altına
yapılmış bir ev-1854

24 Ağustos, Çarşamba – Gece yarısından itibaren, saat 02.30 da ve iki saat içinde Eski Karahisar (İscehisar) zehrine girdik. Bu alan, geniş çaplı harabeleri açısından meşhur bir yer ve bölgede Afyon Karahisar'ın bu gün için işgal ettiği yerle aynı önemli konumu antik olarak işgal etmiş, bu nedenle adı Eski Karahisar. Durmak için zamanımız yoktu, ancak sadece geniş duvarlar ve gevşek blokları ayırtışında fark edebildik. Kaynak suyunun kesildiğini ve kuyuların başladığını gözlemledik. Şimdiye kadar geçtiğimiz bütün bölgelerde, kuyular yeteri kadar belirgin değildi. Aslında baya baya nadirdi. Tokat'a bir kaç tane biliyorum ve öyle inanıyorum ki, başka yerlerde çok daha az yaygındır. İnsanlar daha çok insan ve hayvanın ihtiyaçlarını karşılayacağı yeterlilikte, akan sudan yararlar. İlk kuyuyu Eski Karahisar'da gördük ve yolculuğun kalan kısmında da sıklıkla karşılayık. Karşımıza her yerde kuyunun ağız kısmına şekil veren oluklu taşın kullanıldığı antik biçimiyle, yüzyıllar boyunca aşağı yukarı hareket eden ipler ve zincirler tarafından aşındırılmış yan yüzeyleriyle, uzun tarafı iki dik kolon üzerine dengelenmiş ve genelde iple değil de zincir ya da demir bir halat ile asılan "yosun kaplamış bir eski bir kova" ile çıkıyordu. Bu tanıdık nesnelere ilk önce Bayat vadisinde köye ulaşmadan hemen önce gördük ve kavurucu güneşin altın zorlu bir yolda ilerlerken nefes nefese ve susuz bir haldeyken suyun habercisi olduğu için havaya kalkmış uzun kolu çoğunlukla bir mutluluk içinde farkettilik.

Gün ağardığında, biz büyük kireçtaşı kayaları ve trakit zeminle birlikte bir platonun üzerinde yolculuk halindeydik. Yolun iki tarafı skili arazilerle çevriliydi. Dalgalı bir zemin üzerinde ve kayalık tepeler arasından yavaş yavaş tırmanırken saat yedi gibi doğudan batıya doğru 4 mil genişliğinde uzanan ve güneyde de yüksek dağlarla çevrilmiş yüksek ve düzgen bir alana girdik (Afyon Ovası)

Van Lâzimesi'nin çizildiği 24 Ağustos 1664 tarihli *Atıyonkârihisar* gravürü

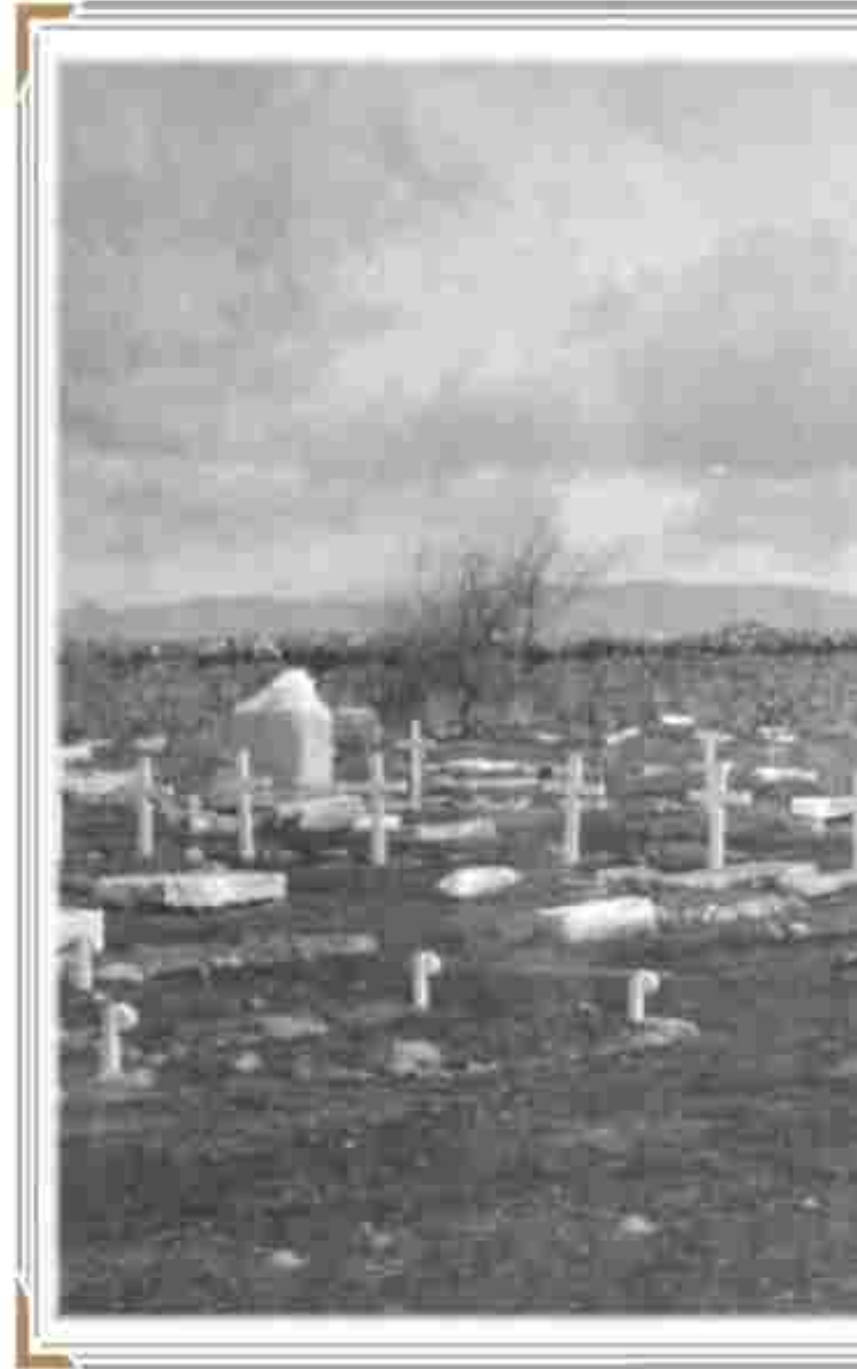
MİSYONERLER - 1866

Izmir'den yola çıkarak Konya istikametine giden bir misyonerin raporları o dönemin misyoner yayını organı "Kilise Misyoner İncelemeleri" dergisinde yayımlanmıştır.¹⁴ Ne yazık ki notlarda isim verilmemiş, İzmir misyonundan bir görevli olarak kaynak verilmiştir.

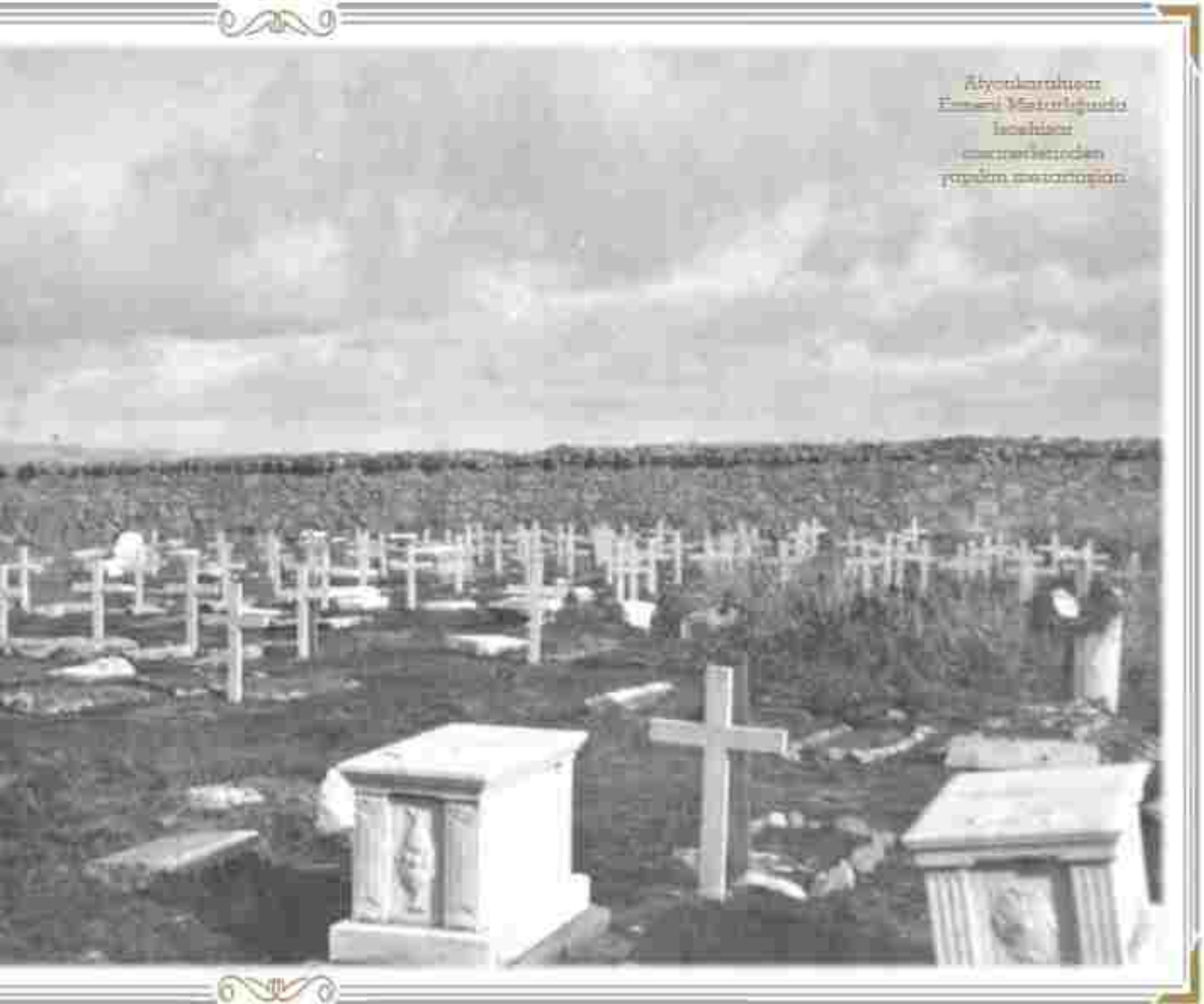
5 Mayıs 1866-

"Öğleden sonra 'kasabaya adını veren kayda değer kayalığa tırmandık Karahisar'ın adı ('Karahisar') buradan gelir. Kasabanın 500 ya da 600 fit yüksekliğine kadar yükselen, arka tarafındaki dünyadan oldukça uzak olan, etrafında geriye doğru çekilip seyrettiğiniz zaman muazzam bir traktit kütleli.

Afyonkarahisar Roma döneminde büyük ve üretken bir bölgenin yönetim merkezi olan önemli bir yer. Mermer ocakları eski zamanlarda çok ünlü olan eski Eski meclis Synnada'nın bulunduğu yerden uzakta olmasa gerekti. Eski karahisar (İscəhisar), , dünyanın en önemli yerlerinden biridir ve altı saatlik yolculukla ulaşılır. Şehirdeki Ermeni mezarlığında, Eski Karahisar'dan getirilen bazı mermer heykeller ve hepsi olmasa bile neredeyse tümüyle Bizans yazıtları gördük."

¹⁴The Church Missionary Review, v.17 Kasım yılı 1866.s. 204

İncehisar'da
Feneri Mezarlığında
İncehisar
mezarlığından
yapılan mezarlar.

1870'LERDE MERMER OCAKLARI

Fransa'da yayınlanan bir ansiklopedi de mermer ocakları şu şekilde tanımlanmaktadır;

"Kentin eteklerinde, mermeriyle ünlü, çıkarıldığı yerden dolayı Docimeum olarak adlandırılan Frigya'nın antik Synnada'sı vardır. Kentin 20 kilometre kuzeydoğusunda bulunan Eski Karahisar kasabasında mermer ocaklarının yakınında bazı kalıntılar bulundu. Bu Synnadic veya Docimetic mermerin kütlesi, mavimsi beyaz, damarlarla karışık, bazen sarı ve bazen mavi, dikkat çekici şekilde kristaldir".¹⁷

AUGUSTE CHOISY-1875

Fransız tarihçi-yazar Auguste Choisy 1841 yılında Fransa'da doğdu. Mimarlık okudu. Roma ve Atina'ya giderek antik kent yapılarında mimari detaylara dair çalışmalar yaptı. Gezi notlarında bu konuda yorumları bulunur. Mimari profesörü olarak dersler verdi. 1875 yılında Türkiye seyahatini gerçekleştirdi. İstanbul, İzmit, Bursa, Kütahya üzerinden Afyonkarahisar'a geldi. Şehrimizde kaldığı günler Ramazan ayının ilk günlerine denk gelir. İncehisar, Seydiler, Özburun üzerinden Bolvadin'e geçmiş ve buradan dönerek İzmir istikametine gitmiştir. Seyahat notlarını "Küçük Asya ve Türkler: Seyahat izlenimleri"¹⁸ adıyla kitap olarak 1876 yılında yayımlayan yazar 1909 yılında öldü.

Choisy'inin notlarında şehir, insanlara dair dikkat çekici ayrıntılar var. Afyonkarahisar'da ki köpeklerin bile "gavurları" şapkalılarından tanıyarak havladıkları, insanların ileri geri söylenmeleri, başbaşa yağının Türk nüfusunun güçlü ve sağlıklı olmasının en büyük nedeni olduğu, Türklerin hepsinin ciddi ve görgü kurallarına uyduklarını bu notlarda okuyoruz. İncehisar'da define bulmak için kırılan heykelleri, tarihi eserleri okuyunca insan ister istemez düşünmüyor değil, günümüzde de Frig Vadisi'nde 2500 -3000 yıllık kaya anıtları içinde define bulmak ümidiyle patlatılıyor.

Bakalım Auguste Choisy Afyonkarahisar ve İncehisar hakkında neler yazmış?

¹⁷ Encyclopédie de six-neuvième siècle Paris 1870 s.

¹⁸ "L'Asie mineure et les Turcs en 1875: souvenirs de voyage" Firmin-Didot Publisher Paris 1876 s.173-187

Karahisar**25 Ekim**

Akşam saat beş, Türk saatiyle farklı. Sokaklarda kimse yok, tüm dükkanlar kapalı. Karahisar terk edilmiş bir şehir gibi görünüyor. Akşam kahveler açılıyor ama hiçbir müzisyen yok. Yarından sonra her gece davulcumun gürültüsü ile uyanmak zorunda kalacağız.

Küçük Asya'nın bu şehrinde buraya adını veren devasa bir siyah kayı bloğudur. Kayalar her yönden keskin bir şekilde yükselir upka Teselya'da ki gibi. Merdiven sanki yok gibi. Irakit kayalar sanki bir rüzgârda devrilecekmiş gibi duruyor.

27 Ekim

Güneş yükseldikçe Karahisar caddeleri aydınlanıyor. Şehir hâlâ terk edilmiş gibi. Bu yalnızlığın ortasında, sokak köpekleri haricinde hiçbir canlı varlıkla karşılaşmadan ve değerli bir tarihi arazi bulamadan dolaşıyorum. Bir kulübenin köşesinde eski bir kolon, bazı kabartmalar göze çarpıyor. Köpekler üzeründeki Avrupalı giysiyi görünce çileden çıkıyorlar. Onları en fazla çileden çıkarıcı şey şapkadır. Türkleri de öyle. Şapka bu ülkede bir "gâvurluk" işareti. Bu ülkeye gelenlerin buna dikkat etmesi gerekiyor. Çarşıya indiğimde açık bir dükkandan fes alıp giyiyorum. Ve o andan itibaren köpekler beni görünce havlamayı kesiyor, serseriler arkamdan konuşmayı bırakıyor. Dün eski şehrin sokaklarından kaleye tırmandığım her adımda arkamdan taş geldi. En manum olanı köpeklerin havlamasıydı. Bugün taş gelmedi, köpekler havlamadı ve "gâvur" denilmedi. Ama yine de hakaretlerden korunmak için şapkadan vazgeçmek pek de yeterli bir tedbir değil.

Akşam han'a gidiyorum. Karahisar'da Han pazarının içinde sayılır. Kervanların uğrak noktası burası. Han'da Ermeni, İranlı ve şehir şehir dolaşıp ticaret yapan Yunanlı tüccarlar var.

Afyon Ülkesi

Karahisar'dan ayrılmam aslında beklediğim bir olaydan dolayı ertelendi. Bize burada yardımcı olan İbrahim evienne hazırlıklarına başladı. Benim düşüncem de Afyon çevresini gezmek, Synada mermer ocaklarını incelemek ve kay bastırmadan Konya'ya geçmekti. İki gün vaktimiz var. Atlarımız dinlendikleri için neşeli canlı. Bu ülkede at olmak hakikaten zor bir iş. Yem yemeden ve çoğu kez su içmeden yürüyorlar. Güne sabahları iki ölçek arpa yulafi (yaklaşık beş kilo) yiyerek başlıyorlar, akşamları biraz daha çok yerler. Ama arada geçen zamanda yiyecek hiçbir şey yok. gerçek bir ramazan diyeti. Ve bununla birlikte dağlara tırmanmamız, yokuşlarda kendimizi zorlamamız gerekiyor.

Afyon bitkisinin merkezindeyiz; afyon burada yetişen tek kültür. Şimdi önümüzde çıplak uzanan bu ovalar, her yaz başında haşhaşların güzel beyaz, mor çiçekleriyle kaplanır. Şu anda bunu görme imkânımız yok, ne tarafa dönersek, sadece kuru sarı bir toprak var.

Afyon burada yaptığımız diyetin en dip noktasıdır; Zeytin ağacı bu platoda yetişmiyor, o yüzden zeytinyağı bilinmiyor. Haşhaş yağı bilinen tek yağ. Yemekte haşhaş yağı ile yapılmış pilav köfte yiyoruz. Bu yağ bana uyku verdi ama kesinlikle zararsız. Türk nüfusunun güçlü ve sağlıklı olması bunun en büyük delili.

Eski Karahisar'a doğru arazide yine kayalar ortaya çıkıyor. Bu köyün kendisi siyah lavlar üzerine kurulmuş olup çok yakınındaki taşocakları Roma döneminde çıkarılmış muhteşem beyaz mermer bloklarla doludur. Bu bloklara kazınmış muhasebe işaretleri kâğıdın icadının çok öncesini gösteriyor. Bloğun çıkarıldığı tarih, boyutu, fiyatı taşlar üzerinde okunuyor. Orada yaşayan bir Türk benî bu kalıntılara götürdü ve gösterdi. Çeyrek saat sonra dönüyoruz.

Genç ve yaşlı, güzel ve çirkin Türklerin hepsinde aynı ciddiyet, görgü kuralları var. Onlarla hatırladığım en iyi geceyi bugün geçiriyoruz. Ev sahibimiz misafirleri için demir bir havanda kahve eziyor. Bir taraftan müzik çalıyor, acaba en güzel kim oynayacak? 80 yaşlarında bir ihtiyar adam oynamak için kalkıyor. Gençlerde kalkıyor fakat zafer yaşlı adamın. O da gençlere söyleniyor:

Tarihi eserler hakkında konuşuyoruz. Buradaki köylülerin sabit fikirleri var, her eski kalıntıyı hazine var zannediyorlar. Ve her yerde o hazineyi ararlar. Nerede bir antik kalıntı gösterilirse, keşfedilen her taş, hazineyi çıkarmak için parçalıyorlar. Bu akşam parçaladıkları mermer heykellerin kafa parçalarını bana bile getirdiler, ortasında altın bulmayı düşünüyorlarmış.

28 Ekim

Dün muhasebe bilgilerini not ettiğim Doçymian mermer ocaklarını tekrar ziyaret ediyordum. İlk bakışta bu mermer blokları çıkarmak için kullanılan araçları görebiliriz. Şüphesiz bu işlerde mahkûmlar çalışıyordu. Ocak-

larda mahkûmları çalıştırmak eski bir ceza yöntemiydi kuşkusuz. İşçiler mermerde iki metre uzunluğunda dikey bir açma açar. Daha sonra yukarıdan ve arkadan izole edilmiş blok köşeleri birleştirmek suretiyle ana bloktan ayırılır. Kesici alet izleri bloklarda hala göze çarpıyor. Yarım kalan bloklar, sütunlar görüyoruz. Sanki daha dün terk edilmiş gibi.

Bu bölge, Fenice'lerin hatıralarının günümüzde bile en canlı olduğu yerlerden biridir, Eski hisar (İncehisar) çevresinde her adımda Fenice'leri kollarının kabaca temsil edildiği mezar taşları bulunuyor.

Seydiler'e geldiğimizde terk edilmiş bir mezarlık arkasında rüzgârdan, yağmurdan gariy şekillere girmiş tüf parçacıklarını gördük. Arazide sanki hayaletler dolaşır gibiydi. Burası Frigler dönemine ait eski bir nekropol. Kavalanın her yerini oymuşlar. Odalar birbirine galeriler şeklinde bağlanmış. Kule kısmı var.

Seydiler'in tüm erkekleri tarlalarda, birkaç kadın çeşmede çamaşır yıkıyor. Ancak burada kadınlar misafir ağırlamazlar, köyü ve mağaraları boş bir mideyle terk etmeliyiz. Farkında olmadan önyargılı mı davranıyorum acaba? Köy meydanında söğüt ağacı var, buralarda söğüte hürmet ederler. Köpekleri kovalamak için bir dal kırmağa çalışıyorum. Çeşmedeki kadınlar bağırıp kızzıyorlar. Ayrılıyoruz.

Seydiler'den Bolvadin'e kadar, dağlarda cömert bitki örtüsünün ortasında bir yol izliyoruz, dar geçitten geçerek Özbekun'a doğru yürüyoruz...

WILLIAM MITCHELL RAMSAY-1882

İngiliz arkeolog Ramsay 1851 yılında İskoçya'da doğdu. 1939'da öldü. Küçük Asya ve üzerine yaptığı çalışmalarla bu konular üzerine uzman olarak kabul edilen Ramsay, Tübingen okulunda eğitim aldı. Oxford'da profesör unvanı alan Ramsay ayrıca dokuz farklı üniversite tarafından da arkeoloji ve tarih alanlarında fahri doktora ile onurlandırılmıştır. 1880 yılından itibaren Oxford Üniversite'nin bursuyla Anadolu içlerine çok sayıda yolculuk yapan arkeolog Ramsay, Afyonkarahisar'ı pek çok kez ziyaret etmiş, bu ziyaretlerinde eşini de yanında getirmiştir¹⁹.

Araştırmalarında antik döneme dair incelemeler yapan Ramsay, Afyonkarahisar'da ki Ermeni mezarlığında İscehisar'dan getirilen antik kitabelerin bulunduğunu söyler. Diğer taraftan antik dönem şehirlerinin izini arar, bu izlenimlerini 1882 yılında Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün yayınladığı bir dergide kaleme alır²⁰.

"Yol, Lysias'tan güneye, genellikle gerginlerin Eski Kara Hisar olarak adlandırıldığı İsce Karahisar'da ki eski bir yere gidiyordu. Nacoleta'dan Lysias'a olan mesafe yaklaşık 25 mil ve Lysias'tan İsce Karahisar'a 20 mil kadardır. Bu noktadan itibaren Synnada'ya giden yol, küçük bir nehir vadisinden aşağı, Afyon Karahisar vadisi-

¹⁹ William Mitchell Ramsay'ın eşi Agnes Dick Ramsay'ın seyahat notları 1897 yılında "Everyday Life in Turkey-Türkiye'de Günlük Yaşam" adıyla kitap olarak yayımlanmıştır.

²⁰ William Mitchell Ramsay "Prymnessos and Metropolis" Des Deutschen Archaeologischen Institutes Athens 1882 sayfa 132-135

nin kenarındaki eski bir yerleşim yeri olan Sürmeneh'e" (Merkez Sütlümenli Kasabası) gider. Burası Karahisar'dan yaklaşık dokuz mil uzaklıkta güneydedir.

Ovanın güney sınırını oluşturan dağları aşmış olması gereken nokta, doğası gereği işaretlenmiştir ve Afyon Karahisar'dan Kasaba'ya antik Synnada'ya giden modern yol tarafından hala kullanılmaktadır. M. Perrot, Synnada'nın yerini, Kasaba'da²¹ şehrin adının geçtiği bir yazıtla belirlemiştir. Ben bir tane daha buldum, geriye sadece sonuç kaldı. Karahisar'dan gelen yol, Sürmeneh'in tam karşısından alçak bir boyuna ulaşana ya da geçinceye kadar dağların altındaki ova boyunca devam ediyor. Burada güneye, Cassaba'ya doğru döner ve antik yolun Sürmeneh'ten oviden dümdüz geldiği ve Synnada'ya giden bu alçak geçitten tepeleri geçtiği kesindir.

Dönüm noktası daha önce vadinin bir kısmındaki bu yoldaydı; muhtemelen bir zamanlar büyük bir şehir olan ve burada Afyonkarahisar'da ki inşaatçılar için taş ocağı olan Sürmeneh'deydi. Bu yoldan kuzeye gidersek Sürmeneh'ten yaklaşık dokuz mil uzakta İsce Karahisar'ı buluruz. Bu köyden birkaç mil ötede Seydiler adında bir tane daha var, ve burada ve kuzeydeki tepeler kilometrelerce mezarlarla dolu.

Bazı durumlarda, izole edilmiş bir kaya, bir dizi geçit, oda ve merdivenle bal pazeği ile taranır. Bu kaya parçalarının bir kısmı Hristiyan'dır, ancak birçoğunun antik bir şehrin mezarları olduğu açıktır. Acele ettiğim bir

²¹ Afyonkarahisar Merkez Sütlümenli Baldesi

²² Şubat 1935

ziyaretimde, erken Frig nekropollerinin ayrıntılı süslemeli mezarlarına rastlamadım: bunlar sade ve basit mezar odalarıydı ve yanlarında Helenistik ve Roma dönemünden bir şehir mutlaka var olmalıydı. Bu şehrin tam olarak bulunduğu Durumu bulamadık, ancak konumu şu şekilde belirtildi. Aşağıdaki notlar dikkate değer,

ÖNEMLİ : 1. Kaya mezarları Seydiler'den kuzeye ve kuzeydoğuya birkaç mil boyunca uzanır.

2. Bu kentten yazıtlı taşlar bir yandan Afyonkarahisar'a, diğer yandan Bayad'a taşınmıştır.

Bu nedenle Seydiler bir Roma kentinin yeri olmasa da, birine yakın olmalıdır.

O zaman bu bölgede Sürmeneh, Seydiler ve İnce Karahisar'da Roma Dönemi'ne ait üç şehir olduğunu öğreniyoruz. Sonuncusu ise mermer ocaklarının bulunduğu mahalleye göre Docimion olarak belirlenmiştir. Kentin kalıntıları hala hatırı sayılır düzeydedir ancak buradan Afyon Karahisar'a her yıl çok sayıda taş taşınmaktadır. Bunlardan birine, bir adağını desteklemek veya bir mezar taşı olarak hizmet etmek için yaygın olarak kullanılanlar gibi, sunak şeklinde küçük bir mermer blok üzerine oyulmuş yazıyı kopyaladım.

İnce Karahisar Docimion ise Seydiler yakınlarındaki şehir Frynnessos²⁴ olmalı. Ptolemy bu iki şehri birbirine yaklaştırıyor ve mesafe yukarıda yayınlanan dönüm noktası ile iyi bir uyum içinde."

²⁴ Ramsay bu konuda yanlış. Antik Frynnessos kenti Afyonkarahisar Merkez Siltin Beldesi'ndedir.

VİTAL CUINET -1890'LAR

Eserlerinde Afyonkarahisar'a yer verenlerden birisi de Fransız coğrafyacı ve oryantalist Vital Cuinet'tir. Vital Cuinet, 1833-1896 yılları arasında yaşamış, 19. yüzyıl sonlarında Düyun-u Umumiye adına Osmanlı kentlerinin ekonomik, sosyal ve kültürel envanter çalışmalarını yapmakla görevlendirilmiştir. Düyun-u Umumiye, Vital Cuinet'e bu çalışmayı yaptırarak Osmanlı'ya borç vermeden önce Osmanlı'nın ekonomik yapısı hakkında bir envanter çalışması yaptırmıştır. 1880-1892 yılları arasında Düyun-u Umumiye'de (Osmanlı Borçlar İdaresi) genel sekreter olarak görev yaparken Anadolu'yu karış karış dolaşan Cuinet, aldığı notları 1892'de Paris'te, La Turquie d'Asie Géographie Administrative [Asya'nın Türkiye'si - İdari Coğrafyası] ismi altında 4 ciltlik bir kitap olarak yayımlanmıştır.²⁵

Cuinet bu kitabında Afyonkarahisar'a dair idari, nüfus, arazi, eğitim, hâsılat gibi pek çok konuda bilgiler verir. Bu konularda Osmanlı Hükümetinin yayınladığı Salmelerden faydalandığı kadar kendi gözlemlerine de yer verir. Bu arada İncehisar mermerlerinin özelliklerinden bahseder ve yakında şehre kadar ulaşacak olan demiryolu hatlarının mermer ocaklarının verimli çalışmasına katkıda bulunacağını söyler.

²⁵ Vital Cuinet- La Turquie d'Asie, géographie administrative, statistique, descriptive et raisonnée de chaque province de l'Asie-Mineure. Paris 1894. T4 s.224-243.

"Karahisar Sancağı'nda bilinen hiçbir maden yoktur. Antik dönemden bu yana bilinen mermer ocakları vardır. Bizans imparatorlarının Synada şehri Karahisar Sancağı yakınlarında bulunur. Sancağın yaklaşık 30 km doğusunda Docimia antik kenti vardır. "Frig" veya "Mygdonian" mermerleri, "Docimia" mermerleri ve özellikle "Synnada" isimleri altında hâlâ bilinir. Parlak pembe

damarlı, mavi, lila ve koyu mor, berrak beyaz mermer damarları çok zengindir. Yüzyıllar boyunca Avrupa'da kullanılan antik parçalar buradan gelmiştir. Yakında Eskişehir-Konya demiryolu ve İzmir-Alaşehir-Uşak demiryolu buraya ulaştınca hızlı ve ekonomik bir nakliyat başlayacak ve bu ocaklar yüzlerce yıl daha verimli bir şekilde kullanılacaktır."

ALFRED KÖRTE'NİN GÖZÜNDEN 1895 YILI AFYONKARAHİSAR ve İSCEHİSAR²⁵

1890'lı yıllarda ilimizi ve İscehisar'ı ziyaret eden gezginlerden birisi de Alman bilim adamı Alfred Körte idi. 1895 yılında Afyonkarahisar'a gelen Körte şehri ve İscehisar'da ki mermer ocaklarını gezdi.

Alfred Körte (5 Eylül 1866 - 6 Eylül 1946), Berlin doğumlu bir Alman klasik filologdu. Cerrah Werner Körte'nin (1853-1937) ve arkeolog Gustav Körte'nin (1852-1917) küçük erkek kardeşiydi. 1886'da Bonn Üniversitesi'nde arkeoloji ve eski diller eğitimini tamamladı. 1890'da Bonn Üniversitesi'nden doktorasını aldı. 1899'da Greifswald Üniversitesi'nde profesör oldu ve 1903'ten itibaren Basel, Giessen (1906'dan itibaren), Freiburg (1914'ten) ve Leipzig (1917'den itibaren) üniversitelerinde profesör olarak görev yaptı ve 1934'te emekli olana kadar burada çalıştı. Körte, Sakson Bilimler Akademisi ve Alman Bilimler Akademisi üyesiydi²⁶.

Alfred Körte 1890'lı yılların başından itibaren ilgisi ni Anadolu'ya yöneltti. Özellikle İç Batı Anadolu'da Frig Medeniyeti'nin yaşam alanları onun ilgi alanına giriyordu.

1893 yılında ilk kez Anadolu seyahatine çıktı. İstanbul'a geldi. O dönemde İstanbul-Ankara arasında çalışan trenle Eskişehir'e geldi. Burada Alfred Körte'yi acı bir sürpriz beklemektedir. Eskişehir'de bulaşıcı Kolera hastalığı yayılmıştır. Bir müddet İnönü Kasabası'nda karantinada tutulurlar. Sonrasında ise Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar civarında Frig Kaya anıtlarını inceler. Sonraki yıllarda da seyahatlerine devam eder. Seyahat izlenimlerini 1896 yılında Almanya'da yayımlar.

Alfred Körte'yi bilim dünyasında asıl üne kavuşturan çalışma ise 1900 yılında ağabeyi Gustav Körte ile birlikte antik kaynaklarda verilen bilgilerin çerçevesinde Frig Krallığı'nın ve onların başkenti Gordion'u aramaya başlamalarıdır.

²⁵ C. Ç. Değirtmen "Afyonkarahisar Tarihini Araştırıyor" Afyonkarahisar Belediyesi 2021

²⁶ https://en.wikipedia.org/wiki/Alfred_Korte

Alfred Körte'nin burada yer verdiğimiz izlenimleri 1895 yılı seyahatine aittir⁷. "Anatolische Skizzen-Anadolu Eskizleri" adıyla 1896 yılında yayımladığı kitaba göre Ekim ayı içerisinde ilimize gelen profesör daha önceden de tanıdığı şehri bu kez farklı bulur. Afyonkarahisar'ı İstanbul'a bağlayan demiryolumun hizmete girmesi şehre bir heyecan getirmiştir. Birkaç yıl önce kalacak düzgün bir otel-han bulamazken şimdi Avrupalı oteller yapılmış, Avrupa ürünlerinin satıldığı mağazalar açılmıştır. Ona göre daha önceden de canlı bir gündelik hayatı olan şehrin geleceği parlaktır:

Kaleye çıkar, kaleden ovadaki haşhaş tarlalarını betimler, şehri gezer, akşamüstü yaylımdan dönen mandaların peşinde tezek kapmaya çalışan kadınları garipser. Hepsinden önemlisi şehirde önceden karşılaştığı yabancı düşmanlığının yavaş yavaş ortadan kalktığını anlatır.

Körte'nin seyahat izlenimleri arasında en fazla yeri İncehisar mermer ocakları kaplar. Uzun yıllardır ihmal edilen antik mermer ocaklarının Hollandalı bir girişimci tarafından işletilmeye başlanması onu sevindirir. Çevrede ve işçileri arasında çok sevilen bu genç işadama ile tanışmak için can atar. Anadolu'ya tarım ve ticaret için yatırım amacıyla gelen Avrupalıların Ermeni ve Rumlara güvenirlere bu ülkede hep bir yabancı olarak kalacaklarını asli unsur olan Türklerin güvenini sağlarsa kalıcı olacaklarını ifade eder.

Alfred Körte bu ziyaretinde İncehisar'dan fotoğraf-

larda çekmiştir. İncehisar tarihi koca köprü, mermer ocakları, İncehisar'da deve kervanı gibi kareler Körte'nin gözünden o günleri aktaran görsel belgelerdir.

Afyonkarahisar ve Frig Mermer Ocakları

Ekim 1895: büyük bir şirket olan Anadolu Demiryolu, Konya'ya giden yolda bir kez daha güçlü bir adım attı. 3 Ağustos'ta Afyonkarahisar'a giden demiryolu hattı açıldı ve bu nedenle çok önemli bir yere ulaşıldı. Bugün bile, şehrin bu yeni ulaşım yolundan en büyük ekmeği kazanabileceği söylenebilir, ancak nüfus bakımından aşağı yukarı aynı olan ve neredeyse on aydır battıya demiryolu ile bağlanan Kütahya'nın nüfusu neredeyse hiç yükselmiyor gibi görünüyor. Kütahya Demiryolu İnşaat Müdürlüğü olduğu sürece, burada çalışan demiryolu işçilerinin yoğun koşturması eski şehre bir hayat parıltısı getirdi, ancak inşaat tamamlandıktan beri, daha önce olduğu gibi tekrar uyanıyor, neredeyse rahatsız edici rahatsızlıktan sonra iki kat daha derin uyumaya ihtiyacı varmış gibi görünüyor.

Karahisar'da durum farklı, burada demiryolu inşa edilmeden öncede canlı bir hayat vardı ve bu şimdi artan güçle ortaya çıkacak. Demiryolu ulaymadan önce şehri benim gibi tanıyan ve daha sonra hat açıldıktan sonra tekrar gören herkes buradaki değişime hayret etmektedir. İki yıl önce, burası İç Anadolu'nun en canlı ticaret mekânlarından biriydi, ama aynı zamanda gördüğüm en Avrupalı düşmanı yerd. "Şapkalı" bir Avrupalının ortaya çıkması, Müslümanlara bir hakaret olarak algılandı ve gençler, kâfirlerin bu küstahlığına karşı öfkelerini taş atarak açığa

⁷ Alfred Körte "Anatolische Skizzen." Berlin Julius Springer. Yayınevi 1896-sayfa 81-90

vurdular. Bir mezarlıkta eski bir yazıtın olduğu taşı ölçmeye ve kopyalamaya çalıştığımda, yakındaki bir kuyuda çamaşır yıkayan birkaç kadın, öyle bir öfkeli çığlık attı ki ciddi rahatsızlığa maruz kalmamak için kadınların önünde hızlı bir şekilde geri çekilmek zorunda kaldım.

Müslüman fanatizmi sadece kadınlar ve çocuklar arasında bu kadar kaba bir şekilde ifade edilir. Bir keresinde çocukların attığı tamamen zararsız bir taşla karşılaşmıştımda, yan kapıya sessiz bir soruyla döndüm, "dostum, çocuklarınız taş atmak için çok kötü eğitilmiş. Ev sahibi küçük suçluyu hemen cezalandırır. Çünkü Doğuların Batı'ya şahsen yaklaşmadan önce hissettikleri inatçı güvensizlik, özellikle Karahisar'da kendini gösterirdi. Ama artık bu düşmanlıktan eser yok, hiç kimse bunu hissetmiyor. Avrupalılar en ufak bir dikkat çekmeden şapkalarıyla dolaşıyorlar. İtalyan ya da Yunan Giyim tüccarları "vestiti pronti" yi satıyorlar ve Avrupa Pantolonları ve Çekertleri pitoresk yerel kostümleri arka plana itmeye başladılar bile.

Kaçınılmaz adı "Bon marçe" olan büyük bir dükkân, Münih birası ve Strasbourg Kaz ciğerinden elma turtası da dahil olmak üzere tüm Avrupa mallarını tedarik ediyor. Doğu'nun her yerinde "Landau" olarak bilinen bir dizi araba (fayton) tren istasyonuna gelen yabancılara açıktır ve burada Avrupa tarzı üç otel arasında seçim yapabilirler. Oysa iki yıl önce tek kişilik yataklı bir otel (han) bulamadılar.

Girişimci bir Ermeni tarafından kurulan "Grand Hôtel De Karahissar", yüksek havadar odaları ve evin ar-

kasındaki güzel bahçesiyle şaşırtıcı derecede görkemli bir izlenim bırakıyor ve böcek ilacı yanında olan bir gezgin, çorba tabakları ve şarap şişelerinin dibinde ölü sinekler görmezse ya da geniş kirişler arasındaki tavandan yatağın üzerine düşen güvercin bitlerinde geceleyin rahatsız edilmezse burada kendini oldukça rahat hissedecek. Bu dünya böyle, benzer durumlarda Türkler böcekleri kovalarlar. Doğu'ya gidenler orada rahat İsviçre otellerini beklemezler. Bununla birlikte şehir ve çevresi bir gezgin için bozulmamış, Yeptichon'un Konstantinopolis-Eskişehir'e olan gezilerini Karahissar'a kadar uzatması tavsiye edilir.

Her şeyden önce konumu şaşırtıcı ve tuhaf. Şehrin adını aldığı (Karahissar = (Schwarzes Kalesi) geniş ova- dan 170 m yükseklikte aniden yükselir. Burası çatlaklar ve yarıklarla dolu, herhangi bir bitki yetişmesine dair izi olmayan derin altın- kahverengi renkte büyük, engebeli bir Trakt konisidir. En büyüğü görkemli bir kale olan aynı kayanın daha küçük parçaları, devasa bir kaya canavarının yavruları gibi kalenin önündeki ovada uzanıyor.

Büyük kayanın (kale) ana hatları uzaktan görülebilir ve kuzeyden güneye giden bir yolcunun zorlu bir sebir testinden geçmesi gerekir, çünkü Kale, güneyin saydam havasının önünde saatlerce durur. Kavramak için çok yakındır, gözler sürekli olarak hedefe yakın olduğuna inanır ancak saatler oraya ulaşmadan geçer.

İlk başta bu sarp kayalığın insanlar tarafından nasıl tırmamıldığı pek anlaşılabilir ve aslında ne Frigler ne de Yunanlılar burada bir kale inşa etmeye ikna olmadılar.

Üzerinde herhangi bir Bizans kalıntısı bulamadım. Sadece Bizans donukluğunda kasvetli bir şekilde ihmal edilen Anadolu'da güzel, harika hızlı ve zengin gelişmiş kültürün damgasını her zaman bırakan genç, aceleci ilerleyen atlılar yani Selçuklular, zarp tepede heybetli bir kale inşa etti. Kalıntılar tabii ki, onların tarihsel olmayan torunları tarafından kabul edilen bir Ceneviz eseri olarak kabul edilir.

Küçük bir blok bina olan kaleye giden zor, ve genellikle yüksek duvarlarla kaplı patikayı tırmanmaya değer. Kalenin kalıntıları aşağıdan tahmin edilenden daha önemlidir, sağlam duvarlar kısmen iyi korunmuştur, merdivenler çeşitli terasları birbirine bağlamaktadır, bazen odaların duvarları kayaya yarı oyulmuştur ve geniş alanları kaplayan molozda bulunan çok sayıda seramik parçası Selçukluların binalarını Pers desenli renkli çinilerle süslemeyi sevdiklerini hatırlatır. Ama harabeden daha güzel olan şey, özellikle ilkbaharda kırsal alanın geniş manzarasıdır: çiçek açan haşhaş tarlaları, ince beyaz, uçuk mor ve yeşil tonlarıyla Gördes halısını andırıyor daha sonra, birçok minare tarafından yoğun bir şekilde canlandırılan ev kalabalığı dağın eteğine sıkıca yapışan şehre yaklaşıyor. Burada Anadolu'nun herhangi bir yerinden daha fazla yetiştirilen haşhaş, şehre Afyon-karahissar (Afyon) adını verdi. Burası lüks bir ilaç olan afyon ticaretinin merkezidir. Burada uyuşturucu olarak kullanılmaz ancak daha fazla tedavide kullanılır.

"Hızlıca sarhoş olmanıza neden olan" bu kahverengi meyve sıyanın çıkarılması, özen göstermekten daha az

çaba gerektirir ve bu nedenle her yerde kadınların işidir. Şafakta, gün doğmadan önce, tarlalarda koşuşturan ve yarı olgunlaşmış haşhaş başlarını küçük bir bıçakla ovuşturarak başörtülü kadınları görebilirsiniz. Kehribar renkli, yapışkan özsu yavaş yavaş yaradan fışkırır, kısa sürede reçine gibi kalınlaşır ve birkaç saat sonra toplanır. Her haşhaş kafası sadece küçük bir damlacık verir ve değerli malzemeden bir top elde etmek için çok çalışmak gerekir. Bu yılki hasat alışılmadık derecede zengindi, ancak mükemmel kalitede değildi, bu nedenle fiyatlar kısa sürede kilogram başına yaklaşık 21 marktan 14-15 mark'a düştü.

Haşhaş bitkileri kurduğunda ve kuru saplar yandığında, kaleden görülen manzara çok daha renksizdir; açık kahverengi alanlar öngörülemez bir şekilde genişler ve insan burada ağacın yokluğunu acı verici bir şekilde hissediyor. Emirdağ ve Demirli dağ'ın uzak yüksekliklerinde gökyüzüne uzanan ormanlar halâ var, ancak oradan şehre kadar uzun bir yol var, bu sebeple odun pahalı geliyor ve bu nedenle yoksul nüfus mandaların gübresini yakıt olarak kullanmaktan vazgeçemiyor.

Her akşam bütün mandalar, öküzler ve inekler, meradan ahıra dönmelerine izin verilmeden önce şehrin yakınında bir platoda bir araya getirilir ve kalabalık bir kadın ve kız grubu böğüren hayvanlar arasında koşuşturur. Bu büyüleyici, renkli resmi uzaktan ilk kez gördüğümde ve mutlu bir şekilde gülen kadınların gerçekte ne yapıp yaptığını görmek için merakla yaklaştığımda, tatsız hareketlerinden dolayı çok hayal kırıklığına uğradım. Hayvanlardan

biri iyi ve sağlıklı bir sindirimün kanıtını sağlar sağlamaz, kadınlar ve çocuklar avın üzerine koşular, onları büyük bir beceriyle ve daha da kolaylıkla yuvarlak, yassı teker haline getirdiler ve kaya duvarlara yapıştırdılar, her yer tamamen bu tuhaf tuğlalarla kaplıydı. Güney güneşinde, gübre çabuk kurur ve sonra kötü bir kömür gibi yanar - çoğu zaman yemeğimi bu yakıtla pişirebildiğim için çok mutlu oldum.

Bahsedildiği gibi, Karahisar antik çağda güzel, keyifli bir şehirdi, belki bir köy bile değildi, ancak kalerin yüksekliğinden Roma İmparatorluğu'nda büyük önem taşıyan bir nokta açıkça görülüyor. Değerli mermer ocaklarıyla Dekimeion. Burada çıkarılan taş, genellikle büyük girişimcilerin oturduğu bir sonraki ticaret kasabasından sonra Synnada mermeri veya Frig mermeri adını almıştır. Güzel, parlak renkli damarları onu daha sonraki antik çağda çok popüler hale getirdi; bloklar, tapınakların, sarayların ve villaların dekorasyonu için toplu halde Roma'ya ve hatta en soylu mermer türlerine daha yakın olan Atina'ya gönderildi. Romalılar takıntılı bir tercihle onu kullandı, Hadrian'ın tatsız mermerlerine geç etti.

Mermer Ocaklarını ziyaret etmek beni daha da cezbedti, çünkü son zamanlarda tekrar faaliyete geçtiler. Hollanda asıllı bir kişi olan Baron de Swieter, yanılmıyorsam, Alman ve Fransız çevrelerinde eşit derecede güçlü, onları satın aldı ve oldukça büyük bir fon harcamasıyla çalıştırıyor. Afyonkarahisar'dan 25 kilometre uzaklıktaki İsce-Karahisar köyüne giden yol hiçte çekici değil. Selçuklu

döneminden kalma büyük, yüksek tonozlu bir köprüsü var. Bunlar Küçük Asya'nın iç kısımlarında Selçuklu döneminden önce nadiren ve onlardan sonra da hiç inşa edilmeyen eserlerdir.

Antik mermer Ocakları çok geniştir ve çeşitli dağ yamaçlarına dağılmışlardır. Eski yüzey kesimleri hala açıkça görülebilir, taş üzerlerinde güzel bir altın-kahve rengi tonu vardır. Parthenon ve Propyläen'in rengine çok benzer. Bina karşılık yeni kesimlerde parlak beyaz renk göze çarpıyor, taşta renkli damarlar sadece daha yakından incelendiğinde ortaya çıkıyor ve daha sonra çok muhteşem görünüyor.

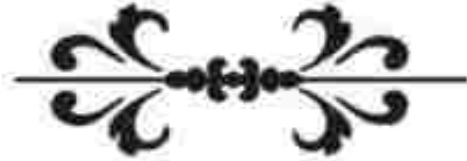
Baron de Swieter'i ocağın hemen yanında inşa edilen evinde göremedim ve bunun için çok pişman oldum, çünkü işçilerin ve köylülerin anlattıklarına bakılırsa beni tanımayı dört gözle bekliyordu. Görünüme göre tion bölgenin idolu oldu ve Doğu'da halkan mutlak güvenini kazanmış Avrupalılarla tanıştığımda benim için her zaman özel bir zevktir. Birkaç gün sonra onunla Karahisar'da tanıştım ve Türklerin ve Çerkeslerin ona olan güvenini, saygısını tamamen anladım. İnce özelliklere ve canlı gözlere sahip uzun, ince bir figür, özellikle de ateşli, Çerkes tarzında zengin dizginlere sahip atını mükemmel bir çeviklikle dizginlediğinde. Avrupalı bir işadamından daha çok asil bir Çerkes'e benziyordu. Doğuluların çok değer verdiği emin, güvenli, yapmacık olmayan nezaketi ve büyük misafirperverliği, diline ve gelenekleri eşit derecede aşina olduğu Müslümanların kalbinde asil bir adam imajını ta-

mamlıyor. Yirmi beş yaşından büyük olmayan bu çok genç, cüretkâr adam, şirketini büyük ustalıklarla yönetiyor. İşçileri için bir fırın kurmuş, her çeşit malı çok miktarda satın alıp işçileri Ermeni kan emicilerden korumak için maliyet fiyatına veriyor. Böyle özenle işçilerinin ihtiyaçlarını ve duygularını anlayarak, onların mutlak bağlılığını kazanmış ve bana haklı bir gururla söylediği gibi, demiryolu işçilerinin çok daha yüksek ücretleri bile hiçbir işçinin kendisini bırakıp gitmesine sebep olmadı.

Bu, Anadolu'daki tüm sanayi işletmeleri için en büyük öneme sahip olan ve yeterince vurgulanamayan bir noktadır. Tarımda veya ticaretle her zaman hazırda bekleyen Ermeniler ve Rumlara güvenen Avrupalılar bu ülkede hep bir yabancı olarak kalır ve sonunda her taraftan aldatılır ve ihanete uğrar, sadece Türklerin ve diğer Müslümanların güvenini sağlayan burada sağlam bir temel oluşturur ve bu güven yerli halkın geleneklerine saygı duyarak ve haklarını anlayarak elde edilir.

Swieter'in şirketinin bu işten bir kar elde edeceğine dair şüphelerim var. denize giden yol uzun, yeni gelişen demiryolu taşımacılığına rağmen ulaşım pahalı ve Avrupa'nın mermer ihtiyacı artık eski Roma'nın ihtişamlı günlerinde olduğu kadar büyük değil. Yeterli büyüklükteki saf beyaz blokları çıkarmayı başarırrsa, muhtemelen en çok heykeller için mermer satışından umut edebilir. Bana öyle geliyor ki bu güzel taneçikli mermer o zaman Carrara'dan gelen şekerli mermerden daha fazla tercih edilir.

Afyonkarahisar'daki Ermeni mezarlığının mezar taşları bugün garip bir şekilde zamanın en önemli tanıklığını taşıyan izlerle dolu. Buradaki birçok mezar Dokimeion'dan kalma mermer bloklarla kaplı olup, farklı yıllarda kesilen taşlar o zamanın girişimcilerinin izlerini hala taşımaktadır. Örneğin bir taşta "Stajers Trajan'ın üçüncü Konsolosluğunun altında o kadar çok kış karık bulundu ki" diye yazıyor. Bu eski iş notlarının şu anda Ermeni tüccarların mezarlarının duvarlarında olması garip bir tesadüf. Kendi bilincine sahip satıcının, daha mezarın dayken, yukarıda belirtilen işten nasıl bir kâr elde edilip edilemeyeceğini merak ettiğini bir düşünün. Eğer şimdi ocaklardan çıkarılan yeni parçalarda yıllar sonra eskiler gibi ün kazanırsa bu enerjik, çekici adamı tüm kalbimle tebrik ederim.

İSCEHİSAR MERMER OCAKLARI İŞLETMECİLERİ HAKKINDA ARŞİV BELGELERİ 1893-1900

1890'lı yılların başından itibaren İncehisar mermer ocaklarını işletme imtiyazını alan Fransız Baron De Swieter isimli yatırımcı hakkında Osmanlı arşivlerinde farklı belgelere rastlamak mümkündür. Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla Baron de Swieter mermer ocaklarını işletmek üzere ilk geldiği zamanlarda epey zorlanmış. İncehisar halkı pek çok kez şikayet etmiş, uygunsuz davranışları sebebiyle uyarılmış, tutuklanmış, kefaletle bırakılmış, ne gariptir ki en sonunda ödüllendirilmiş:

İncehisar mermer ocaklarını 2000 yıl sonra yeniden işletmeye başlayan Baron De Swieter'in bu girişimciliği başkalarının da gözünü buraya dikmesine sebep olmuştur.

Bunlardan en başta gelen isim Afyonkarahisar'ın yerli Ermenilerinden Essai İşilyan Efendi'dir. Bankerlik, sigortacılık, çiftçilik gibi farklı işlerle uğraşan zengin Ermeni tüccar İşilyan Efendi'de yanına Dr. Leon isiminde bir ortak bularak 1899 yılı ortalarında mermer ocağı işletme imtiyazı alır.

Sonrasında onu başkaları takip eder, Reji İdaresi Kapı Kethudası Said Bey, Avusturya'lı doktor Andorya Liboni, Kutı isiminde bir başka gayrimüslim Ocakların durumu iştah kabartıkça bu kadar çok talip birbirleri ile uğraşmaya başlarlar. Ocakların faaliyetine son verdiği 1. Dünya Savaşı'na kadar da durum böyle devam eder.

"Karaman'a tabii İncehisar Vilayeti'nde mevcut azami maddeleri intiyazı schibi Mosey Baron'un huzuruna tediye için getirmesi üzerine isimleri belirtilen kap-lardan vuku bakım şikâyetlerinin tetkik edilerek gerekli tedbirlerin alınması" Hudavendigâr Vilayeti

Tarih: Hicri 11.01.1311/ Miladi 25 Temmuz 1893
Yaz:172-48 Kurum: DH. SFR

۱۰
۱۱

۱۲
۱۳

۱۴
۱۵

۱۶
۱۷

۱۸
۱۹

۲۰
۲۱

۲۲
۲۳

۲۴
۲۵

۲۶
۲۷

۲۸
۲۹

۳۰
۳۱

۳۲
۳۳

۳۴
۳۵

۳۶
۳۷

۳۸
۳۹

۴۰
۴۱

۴۲
۴۳

۴۴
۴۵

۴۶
۴۷

۴۸
۴۹

۵۰
۵۱

۵۲
۵۳

۵۴
۵۵

۵۶
۵۷

۵۸
۵۹

۶۰
۶۱

۶۲
۶۳

۶۴
۶۵

۶۶
۶۷

۶۸
۶۹

۷۰
۷۱

۷۲
۷۳

۷۴
۷۵

۷۶
۷۷

۷۸
۷۹

۸۰
۸۱

۸۲
۸۳

۸۴
۸۵

۸۶
۸۷

۸۸
۸۹

۹۰
۹۱

۹۲
۹۳

۹۴
۹۵

۹۶
۹۷

۹۸
۹۹

۱۰۰
۱۰۱

۱۰۲
۱۰۳

۱۰۴
۱۰۵

۱۰۶
۱۰۷

۱۰۸
۱۰۹

۱۱۰
۱۱۱

۱۱۲
۱۱۳

۱۱۴
۱۱۵

۱۱۶
۱۱۷

۱۱۸
۱۱۹

۱۲۰
۱۲۱

۱۲۲
۱۲۳

۱۲۴
۱۲۵

۱۲۶
۱۲۷

۱۲۸
۱۲۹

۱۳۰
۱۳۱

۱۳۲
۱۳۳

۱۳۴
۱۳۵

۱۳۶
۱۳۷

۱۳۸
۱۳۹

۱۴۰
۱۴۱

۱۴۲
۱۴۳

۱۴۴
۱۴۵

۱۴۶
۱۴۷

۱۴۸
۱۴۹

۱۵۰
۱۵۱

۱۵۲
۱۵۳

۱۵۴
۱۵۵

۱۵۶
۱۵۷

۱۵۸
۱۵۹

۱۶۰
۱۶۱

۱۶۲
۱۶۳

۱۶۴
۱۶۵

۱۶۶
۱۶۷

۱۶۸
۱۶۹

۱۷۰
۱۷۱

۱۷۲
۱۷۳

۱۷۴
۱۷۵

۱۷۶
۱۷۷

۱۷۸
۱۷۹

۱۸۰
۱۸۱

۱۸۲
۱۸۳

۱۸۴
۱۸۵

۱۸۶
۱۸۷

۱۸۸
۱۸۹

۱۹۰
۱۹۱

۱۹۲
۱۹۳

۱۹۴
۱۹۵

۱۹۶
۱۹۷

۱۹۸
۱۹۹

۲۰۰
۲۰۱

۲۰۲
۲۰۳

۲۰۴
۲۰۵

۲۰۶
۲۰۷

۲۰۸
۲۰۹

۲۱۰
۲۱۱

۲۱۲
۲۱۳

۲۱۴
۲۱۵

۲۱۶
۲۱۷

۲۱۸
۲۱۹

۲۲۰
۲۲۱

۲۲۲
۲۲۳

۲۲۴
۲۲۵

۲۲۶
۲۲۷

۲۲۸
۲۲۹

۲۳۰
۲۳۱

۲۳۲
۲۳۳

۲۳۴
۲۳۵

۲۳۶
۲۳۷

۲۳۸
۲۳۹

۲۴۰
۲۴۱

۲۴۲
۲۴۳

۲۴۴
۲۴۵

۲۴۶
۲۴۷

۲۴۸
۲۴۹

۲۵۰
۲۵۱

۲۵۲
۲۵۳

۲۵۴
۲۵۵

۲۵۶
۲۵۷

۲۵۸
۲۵۹

۲۶۰
۲۶۱

۲۶۲
۲۶۳

۲۶۴
۲۶۵

۲۶۶
۲۶۷

۲۶۸
۲۶۹

۲۷۰
۲۷۱

۲۷۲
۲۷۳

۲۷۴
۲۷۵

۲۷۶
۲۷۷

۲۷۸
۲۷۹

۲۸۰
۲۸۱

۲۸۲
۲۸۳

۲۸۴
۲۸۵

۲۸۶
۲۸۷

۲۸۸
۲۸۹

۲۹۰
۲۹۱

۲۹۲
۲۹۳

۲۹۴
۲۹۵

۲۹۶
۲۹۷

۲۹۸
۲۹۹

۳۰۰
۳۰۱

۳۰۲
۳۰۳

۳۰۴
۳۰۵

۳۰۶
۳۰۷

۳۰۸
۳۰۹

۳۱۰
۳۱۱

۳۱۲
۳۱۳

۳۱۴
۳۱۵

۳۱۶
۳۱۷

۳۱۸
۳۱۹

۳۲۰
۳۲۱

۳۲۲
۳۲۳

۳۲۴
۳۲۵

۳۲۶
۳۲۷

۳۲۸
۳۲۹

۳۳۰
۳۳۱

۳۳۲
۳۳۳

۳۳۴
۳۳۵

۳۳۶
۳۳۷

۳۳۸
۳۳۹

۳۴۰
۳۴۱

۳۴۲
۳۴۳

۳۴۴
۳۴۵

۳۴۶
۳۴۷

۳۴۸
۳۴۹

۳۵۰
۳۵۱

۳۵۲
۳۵۳

۳۵۴
۳۵۵

۳۵۶
۳۵۷

۳۵۸
۳۵۹

۳۶۰
۳۶۱

۳۶۲
۳۶۳

۳۶۴
۳۶۵

۳۶۶
۳۶۷

۳۶۸
۳۶۹

۳۷۰
۳۷۱

۳۷۲
۳۷۳

۳۷۴
۳۷۵

۳۷۶
۳۷۷

۳۷۸
۳۷۹

۳۸۰
۳۸۱

۳۸۲
۳۸۳

۳۸۴
۳۸۵

۳۸۶
۳۸۷

۳۸۸
۳۸۹

۳۹۰
۳۹۱

۳۹۲
۳۹۳

۳۹۴
۳۹۵

۳۹۶
۳۹۷

۳۹۸
۳۹۹

۴۰۰
۴۰۱

۴۰۲
۴۰۳

۴۰۴
۴۰۵

۴۰۶
۴۰۷

۴۰۸
۴۰۹

۴۱۰
۴۱۱

۴۱۲
۴۱۳

۴۱۴
۴۱۵

۴۱۶
۴۱۷

۴۱۸
۴۱۹

۴۲۰
۴۲۱

۴۲۲
۴۲۳

۴۲۴
۴۲۵

۴۲۶
۴۲۷

۴۲۸
۴۲۹

۴۳۰
۴۳۱

۴۳۲
۴۳۳

۴۳۴
۴۳۵

۴۳۶
۴۳۷

۴۳۸
۴۳۹

۴۴۰
۴۴۱

۴۴۲
۴۴۳

۴۴۴
۴۴۵

۴۴۶
۴۴۷

۴۴۸
۴۴۹

۴۵۰
۴۵۱

۴۵۲
۴۵۳

۴۵۴
۴۵۵

۴۵۶
۴۵۷

۴۵۸
۴۵۹

۴۶۰
۴۶۱

۴۶۲
۴۶۳

۴۶۴
۴۶۵

۴۶۶
۴۶۷

۴۶۸
۴۶۹

۴۷۰
۴۷۱

۴۷۲
۴۷۳

۴۷۴
۴۷۵

۴۷۶
۴۷۷

۴۷۸
۴۷۹

۴۸۰
۴۸۱

۴۸۲
۴۸۳

۴۸۴
۴۸۵

۴۸۶
۴۸۷

۴۸۸
۴۸۹

۴۹۰
۴۹۱

۴۹۲
۴۹۳

۴۹۴
۴۹۵

۴۹۶
۴۹۷

۴۹۸
۴۹۹

۵۰۰
۵۰۱

۵۰۲
۵۰۳

۵۰۴
۵۰۵

۵۰۶
۵۰۷

۵۰۸
۵۰۹

۵۱۰
۵۱۱

۵۱۲
۵۱۳

۵۱۴
۵۱۵

۵۱۶
۵۱۷

۵۱۸
۵۱۹

۵۲۰
۵۲۱

۵۲۲
۵۲۳

۵۲۴
۵۲۵

۵۲۶
۵۲۷

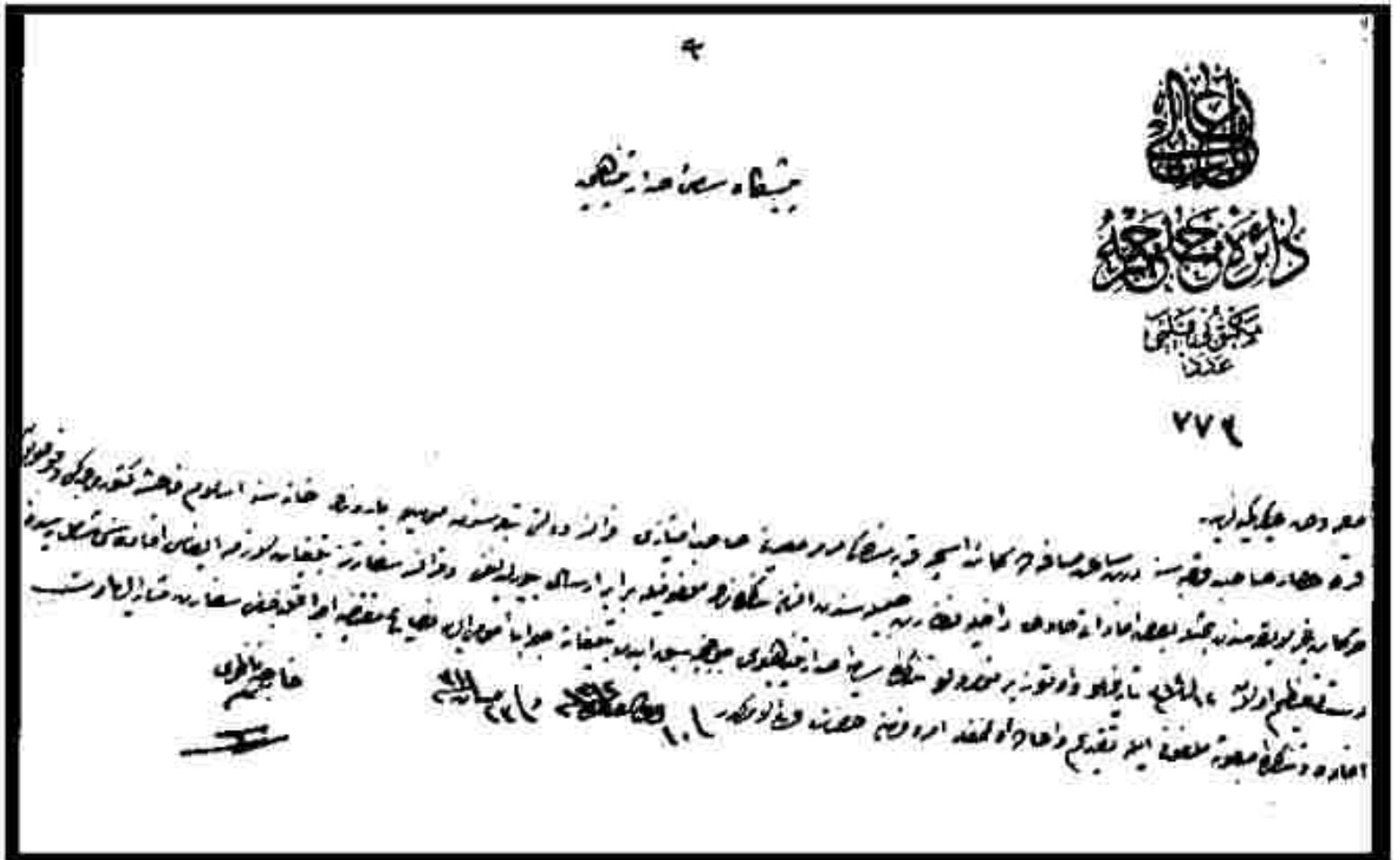
۵۲۸
۵۲۹

۵۳۰
۵۳۱

۵۳۲
۵۳۳

۵۳۴
۵۳۵

۵۳۶
۵۳۷

"Karahissar'ı Şahip'te ki asımsız modern imtiyaz sahibi Fransız Devleti tabancısından Meryem Saran'a misyonerlik müktessepsiz kalınacağına (nasihat edilceği) Fransız sarrafından ifade olunduğu."

Tarih: Hicri 1211 1312 / Miladi 7 Mayıs 1895

Yer: 81B-45170 Kurum: BEQ

تاریخ		مقدار		قیمت		ملاحظات	
۱۸۸۸	۲۵	۵۰	۵۰	۵۰	۵۰	۵۰	۵۰
قوله صا... سابقه... قریب... در... متاجر... و... در... و... در... اول... با... و... در... اول... با... و... در... اول... با...							

"Karahisar"ı Sahip te ki menese modern müstecim Fransca tabah ve asil taradegantdan
 Baron Swister'in talifi" (Gözümlenirilmesi)

Tarih: Hicri 20/04/1316 / Miladi 7 Eylül 1898

Yer:2102-88 Karum: D.I.MKT.

اولاً ارضی را حذره سرحدی قدر فایده او جانم کنار آمدیم او مقدار او جانم مقصود ارضی
 تقوی و تعین باقی فالو ارضی را حذره کن به اندر و کن به بد که بدین بر وجه معروضه
 حکم نظام توقفا ایوم رفعتنا اعطی صاحب کور لکنه اکاکوره معامه اولینک و اول
 سوف و ایتجا به اقچه تعین و تقیبه ایوم حکم ارضی فای حذره او جانم کنار و امانت که این
 اولین حاله سعید به رجا رفعتنا اعطی ایوم حکم ارضی فای حذره او جانم کنار و امانت
 و در این معاهده ایستادگی کردند اولیای امر و فرمایند هر وقت که از اولینک و اولینک

شماره پنجم

اعضاره

اعضاره

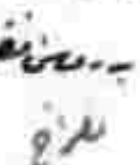
اعضاره

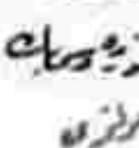
اعضاره

اعضاره

اعضاره

اعضاره

اعضاره

اعضاره

اعضاره

اعضاره

اعضاره

اعضاره

اعضاره

اعضاره

اعضاره

اعضاره

*Kuvâ-i Saniye Sanayî İnce Kurulunda memur tuluatını (araştırma) için Leoni ve İpilyan Elendilise ita olunan
 ruhsat haklarında açıklamalar (Orman ve Maden Nezâretî, 26141)

1907/1908 yılında yeni Ahmediye Mektebi (şimdi İsmail Paşa Camii)
 Sultan II. Abdülhamid tarafından yaptırıldı. 1907'de inşaat başladı.
 Mektebin yapıları Şerif Çerçenli (şimdi Akademi) tarafından
 Fransız mimarları tarafından yapıldı.

Marmar Ocakları işletmecisi Fesri İlyan, Ahmediyehisar Mevlana Camii'nin yangın sonrası yeniden yapılması için (yuvanlık içinde okla işaretli)- 1906-1907

MARBRE (Carrières de)
 Inexploitées: Ichlian (Essai) et Dr Léon,
 concessionnaires.

1900'ü yılların başında Essad İlyan ve Dr. Leon ortaklığında
 dış ticaret sicilinden bu kayıt

تاریخ		رقم		موضوع	
روز	ماه	ص	ع	موضوع	رقم
۱۱	۱۱	۵۰	۵۰	قصد در...	...
درد آزارون جو کله من جبهه... کوفه داینها... ایندن... اولون... زمانه... اولون... زمانه... اولون... زمانه...					
صحة جيدة... ...					

"Karahisar'ı Sahip ve İnce Koyu'nda bulunan marmar ocaklarının işletmesi imtiyazı yüzünderi birbiri müeyyene şikâyetle bütanını Reji kâzresi Kapı Said Bey, Karahisar'ın doktor Amkoryo Libosti ve Kuti ile ilgili olan ocak kişilerin durumunun tahkik edilmesi (Çınarın ve Mecinin Nazırığı, 96141"

Tarih: Hicri
 1105.1017/ Miladi
 17 Eylül 1889
 Yer: 2247-116
 Kurum: DHMKT.

BERNHARD STERN -1899

Macaristan'lı Yahudi asıllı gazeteci-yazar Bernhard Stern 1899 yılında trenle Konya'ya yaptığı seyahatte Afyonkarahisar'a da uğramış ve izlenimlerini daha sonra Macaristan'ın Budapeşte şehrinde yayımlanan "Pester Lloyd" gazetesinde okurlarına aktarmıştır²². Stern'in izlenimlerinde şehrin genel görünümünü, 1894 yılında yaşanan yangının izleri, istasyon binaları, haşhaş tarımı gibi bilgilerin yanında sığır tezeğini almak için birbiriyle yarışan kadınlar, Afyon ekmeğinin dışarıda da çok tutulması gibi farklı bilgilerde yer bulur. En dikkat çekici şey ise Kale'nin üzerinde bulunan ve günümüze ulaşamayan Selçuklu Mescidi'nin etraflıca tasviridir. Bunun yanı sıra Gedik Ahmet Paşa uzun uzadıya anlatılır, onun Avrupa'ya saldırdığı korku aktarılır. Bernhard Stern 2.Dünya Savaşı yıllarında 1942 yılında toplama kampında öldürülmüştür.

"Günümüzde Afyonkarahisar'ın antik çağda bir kent olmadığı bilinmektedir. O döneme dair pek bir şey bilinmesede yakınlarda ki bir köy civarında mermer ocakları ile ünlü Dokimeon vardır, orada bulunan mermerler pek çok yere gönderilirdi. Frigya mermerleri olarak yakınlardaki Synada'dan çıkarılan mermerler insan gücü ile Roma İmparatorluğu ülkelerine taşınyordu. Bugün halâ antik tapınak ve sarayların temellerini, duvarlarını buradan gönderilen mermerler süster. Selçuklular'da buradan çok fazla mermer getirmişlerdir, bunun bir örneği İsce köyüdür. Afyonkarahisar'dan beş saat uzaklıkta harabeleri hâlâ ayakta duran bir

bina vardır. Benzer şekilde Ermeni mezarlığı'nda da çok eski mermer parçaları vardır. Buranın duvarlarında antik çağların tüccarlarının mermerle oyulmuş nohlarını gösteren ve İmparator Trojan zamanında Dokimeon'dan getirildiklerini gösteren birçok eski mermer parçası kullanılmıştır. Hollandalı bir tüccar birkaç yıl önce bitmek, tükenmek bilmez bu mermer ocaklarını yeniden çalıştırmaya başladı ve başarılı oldu. O günden bu yana çok fazla mermer çıkarıldı."

H. 1316/ M.1900 TARİHLİ HÜDÂVENDİGAR VİLAYETİ SALNAMESİ'NDE İSCEHİSAR MERMER OCAKLARI

Karahisâr-ı Sâhib Kasabası dahi pek eski olup zaman-ı kadimde civarlarında çıkan nefis mermer ile meşhûr idi. Hatta Ayasofya Camii sütunlarından bir kaçı oranın mermerlerinden mamûldür. Merkez karâyâ beş saat mesâfede kâin İscekarahisâr civârında bir mermer madeni vardır ki oradan senevi külli ihracât vukuu bulur²³. Burada bir şehri kadim harabesi vardır.

²² Bernhard Stern "Die Festung des Haschisch." Pester Lloyd Gazete 26 Juni (Haziran) 1899

²³ Kadiri Köprülü "Vilayet Salnameslerinde Afyonkarahisar" AKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi Afyonkarahisar, 2011, sh.316

1904 YILINDA KÜÇÜK ASYA'DA MERMER OCAKLARI¹⁶

Amerika'da yayınlanan ve doğaltaş sektörüne dair haberler veren Granite isimli derginin Ocak 1904 tarihli sayısında İncehisar mermer ocaklarına dair bir inceleme yazısı yayımlanır.

"İstanbul ve İzmir'den gelen trenlerin kavşağında bulunan Afyonkarahisar yakın tarihte demiryol hatlarının açılması sonucunda önemini fark etti Yüzyıllar önce burada bulunan ancak zamanla tamamen unutilan ve gelişmeye açık bir sektör artık müteşebbislerin ilgisini çekiyor.

Burada bulunan mermer ocakları, çıkan mermerler ve renk çeşitliliği açısından diğer mermer ocakları ile kıyaslanamayacak kadar ihtişamlıdır, buradakilerle İtalya'da ki Carrara ocakları bile yarışamaz, çünkü bunlar en güzel ve en önemlisi.

Synnada, Docimiya veya Phrygia mermeri olarak bilinen bu ünlü mermerler, Küçük Asya'da Hüdavendigar Vilayeti'ne bağlı Karahisar-ı Sahib yakınlarında Sinada ocaklarında bulunur. Şimdi Şuhut Kasabası adında bir yerleşim yeri olan antik Synnada kenti de aynı bölgeadedir. Ancak ocakların bulunduğu İnce'ye göre daha uzakta ve Profesör Ramsay'ın da belirttiği gibi muhtemelen eski zamanlarında Phrygia Salutaris'in baş kenti olan Docimium'dan daha önemli bir yer, dolayısıyla bu ocaklardan çıkan mermer verilen Synnadic, Docimian ve Phrygian terimleri bu bölgeyi işaret eder.

¹⁶ "The Synnada Marble Quarries in Asia Minor". Amerika'da yayınlanan Granite Dergisi-Ocak 1904 No:1 s.31-32

Fransız seyyah ve araştırmacı Charles Texier'e göre, bu ocaklar İtalya'ya bu mermeri büyük miktarda getiren Romalılar zamanında altın çağını yazıyordu muhtemelen Bizans imparatorlarının hükümdarlığı süresince çalıştı. Aynı yazar, Horace, Strabon ve diğerlerinin şiirlerinde ve yazılarında ezbere sözü edilen Synnada'da da eskilere göre çok güzel mermerler bulunduğunu ve aynı zamanda heykeltıraşların çok ünlü renkli heykelleri için bu mermeri kullandıklarını ve değişik mimari eserlerde kullandıklarını belirtiyor. M. Texier, Synnada ocaklarındaki mermeri, kolayca işlenen, heykel ve yapılarda kullanmak gerekli niteliklere sahip, ince, oldukça saf bir kristal taneli, açık beyaz, mor, sarı ve gül renklerine sahip olarak tanımlıyor.

Bay W. Brindley, F.G.S. İngiliz Mimarlar Enstitüsü'ne (Kasım 1890) sunduğu makalesinde "Synnada'nın ocaklarından Romalılar'ın güzel kırmızı mor-damarlı Payvonazzetto'sunu ve diğer mermer türlerini aldığını; bu ocaklarda aynı zamanda güzel, saf beyaz heykeller ve nadir bir çeşit renk tonu üretildiğini" belirtir.

Şimdi İstanbul'daki Arkeoloji Müzesi'nde ki muhteşem Alexandria lahiti, Synnada mermerinden oluşuyor. Mermerin bu en güzel sanat eseri 2.000 yıldır zamanın yıkımı ya da tahripkarların eli üzerine değmeden, güzelliğini kaybetmeden varlığını koruyor. Aynı müzede İskenderiye ile birlikte keşfedilen dört ya da beş lahit daha vardır ve muhtemelen hepsi Synnada beyaz mermeridir. İstanbul'da ki Ayasofya Camisi'nde frizler kısmen Verde Antico

panellerden oluşmaktadır ve Synnada'dan menekşe tarzı mermerler kullanılmıştır.

Roma'daki St. Paul kilisesinin sütunları da Synnada mermeridir. Afyonkarahisar'daki Ermeni hamamında, 19 metre uzunluğunda, Synnada ocaklarından bir adet beyaz mermerden oluşan geniş bir yazı ve havuz mevcuttu ve tümü ince bir parça olan menekşe mermer bir kaide üzerinde yapıldı. Hamamın zemini, demiryolu tamamlanmadan önce 6.6 dolara malolan 2 ayak 3 inç kalınlık Carrara plakalarla döşenmişti.

Mermer ince dokulu, fazla kristalli bir kalker olup dokusu ve yoğunluğu oldukça yüksektir. Tüm mineraller saf, kırılabilirlik, ufalanma, terazlama veya sağlamlıktan arınmış, çalışması son derece kolaydır ve mükemmel bir derzeye sahiptir. İşçiliğin az olması ve anjın az çıkması buradaki mermerin nitelikleri. Kısaca, piyasadaki en iyi mermerden daha üstün değilse bile eşittir. Hakim olan renk 'şeffaf' beyaz, hafif damarlıdır, Stena (sarı damarlı), turuncu, sarı ve cilalandığında mor, mavi renklere biraz benzer.

Gelecekte hakim olan renkler kırmızı, mor, pembe, Menekşe, açık ve koyu mavi-gri, kırmızı mor, beyaz ve kırmızı damarlı, sarı ve beyaz, beyaz ve heykel, gül ve beyaz ve gül veya et renkli mermerdir. Bu sonuncusunun adı Bay Brindley tarafından konulmuş ve buıdan sonrada bu ocakların ürettiği "nadir bir et rengi" olarak anılacaktır. Aynı taş ocağında bu çeşitlerin bazıları bulunabilir.

Eski mermer ocağı çalışmalarının izleri, yeniden işlenmemiş olan tüm ocaklarda hala temiz ve nettir. Ayrıca

mermerin yüzeyi zamanla renksizleştiğinde, yine de oldukça zeslidir ve ölçek altında temizdir, dayanıklılık ve maruz kalma direncini kesin bir şekilde kanıtlamaktadır.

Ocakların bulunduğu alan 204 hektarlık bir araziyi yani yaklaşık 500 dönümü kapsar. Ana ocaklar, tepenin alt eğimli yamacında yaklaşık 2 kilometre uzunluğunda, neredeyse kesintisiz olarak kuzey ve güney doğrultusunda uzanır ve ocaklar sıklıkla birbirine binişik neredeyse birbirine karışmış gibidir.

İncehisar mermerleriyle dair detaylı bir inceleme yayınlıyatan Granite Dergisi-Ocak 1904 tarihli sayısının kapağı

Biraz daha ilerde doğu sınırında volkanik ve kireçtaşı kayaları arasındaki kavşakta kapatılmış olan az ya da çok izole edilmiş diğer ocaklar bulunmaktadır. Bu arazi-deki ocak sayısı, yüzlerce metre küp kazılardan, binlerce büyük ocağı kadar iki yüzü aşan bir oranda tahmin edilebiliyor ve bu da bir dağ kümesinin ortaya çıkmasını sağlıyor. Mermer kırıntılarının, atıkların aynı alana atılması ile bazı yerlerde yığılmalar olmuş. Bu durum çalış-ma hattı boyunca uzayıp gidiyor. Kuşkusuz Romalılar ve başka medeniyetler, tutsaklarını bu taş ocaklarında zorla çalıştırdılar, onların emekleri bizim bu sanatla tanışma-mızı sağladı.

Bu ocaklarda tüm çalışmalar açık havadadır. Çoğu serbest çıkışıdır. Son yıllarda çeşitli mermer ocakların-da önemli miktarda gevşek bloklar yatmaktadır. Mermer ocaklarının çoğunda küçük hazırlıklarla işe başlanabilir. Mermer bulunan alanın tamamı toprak veya bitki örtüsün-den arındırılmış olduğundan ve yüzey çıplak olduğu için, ocağı açmak kolaydır. Yakın tarihte açılan ocaklarda az harcama ile önemli miktarda ön çalışma yapılmıştır.

Bu alanda sahip olunan mermer rezervi sanki sınırsız gibidir. Burada çıkan mermer sadece çalışılacak ocak-ların sayısı ile sınırlıdır. 50 m derinliğe kadar çalışan bir ocakta en az 100 milyon ton mermer mevcut. Bu mesafe eskilerin ulaştığı en büyük derinlikle. Mermer oluşumu-nun derinliği konusunda bir bilgi yok, ancak birkaçbin fe-eti bulabileceğini tahmin ediyorum.

Bu ocakların kapsam ve sayıları ile bunların uygun kapasite ile çalıştırılma masrafları düşünüldüğünde, yıllık üretim 25.000 ila 30.000 ton olarak tahmin edilebilir ve buna göre işler planlanmalıdır. Ancak bu rakamlar hiçbir şekilde pazarlanacak ve sermayeye göre artırılabilen üretim sınırını belirlemez.

Türk Hükümeti son zamanlarda bu ocakları çalıştır-mak için imtiyaz verdi ve bu imtiyazlar girişimci Avrupa-lılar tarafından güvence altına alındı. Bu kişiler, mermer ocaklarını uygun bir şekilde çalıştırmak ve buranın içere-diği muazzam hazineyi artırmak için bir şirkette bir araya geldiler.

Bu ülkede bulunan büyük mermer kaynağının far-kında olmak ve Amerikan işadamlarının dikkatini yukarı-da sözü edilen gerçeklere çekmek için bu fırsatı değer-lendirmekten mutluluk duyuyoruz. Şuna eminiz Amerikan sermayesi, Amerikan kabiliyeti ile birleştiğinde, bu ocak-lar tekrar açılıp çalışabilecek ve sonuç olarak aynı türden başka ülkelere bağımlı kalmamız gerekiyor.

Yazımızın sonunda şunu belirtmek isteriz: Küçük Asya ile Türkiye'nin diğer uzak bölgelerinde yaşanan so-runları yani Makedonya'yı karıştırmak kesinlikle yanlıştır. Küçük Asya'nın bu kısmı nüfusu en sessiz ve en huzurlu şehridir. Sıkıntılı olan yerlere çok uzaktır ve bu karışıklık-larla hiçbir zaman ilgisi olmayacaktır.

Haydarpaşa-Bağdat demiryolu hattı çalışmalarının yeniden başlaması yukarıdaki sözlerimize en iyi kavittir."

BİR PAPAZIN GÖZÜNDEN MERMER OCAKLARI - 1906

Merkezi Eskişehir'de bulunan Katolik Kilisesi'ne mensup R.P.Kayser isimli bir papaz Afyonkarahisar'da oluşturdukları cemaati yalnız bırakmamak için 1906 yılında şehri ziyaret eder. Bu yolculuğunu o günlerin en kolay ulaşım vasıtası olan trenle yapar ve bu ziyaretine dair izlenimlerini 2 bölüm halinde cemiyetin Fransa'da bulunan Genel Merkezi'nin çıkardığı dergide yayınlar¹¹. İlk bölümde Gazlıgöl ve şehre dair kısa değerlendirmenin yanında şehirdeki Katolik Cemaatine dair izlenimler yer tutar. Esasen Afyonkarahisar'da ki Katolik mezhebine bağlı Hristiyanların büyük çoğunluğu demiryolu inşasında çalışan Latin olarak tanımlanan Alman, İtalyan, Avusturyalı işçi ve mühendislerdir.

Papaz'ın notlarında o günlerde ocağı çalıştıran Fransız asıllı iş adamı Baron de Swieter'e de yer verilmiş.

Dokemium (İncehisar)

Karahisar kalesinden yaklaşık yirmi kilometre ötede farklı bir coğrafyayı görebilirsiniz.

Burası Roma İmparatorluğu zamanında mermer ocaklarının olduğu Dokemium denilen önemli bir merkezdi. Bir mermer ocağı da Synnada adında idi. Özellikle mermerlerin iyi işlem gördüğü bir kasaba idi. Burada çıkan çeşitli renkte mermerler onu Antik Çağ'ın en önemli taşına çevirdi ve buradan Roma'da büyük tapınaklara, saraylara ve villalara taşındı. Uzun süredir terk edilen bu

¹¹ Les Missions catholiques : bulletin hebdomadaire de l'Œuvre de la propagation de la foi- 1906 n.531-534

ocaklar günümüzde Fransa'nın yerlisi Baron Swieter ve bir Fransız bayan öğretmen tarafından tekrar faaliyete geçirildi.

Eski ocaklar çok geniş bir alanda yer alan birkaç tepede bulunur. Bu tepelerin kenarları ve içi boştur. Buralarda antik eserlerin izlerini saptamak kolaydır, taş, Partenon kalıntıları ile aynı sarımsı kahverengi gölge sunar. Yakındaki taş ocağının mermeri, aksine göz kamaştırıcı beyazdır. İnce ve zarif damarları yalnızca özenli bir incelemeden sonra fark edilir.

Mösyö Swieter'in girişiminin iyi bir sonuç doğurabileceği şüpheli. Takdir edilir ki buradan bu taşın satılacağı merkezlere giden yol çok uzun mesafe ve demiryolu ile taşımacılık çok pahalı. Burada çıkan mermerlerin Avrupa'nın büyük heykellerinde kullanılan beyaz bir mermer olması ve İtalya'nın Carrera mermerlerinden daha mükemmel, damarsız, kusursuz olmaları da Mösyö Swieter'in çalışmasını teşvik eden ve umutlanmasını sağlayan en önemli etken. Ona iyi şanslar diledik çünkü kendisi bizim çalışmalarımıza destek olan iyi bir arkadaştı. İstanbul'da yayınlanan bir Fransız gazetesi Afyonkarahisar'ın yakın bir gelecekte Anadolu'nun önemli bir ticaret merkezi şehirlerinden birisi olacağını yazdı.

RAYMOND RECEOULY-1909

Fransız gazeteci-yazar Raymond Receouly (1876-1950)'de çalıştığı Le Figaro Gazetesi'nin Dış Politika Servisi'nin başındaki isim olarak gazetesi namına pek çok seyahate çıkar. 1909 yılı sonlarında ülkemize gelen İzmir-Konya arasında trenle yaptığı yolculuğu bir dizi yazı şeklinde gazetesinde yayımlar. Le Figaro Gazetesi'nin 29 Aralık 1909 tarihli nüshasında yer alan Afyonkarahisar notlarında yazar şehrin tarihinden, coğrafik konumundan, kalenin haşmetinden, büyük yangından, Ermeni azınlıktan habsederek ve sözü Afyonkarahisar'ın dünyaca ünlü mermer ocaklarına getirir.

"Çevrenizde başka bir zenginlik kaynağı daha var. Kullanılabilecek ve büyük fayda sağlayabilecek bu zenginlik, Sinadik mermer ocağıdır. Bu mermer antik çağda saflığı ve özellikle renk çeşitliliği bakımından meşhurdur. Tapınakları ve sarayları süslemek için çok uzaklardan büyük masraflarla getirilmiştir." der.

Receouly, Antik dönemde tarihçi ve coğrafyacı Strabon'un bu mermerler hakkında Romalıların bu tür yüklerin en yakın limana kadar çok uzak mesafeler, zorluklar olmasına rağmen bu mermerleri renk çeşitliliği ve tek parça sütun tutkusu sebebiyle taşımaktan vazgeçemediklerini yazdığını söyler. Yine Ayasofya'nın mermerlerinin de buradan götürüldüğünü belirtir.

O günlerde İncehisar'da ki mermer ocaklarının işletme imtiyazını alarak üretime başlayan genç bir Fransız işadama ile tanıştığını söyler; "*Şans benim son zamanlarda*

mermer ocakları için imtiyaz aldığımı ve işçilerin blokları çıkarmaya başladığını söyleyen genç bir Fransızla tanışmamı sağladı. Antik çağ bu mermerleri Roma'ya taşıdı. Şimdi de Paris'e kadar gelecekler!"

DEMİRYOLLARI REHBERİ- 1909

1909 yılında Cervati Yayınevi tarafından Avrupa'da ki tren yolcuları için hazırlanan "Doğu Turu" isimli Fransızca kitapta şehirde gezilip görülecek yerler arasında mermer ocaklarından da bahsedilir.³²

"Afyonkarahisar'a varmadan birkaç kilometre önce, Gecek Hamamı'nun termal banyoları sizi karşılar. Şehire çok yakın olan bu hamamlar yaz aylarında bir çok misafire hizmet verir."

Son istasyon Afyonkarahisar'a varış bu yolculuğun en güzel manzarasını saklar. Ovanın ortasında yükselen devasa kayalar her gezginin görmesi gereken gerçekten dikkat çekici bir panoramadır."

20.000 nüfusa sahip şehir Kale denilen bir dağın eteklerinde kurulmuş. Burayı ziyaret etmek gezinizin en ilginç anlarını içinde barındırıyor. Özellikle görülmesi gereken yerler; büyük bir kayanın üzerine kurulmuş kale, çarşısı, mermer ocakları, Frig ve Bizans dönemlerinde kullanılan kayalara oyulmuş eski bir yerleşimi barındıran Aziz'in Köyü."

Afyonkarahisar'da, Osmanlı Anadolu Demiryolu hattı da çalışmaktadır. İki demiryolu (İzmir-İstanbul) kısa bir hatla birbirine bağlanmıştır. Yolcuların ve malların bir ağdan diğerine doğrudan geçişine izin verilir."

³² Hasan Tahsin Güneş "Gazeteci Raymond Receouly'nin Anadolu Seyahatı" Kocaeli Gazetesi 04.08.2021

³³ Guide horaire général international illustré pour le voyageur en Orient : Constantinople 1909 sayfa 334-335

MEHMET ZİYA BEY- 1910

Kesin olmamakla birlikte 1866–1867 yılında İstanbul'da doğan ve özellikle tarihi eserler hakkında ve Mevlevîliğe dair çalışmalar bulunan eğitimci ve araştırmacı Mehmet Ziya Bey, ünlü kişilere anma töreni düzenlemesi sebebiyle "İhtifalci" adıyla anılmaktadır.

Mayıs 1910 tarihinde Bursa'dan Konya'ya yaptığı seyahatte Afyonkarahisar'da da mola veren yazar şehre dair notlarını 1912 yılında "Bursa'dan Konya'ya Seyahat"²⁴ adıyla kitaplaştırmıştır. Yazar notlarında geçtiği istasyonlardan, köylere varıncaya kadar pek çok detaya yer verirken İncehisar'a özel bir önem verir.

Eski Karahisar (Synnada), Afyon Karahisar'ın kuzeydoğusunda, Bolvadin ile Aziziye yolu üzerindedir. Frigya bölgesinin idare merkezini meydana getirmiş olan bu eski beldeye bağlı Seyyidiler (Documia), Bolvadin (Beudos), Aziziye (Anabura), Işıklar (Eumenia) şehirleri zamanında epey şöhret kazanmıştı. Bu kasabaya Akamas (Acamas) isminde bir adamın kurduğu söyleniyor. Bu adam Truva'dan (Troie) dönüşünde burayı vatan tutmuş, Rumeli'den gelenler de imarına ve genişletilmesine hizmet etmişler. Bu henüz kurulan şehre Synnaia adı verilmiş, sonradan bozularak Synnada denmiş. Eski tarihçilerden Etienne (Et de Byz.) Dösinya kasabasının Eski Karahisar'a yakın olduğunu, Amasyalı Strabon da bu kasabanın on bir kilometre uzunluğunda bir ovanın

sonunda, zeytin ağaçlarıyla kaplanıp donanmış olduğunu, ovanın ötesinde Dösinya kasabası ve mermer ocaklarının mevcut olduğunu bildiriyor. İlk önceleri ocaklardan küçük miktarda mermer çıkarılırken Romalıların ihtiyacı hevesleri sebebiyle yekpare büyük sütunlar çıkarılmaya başlanmış, hatta bunlardan birtakımı Roma'ya kadar götürülmüştür. Çiçeron bu kasabaya "Forum Synadense" adını veriyor.

Charles Texier, miladın 1834 senesi Temmuz'unun üçüncü günü bu bölgeden geçerken vaktiyle Romalıların mermer çıkardıkları ocakları keşfetmiş Eski Karahisar, Afyon Karahisar'a otuz üç kilometre mesafededir. Eski Karahisar, volkanik bir tepenin yamacında yer alıp ötesinde berisinde tesadüf edilen eserlerden, eskiden önemli bir şehir olduğu anlaşılıyor. Civarından akan bir ırmağın üzerinde tek gözlü mermer bir köprü Romalılardan kalan eserlerdendir.

Gidenlerin anlattığına bakılırsa köyün içinde mermerden büyük bir küp, içine girmek için de kendinden bir merdiveni varmış, üzerindeki haç resimlerine bakılırsa Rumların vaftiz kurnasıymış. Köyde bu eserlerden başka, Kayser Severe Pertinax adını içeren yontmalar da görülüyor. Hatta kasaba harap olmuş iken bu kişi imarına ve süslenmesine gayret etmiş, şehir halkı da bu gayrete teşekkür nişanesi olarak bir taş dikmişler.

Sözün kısası, Eski Karahisar'ın asıl ismi hakkında araştırmacıların görüşleri farklıdır. Kimi eski Dösinya beldesinin mevkiisini işgal ettiğini, kimi Afyon Karahisarı

²⁴ Mehmet Ziya "Bursa'dan Konya'ya Seyahat" -Yayına Hazırlayanlar M.Fatih Birgül-Dr. Levent Ali Çanaklı-Bursa İl Özel İdaresi Yayınları Basım Yılı 2009 s.264–300

Synnada beldesinin yerinde bulunduğunu söylüyor.

Strabon'un ifadesine bakılırsa şimdiki Karahisar kasabası eski Synnada beldesinin yerinde bulunuyor olmalı. Bununla beraber göklere uzanmış kayadan asla bahsetmemesi, yerini belirlemek noktasında insanı tereddüde düşürüyor. Ayrıca Karahisar Ovası'nda, Strabon'un dediği gibi zeytin ağaçları da yok. Demek ki Eski Karahisar denilen eski belde civarda bulunuyor olmalı!

Merkez kazaya beş saat mesafedeki İsce Karahisar'dan çıkarılan mermerlerin, ta eski asırlardan beri şöhreti vardır. Bir derecede ki, o devirlerde hiçbir mermer taşı bu Karahisar mermerleriyle rekabet edemezmiş. O dönemin şairleri bile, eserlerinde bu mermerleri övmüşler. Frigya bölgesinin bu kısmına Mygdonie de dediklerinden, Synnada mermerleri bazen bu adla anılırdı.

Etienne ile Strabon, Dostunya mermeri de derlerini; zira bu eski kent, mermerin çıktığı yerin çevresindeymiş. Bu madenin çıktığı yerle cevherin düzen ve vaziyeti çok dikkate değerdir; bu yerin etrafı lav denen akıcı ateşten meydana gelip adeta volkanlar ortasında kalmış bir kaya adası gibi görünmektedir. Mermer tabakalarının arasında düz çatlaklar görülüyor ki, bu durum kayaların vaktiyle ateşin etkisi altında kaldığını gösterir. İnşaatta kullanılan beyaz mermer, genelde kayaların dış yüzeyini oluşturan tabakalardan çıkarılır. Dağın içeri taraflarında mor, leylak renginde mermer tabakalarına da tesadüf edilmekte beraber, başka yerlerde somaki" rengindedir. Bizanslılar zamanında pek çok mermer çıkarıldığı gibi Romalılar da

bunlardan pek çoklarını Roma'ya götürmüşlerdir. Saint Paul Kilisesi'nin sütunları, Adrien'in mezarından çıkarılan bu mermerdendir. Hatta büyük ihtimalle bu mermer, en çok Adrien'in zamanında çıkarılmıştır. Adrien, tamamıyla bu Eski Karahisar mermerlerinden olmak üzere Atina'da yüz yirmi sütunlu bir mabed inşa ettirdiği gibi Pausanias'ın rivayetine göre eski İranlılar da bu mermerden gayet zarif heykeller yapmışlardır.

Fakat bu mermerlerin deniz sahiline ne yolla nakledildiğini kesin olarak kestirmek bugün imkânsızdır. Taş ocağından Menderes Vadisi'ne kadar olan mesafe tahminen yirmi fersah kadardır. Buraya nakletmek için araba işlemez. Dağları, tepeleri aşmak lazım gelir. Menderes çayı ise gemilerin işlemesine imkân verecek bir halde değildir. İnsan, etrafı dağlarla kuşatılmış havzalardaki mermer sütunları, hesaba gelmez bir ölçü ve ağırlıktaki taş parçalarını içeren eski kalıntıları gördükçe hayrete düşüyor! Bu büyük taşları buralara nereden, ne vasıta ve ne yolla naklettikleri henüz anlayılamamıştır. Çünkü civarda ulaşım için hiçbir yol görülüyor.

AMERİKA'DA YAYINLANAN BİR DERGİ "STONE"-1920

Amerika'da doğal taş sektörüne yönelik yayımlanan "Stone Magazine" dergisi 1920 yılında yayımlanan bir sayısında Synada mermeri olarak bahsettiği İncehisar mermerlerine dair kısa bir bilgi verir;

"Türkiye'de de yıllardır işlenmemiş çok değerli mermer yatakları var. Küçük Asya'dan gelen Sınıadian mermeri Antik Roma'da kullanıldı ve birkaç yıl önce bu ülkeye küçük bir sevkiyat geldi. Ancak bloklar ticari kullanım için çok küçüktü".

YUSUF MAZHAR AREN -1935

Afyonkarahisar'da uzun yıllar banka müdürlüğü de yapmış olan gazeteci-yazar Yusuf Mazhar Aren bir seyahatinde geçmiş olduğu İncehisar'dan şöyle bahseder²⁶;

"Şehirde 12 kilometre ayrıldıktan sonra başlayan dağlar gittikçe birbirine yaklaşır ve takip olunan vadi darlaşır. Sağ tarafımızdaki yamaçlarda, bir gazinin vücudunda yeri kalan kılıç yararı gibi baştanbaşa açılmış uzun siperlerin manzarası düşmanın buradaki hatırasını hâlâ yazatır.

Diaha sonra üç bin senelik mabudlara ten olan beyaz mermerleri ile Romaları, Atinaları, teb ve memfesleri... ve bütün Bizansî süsleyen taş ocaklarının mermer yongaları ile hasıl olmuş tepelikleri, kıonsallarda rüzgarın vücuda getirdiği dünleri hatırlatan mermerlik gelir.

Burada otuz asırlık deyiş geçiverdiğimiz hayatın esikliğini mermer yongalarının hayret verecek çokluğu ile ölçmek kabildir.

Buradan sonra dağlar daha ziyade darlaşır, sel yatağı daha çok bozular. Ve nihayet-şistten mürekkep-büyük bir dağ kayanın etrafında amfiteatr halinde yapılmış evleri görünen köy (Seydiler) meydana çıkar ki, dayandığı kayanın yüksekliklerinde-insanlar tarafından yapıldıklarına şüphle edilmeyen-mağaraların, inlerin ağızlarından siyah duman halinde karanlık çıkar."

²⁶ Stone; an illustrated magazine sayı. 41 (1920) s.27

²⁶ Y.Mazhar Aren. "Bir Aşiret Köyünde Dağın" Cumhuriyet Gazetesi 12 Mayıs 1935 s.13

İSCEHİSAR'I FOTOĞRAFLAYAN ADAM-ALBERT ECSTEİN-1937

İncehisar'ın 1930'lu yıllardaki görünümüne dair en önemli kaynak Alman Doktor Albert Eckstein'in 1937 yılı ziyaretinde çektiği fotoğraflardır. Genel görünümünden daha çok insan fotoğrafları çeken Eckstein belki de farkında olmadan geride önemli bir koleksiyon bırakmıştır.

Almanya'da 1930'ların ortalarında Hitler'in iktidara gelmesiyle başlayan Yahudi karşıtlığı neticesinde Yahudi kökenli pek çok bilim adamı ülkeyi terk etmiş, bunları bazıları da ülkemize gelerek üniversitelerde ve farklı kurumlarda hizmet vermişlerdir. Hitler'in zulmünden kaçmak zorunda kalanlardan birisi de Profesör Eckstein'di. Ord. Prof. Dr. Albert Eckstein, Türkiye'ye gelmeden önce de kendi alanında çok ünlüydü ve birçok başarıya imza atmıştı. 1891'de Almanya'nın Ulm kentinde doğan Eckstein, Frieberg Tıp Fakültesi'ni bitirmiş, ünlü çocuk hekimi profesörlere asistanlık yapmış; Düsseldorf Tıp Fakültesi Çocuk Hastanesi Başhekimliği'nin kızıyla evlenmişti. 1926'da profesör oldu ve bir süre sonra da bölüm başkanı...³⁷ Prof. Eckstein, 1935 yılında Ankara'ya geldiğinde, Bakan Dr. Refik Saydam tarafından kabul edilmişti. Onu Ankara'ya davet eden dönemin Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Refik Saydam'ın büyük hayalleri vardı³⁸.

Bakan, önce onun karış karış Anadolu'yu gezmesini istiyordu. Sorunları yerinde görmek ve Türkiye için "çocuk sağlığı ve hastalıkları" politikası geliştirilmesini bekliyor-

du. Bu gezilerden sonra Prof. Eckstein Numune Hastanesi'nde görev yapacak; yakında kurulacak tıp fakültesinde de "çocuk sağlığı ve hastalıkları" bölümünü kuracaktı.

Prof. Dr. Eckstein bu rolü, dört dörtlük yerine getirdi. Bu araştırmalar, Türkiye nüfusunun önemli bir kesiminin sağlık ve nüfus istatistiklerinin yapılmasına ilişkin ilk girişimdi. İlk Anadolu köyleri gezisi, Temmuz 1937 yılında yapıldı. Yozgat, Çorum, Samsun, Amasya, Sivas, Seyhan, İçel, Gaziantep, Niğde, Kayseri, Konya, Afyon Karahisar, Eskişehir merkez ve köylerine gidildi. Sağlık örgütü ve muhtarlar aracılığıyla getirtilen çocukları muayene ediyor, sınıflandırıp, istatistikler hazırlıyordu. Bu gezide, yanında asistanıyla birlikte, toplam 52.662 nüfuslu 60 köyü muayene ettiler. Eckstein'in asistanı Dr. Selahattin Tekand, diğer gezilere de örnek olan bu gezinin özelliklerini şöyle özetliyor: *"Nüfusu 100'den biraz fazla olan küçük köylerle yaklaşık 5000 kadar nüfusu olan büyük köyleri, fakir ve zengin köyleri; dağlardaki ve ovalardaki, verimli ve çorak yerlerdeki köyleri, Karadeniz ve Akdeniz kıyılarında ya da yaylalarındaki köyleri gözden geçirdik. Böylece en değişik yaşam koşulları hakkında fikir edindik. Her köyde, köylü ile uzun uzadıya ve yakından temas ettik. Alışkanlıklarını sorduk, öğrendik. Yakınmalarını ve dertlerini söyledik; bize güvendiler ve açıldılar. Her köyde her evi, her hanı, içten ve dıştan inceledik. Hemen hemen her çocuk ve kadını muayene ettik ya da kâdilerle konuştuk. Doğallıkla, erkeklerle de konuştuk. Her yaştaki her hastayı muayene ettiğimiz için, köylerdeki her türlü hastalık hakkında ince ince bilgi edinmiş olduk. Bundan başka, zahire, sebze,*

³⁷ https://tr.wikipedia.org/wiki/Albert_Eckstein

³⁸ <https://calismaortami.fesek.org.tr/icerik/toplum-bekimligine-gonul-yazinlar-20-ord-prof-albert-ekstein-cocuklarin-pesinde-1937>

meyve ekimi, hayvanların bakımı ile ilgili bilgiler edindik." (Akar N., 2003 : 42).

2 Anadolu ziyaretinde hane sayısı, kadın ve erkek nüfus, sıtma, bağırsak enfeksiyonu olguları olup olmadığı, su kaynaklarının çeşitleri ve yerleşimde bir okul bulunup bulunmadığına ilişkin veriler topladılar. Anadolu'da yaptıkları inceleme gezisi sırasında, sıtma mücadelesi, verem ve trahomla savaş kampanyaları çoktan başlamıştı. Eckstein ve ekibi, köylere yaptıkları ziyaretler sırasında bu kampanyanın olumlu etkilerini görebildiklerini de bildirdiler.

Çocuk ölümlerinin %50 olduğu Türkiye'de henüz düzenli bir çocuk kliniği bulunmadığı dönemde Ankara Üniversitesi'nde çocuk polikliniği kurulması için çalıştı. 5 yıl boyunca kurucu direktörlüğünü icra etti.

Böylece, Ord. Prof. Albert Eckstein'in Anadolu köylere üzerine topladığı bilgiler, Anadolu'yu sağlık-sosyal açıdan değerlendirebilecek çok önemli bir belge niteliği kazanmıştır.

Ayrıca tüm çalışmalarını fotoğraflarla belgeyerek büyük bir esere imza attı. Tüm koleksiyon " Prof. Dr. Albert Eckstein ile Anadolu'da On beş Yıl (1935-1950)" başlığı ile Ankara Üniversitesi Kültür ve Sanat Yayınları arasında 2005 yılında yayınlandı. Bu fotoğraflar o kadar etkileyici idi ki, bir tanesi 1941 yılında basılan 10 liralık banknotların üzerinde yer aldı.

Türkiye gelişinden 15 yıl sonra Almanya'ya dönüş kararı aldı. Prof. Eckstein, 18 Temmuz 1950 yılında Almanya'da öldü.

Eckstein'in fotoğraflarında 1937 yılında İncehisar'da gündelik yaşamdan fotoğrafları görmek mümkün. Koca Köprü ve keçi sürüleri, derede buğday yıkayan kadınlar, kağnılar, cirrit oyunu, köyün meşhur muhtarı, köylüler, folklorik kıyafetler hepsi fotoğraflarda yer alıyor²³.

²³ Albert Eckstein'in fotoğrafları Cambridge Üniversitesi,Alman Arkeoloji Enstitüsü gibi farklı koleksiyonlarda bulunmaktadır.

İSCEHİSAR MERMERLERİNE DAİR BİR KONFERANS-1940

1940'lı yıllarda İncehisar mermer ocakları adeta yeniden keşfedilmeyi beklemektedir. Afyonkarahisar Halk-evi'nde "şehrin doğal zenginlikleri" konulu bir konferans veren bir Profesörün sözleri büyük ilgi görür:

"Ankara'dan gelen Profesör Hamid Şadi "Garbi Anadolu'da Afyon ve Havalisinin Zenginlikleri" hakkında Halk-evi'nde bir konferans vermiştir. Çok kalabalık bir dinleyici kitlesi tarafından müteaddit defalar alkışlanan profesör şehrin sayarı tedkik yerlerini ve tarihi mahallerini gezmiş, bu meydana şehrin otuz kilometre şimali şarkında bulunan tarihte meşhur mermer ocaklarını vallahimizle birlikte ziyaret etmiştir. Bu ocaklarda dokuz on çeşit renkli ve damarlı, külliyetli miktarda mermer vardır. Vaktiyle birçok büyük mabetlere, hatta Ayasofya'ya bile buradan mermer gönderildiği tarihçe bilinmektedir. Bu havzanın istikbali çok zengin addedilmektedir. Profesör bu ocaktan numuneler alarak Ankara'ya götürmüştür".

Afyonkarahisarında bir konferans

Afyon (Akşam) — Ankaradan gelen profesör Hamid Şadi «Garbi Anadoludan Afyon ve Havalisinin zenginlikleri» hakkında Halk-evinde bir konferans vermiştir. Çok kalabalık bir dinleyici tarafından müteaddit defalar alkışlanan profesör şehrin sayarı tedkik yerlerini ve tarihi mahallerini gezmiş, bu meydana şehrin otuz kilometre şimali şarkısında bulunan tarihte meşhur mermer ocaklarını vallahimizle birlikte ziyaret etmiştir. Bu ocaklarda dokuz on çeşit renkli ve damarlı, ve külliyetli miktarda mermer vardır. Vaktiyle birçok büyük mabetlere, hatta Ayasofyaya bile buradan mermer gönderildiği tarihçe bilinmektedir. Bu havzanın istikbali çok zengin addedilmektedir. Profesör bu ocaktan muhtelif numuneler alarak Ankaraya götürmüştür.

A K Ş A M 26 Mart 1940

Akşam Gazetesi -26 Mart 1940

" "Afyonkarahisar'ında Bir Konferans." Akşam Gazetesi 26 Mart 1940

Afyon İlbaylığından:

'Afyon İli merkez ilçesine bağlı ve Devlet Demiryoluna «25» kilometre mesafedeki İncehisar köyünde tahminen on bin dönüm sahadaki muhtelif renklerde somaki mermer ocakları açık arttırmaya konulmuştur.

Arttırma 10 MART 937 çarşamba günü saat «16» da İlbaylıkta yapılacaktır. Buna aid şartname bedelsiz olarak Afyon Ticaret Odası Başsekreterliğinden alınabilir.

(886)

İncehisar Mermer ocaklarının ihaleye çıkarılacağına dair bir ilân-1937

Afyon İlbaylığından:

10 mart 937 gününde birinci ihalesinin yapılacağı evvelce ilân edilmiş olan İI merkezine bağlı İncehisar köyündeki Somaki mermer ocakları 25 sene müddet ve senede «150» metre mikâbı taş çıkarmak ve % 5 buçuk nisbi resim vermek üzere talibine birinci ihalesi yapılacaktır. İhalei kat'iyesi 25 mart 937 perşembe günü saat 15 te icra olunacaktır. Talib olanların belli gün ve saatte İlbaylığa ve fazla tafsilât almak isteyenlerin Afyon Ticaret Odası Başsekreterliğine müracaatleri ilân olunur.

(1399)

İncehisar Mermer ocaklarının ihaleye çıkarılacağına dair bir ilân-1937

1946 YILINDA İSCEHİSAR MERMER OCAKLARI

1946 yılında yayımlanan Türkiye Kılavuzu isimli eserde Afyonkarahisar'ın madencilik sahasında en önemli değeri İncehisar mermer ocakları olarak gösterilmektedir.

"Afyon'un bir çok yerinde kıymetli taş ve mermer ocakları vardır. Bunlardan en önemlisi İncehisar Somaki

İncehisar mermer ocakları

Binlerce yıl önce (Sinada mermerleri) namıyla şöhret bulmuş olan İncehisar mermerleri tekrar işletilmek üzeredir. Ocakta kahve rengi ve filiz renkte yeni mermer cisimleri bulunmuştur.

HABER 19 - 7 - 1937

"İncehisar Mermer Ocakları yeniden işletilecek" Haber Gazetesi, 19.07.1937

mermer ocaklarıdır. Bu ocaklar İ Ö 1000 yılından beri işletilmekte olup Romalılar devrinde (Sinada) mermeri diye büyük bir ün almıştır. Bu ocaklarda Beyaz, Pembe, Erguvanî, Leylakî, koyu Menekşe ve mavi damarlarıyla dünyanın en güzel mermerleri bulunmaktadır. Vaktiyle Roma'ya buradan zeyce mermer sevkedilmiş olup bugün İtalya'nın bir çok şehirlerindeki abidelerde İncehisar mermerlerine rastlanır. Escünlü Sen Piyer Kilisesi'nin iç sütunlarıyla Roma duvarlarının dış kasımları bu mermerlerden yapılmışlardır.

Altmış yıl kadar önce bir Fransız şirketi tarafından yerinde büyük tesisler yapılarak yeniden açılan bu ocaklardan İzmir yoluyla büyük sütunlar dış memleketlere sevk edilmiştir. Bu eşsiz mermerler evsaf bakımından Avrupa Mermer Sendikalarınınca dünya mermerleri içine sokulmuştur.

Birinci Cihan Harbi'nden sonra çalışmasını durduran Fransız şirketinin kurduğu tesisler bir müddet öylece kalmıştır. Bugün bu ocakların büyük bir kısmı Bay Sadettin Bulduk, diğer kısmı da Bay Celal Hamamcı tarafından işletilmektedir. Ankara'da yeni yapılmakta olan Kamutay (Meclis) binasının bir kısmı mermer inşaatı ve İstanbul'da ki (Taksim) İnönü Heykelinin kaidesi bu mermerlerden seçilmiştir. Ne yazık ki işletme modern vasıtalarla yapılmamaktadır⁴¹.

⁴¹ Türkiye Kılavuzu. Hazırlayan Hüseyin Hilmi Orak Ankara 1946 s.32-33

İSCEHİSAR MERMERLERİ YUNUS EMRE'NİN KABRİNDE-1947

Anadolu'da tasavvufun ve halk şiirinin öncülerinden Yunus Emre'nin (1238-1328) Eskişehir Sivrihisar İlçesi'ne bağlı Seriköy'de bulunan kabrinin yeniden düzenlenmesinde tercih edilen İncehisar mermerleri dönemin gazetelerinde (Akşam Gazetesi 26 Haziran 1947) haber olmuştur.

"Büyük Türk şairi Yunus Emre'nin Eskişehir'in Saray Köyü'nde yapılmakta olan anıt mezarının taşları, Afyon'un meşhur İncehisar mermer ocaklarına sipariş edilmiştir.

Vaktiyle Yunanlılar ve Romalıların mabetlerine de renkli mermerlerin sevkedildiği bu ocaktan halen Ankara'da Büyük Millet Meclisi Binasına renkli mermerler gönderilmektedir.

Yunus Emre'nin mezarı üzerine yapılmakta olan dört sütun üzerindeki kubbe, beyaz ve siyah mermerlerle işlenmektedir. Anıt yakında bitecektir²²."

26 Haziran 1947

Yunus Emrenin kabri

Afyon (Akşam) — Büyük Türk şairi Yunus Emre'nin Eskişehirin Saray köyünde yapılmakta olan anıt mezarının taşları, Afyonun meşhur İncehisar mermer ocaklarına sipariş edilmiştir.

Vaktiyle, Yunanlılar ve Romalıların mabetlerine de renkli mermerlerin sevkedildiği bu ocaktan halen Ankarada Büyük Millet Meclisi binasına renkli mermerler gönderilmektedir.

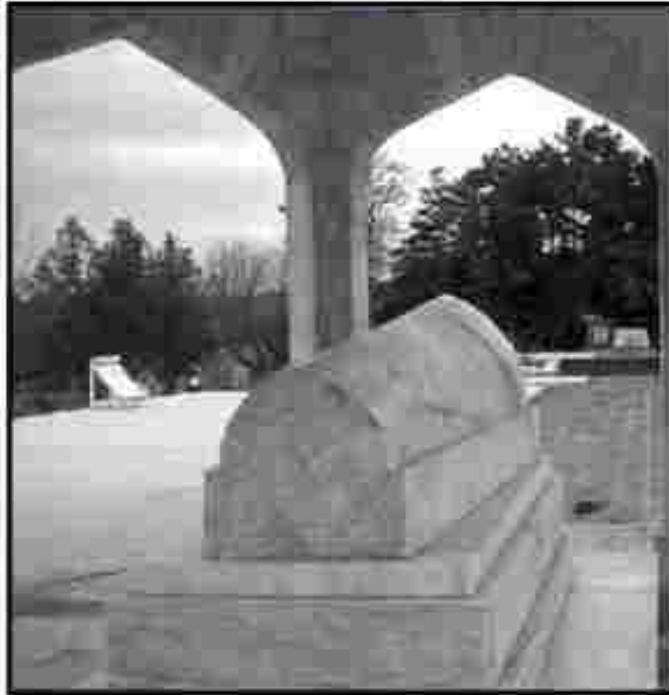
Yunus Emrenin mezarı üzerine yapılan dört sütun üzerindeki kubbe, beyaz ve siyah mermerlerle işlenmektedir. Anıt yakında bitecektir.

Akşam Gazetesi 26 Haziran 1947

²² "Yunus Emrenin Kabri" Akşam Gazetesi 26 Haziran 1947

Yusuf Emre'nin kabri-Eskişehir Sivrihisar Simkoy

İNCEHİSAR VE MERMERCİLİK - KALE GAZETESİ - 27 Aralık 1949

Afyonkarahisar'da yayınlanan yerel "Kale Gazetesi'nin 27 Aralık 1949 tarihli sayısında İncehisar mermerlerine dair önemli bir yazı yayımlanır:

"Vilayetimizin maden sanayi bölümünde gözle görülür bir işletmesi yoktur. Ancak merkeze bağlı İncehisar Bucagi'nda ki mermer ocakları ile Çiğilteye İstasyonu yanında ki granit ocaklarıdır.

İncehisar mermer ocakları işletmeciliği eskidir. (M.Ö.) tarihî kayıtlar ocakların Romalılar zamanında (Sinada) Şuhut mermeri olarak ün almış ve Roma'ya bu ocaklardan çıkarılan Beyaz erguvanî, pembe menekşe ve mavî mermer blokları sevk edilmiştir. İtalyan mimarisi gerekli bazı malzemesini buradan götürmüştür. Birçok abide ve Sen Piyer Kilisesi'nin sütunları ve Roma duvarlarında bura menlektizlerinden parçalar vardır. Yine Ayasofya Camii'nin (Müze) bir sütununu İncehisar mermeri teşkil etmektedir.

İncehisar mermeri işletmeciliği geçen asır bir Fransız şirketine verilmişti. Şirket yaptığı tesislerle elde ettiği mermerleri İzmir yoluyla dış piyasalara sevk etmiştir. Mermerlerimiz dış piyasalarda tutanmış ve şirket birinci cihan harbinin bitimine kadar çalışmıştır.

Bilahare şahıslar tarafından işletmeye koyulmuştur. Basit usuller tahtında çalışmak randımanının artması engel olurken pek fazla bir gelirden sağlanmamakta ve iktisadî bünyemizi besleyememektedir.

Bu hususta sanayicilik ve maden işletmeciliği hususunda ileri gitmiş olan Etibank'ın teşebbüsü ele alarak, sistemi fennileştirerek üretimi artırmak yolunu tutarak mahalli ve milli ekonomileri desteklemesi yoluna gidilmiştir.

Bu yapılmaza bile mütezzebislerin aralarında kuraçakları bir ortaklık tesisleri yenilerken fenni esaslar tah-tında verimi birkaç misli artırabilir.

Kurulacak teşebbüsün karşısında rakip bir firma ol-madığı gibi mermerlerin üstün evsafi tabiaten buraya te-keli kurmuştur. Bu böyleyken teşebbüsün muvaffak olacağı açıktır.

Gaye milli bir servetim milli ekonomi adına bir gelir getirmesi ile bulunduğu bucağın (İncehisar) içtimai sevi-yesinin tekâmülü adına yardımcı olmasıdır⁶.

KALE
YEREL GAZETESİ İZMİR - İZMİR

YEREL GAZETESİ
KALE
KALE
KALE
KALE
KALE

VAT 27 ARALIK 1949 Sayı 10472

İncehisar ve mermercilik

İncehisar mermeri...
Bu mermer...
İncehisar mermeri...
Bu mermer...
İncehisar mermeri...
Bu mermer...

Kasaplar öte nark istiyorlar

İncehisar kasapları...
Bu kasaplar...
İncehisar kasapları...
Bu kasaplar...

Sözge Kalkınmış Kırsalda

İncehisar kırsalında...
Bu kırsal...
İncehisar kırsalında...
Bu kırsal...

Hesli, bir kalya kralı geçirdi

İncehisar kalya kralı...
Bu kalya kralı...
İncehisar kalya kralı...
Bu kalya kralı...

Dikkat!

İncehisar dikkat...
Bu dikkat...
İncehisar dikkat...
Bu dikkat...

Telefon sayıs

İncehisar telefon...
Bu telefon...
İncehisar telefon...
Bu telefon...

⁶ Afyonkarahisar'da yayınlanan mahalli "Kale Gazetesi'nin 27.12.1949 tarihli nüshasında Yaşar Tuğcu imzası ile yayınlanmıştır.

İncehisar ve Mermercilik-Kale Gazetesi 27 Aralık 1949

1967 YILINDA İSCEHİSAR MERMER OCAKLARI

Afyon'da mermer ocaklarını çalıştıran ve mermer işleyen iki büyük fabrika vardır. Bu fabrikalarda 1940 yılından bu yana çalışmakta, yıldan yıla kapasitelerini artırmaktadırlar. Ocaklar halâ ilkel usullerle işletilmektedir. Her ne kadar kompresör, kırık, çaraskal kullanılmakta ise de tekniğin bütün imkânları daha girememiştir. Ocaklarda % 40 zayıfla çalışıldığı, modern makineler sağlanırsa zayıflığın % 10'a kadar düşebileceğini söylemektedirler.

Bu ilkel usullerle ocaklarda kesilen büyük mermer bloklarına Tomruk adı verilir. Bu tomruklar yarım ton ile beş tonluk ağırlıklar arasında değişir. Kamyonlarla fabrikaya gelen bu tomruklar raylarla büyük makinelere konur. İstenilen kalınlıkta bir çok testerele aynı anda biçilir ve levhalar haline getirilir. Testerele devamlı su altında çalışır. Çelik levhalar halindeki bu testerele dişsizdir. Diş ödevini ve kesme işini su ile birlikte devamlı yukarıdan verilen kum taneleri yapar. Varıllar içine doldurulan bu kumlar hafif açılmış bir musluktan suya kanır, bu borularla testerelelerin üzerine dağıtılarak verilir.

Bir testere devamlı çalışmak şartıyla saatte bir santim kalınlık biçer. Biçilen bu büyük levhalar yine elektrikle çalışan makinelerde su altında perdelanır, istenilen ölçülerde kesilir, kenarları düzeltilir ve kullanılmaya hazır duruma getirilir. Bu mermerlere daha çeşitli biçimler

verecek başka makinelerde bu fabrikalarda bulunmakla beraber, Avrupa'dakilerle kıyas kabul etmez ölçüde ilkel çalışıldığı ve çok zayıfla verildiği ifade olunmaktadır.

Bu sanayi kolunun bilgili, modern bir işletmecilik anlayışına ve devletçe korunmaya ihtiyacı vardır. Bu mermerlerin etrafında kurulan sayısız Klasik Çağ şehirleri, mermerlerin haşmeti, inceliği ve güzelliğiyle bizi kendilerine hayran bırakmaktadır. Bugün Afyon'da kapısı, eşigi, merdiveni mermer olan bir binaya pek az rastlanır.

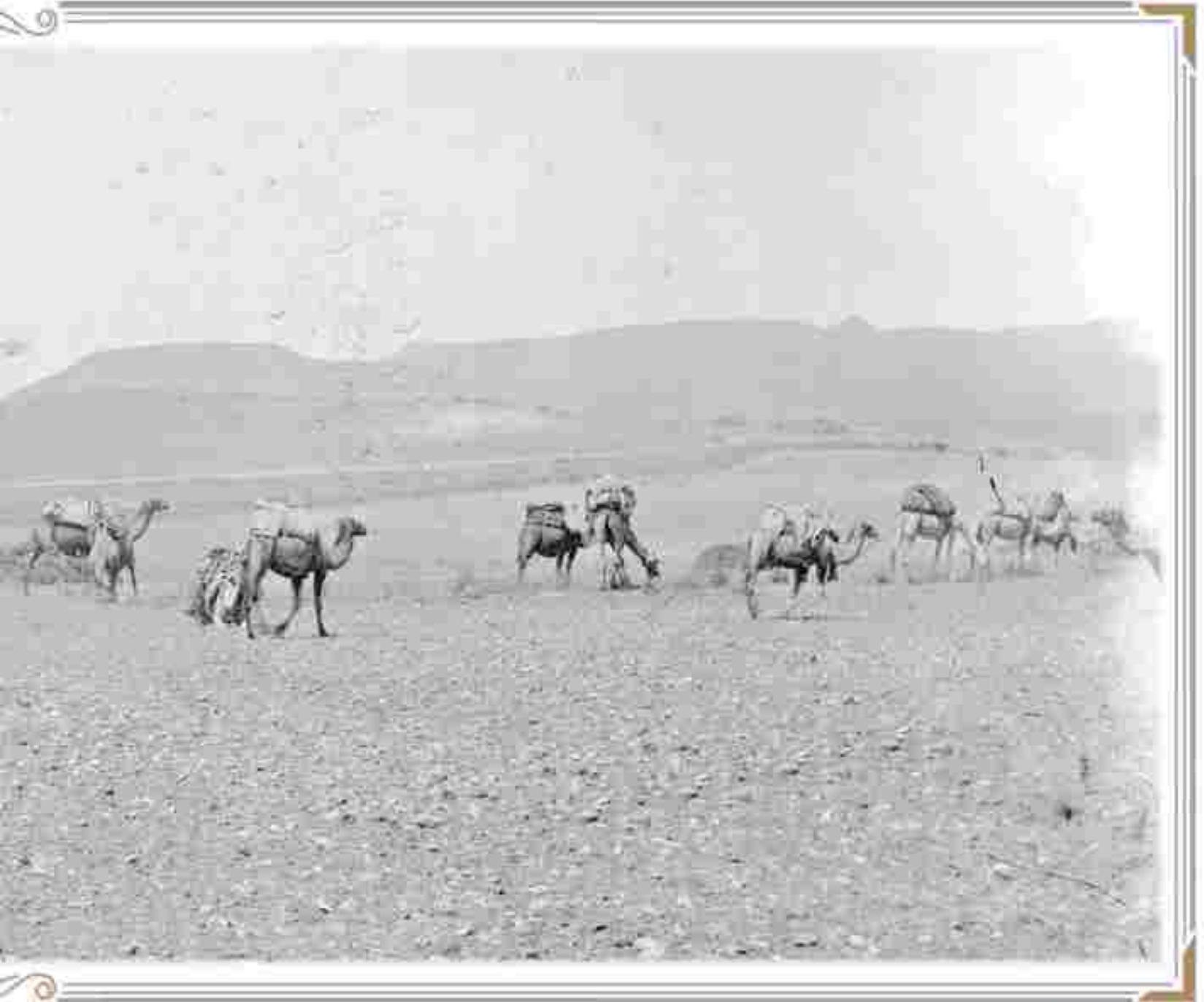

1967 Yılı Marmar Fabrikası önünde sabahın uyanı bekleyen blokler

FOTOĞRAFLARLA BİR ZAMANLAR İSCEHİSAR

İncehisar yakınlarında bir kervan-1995

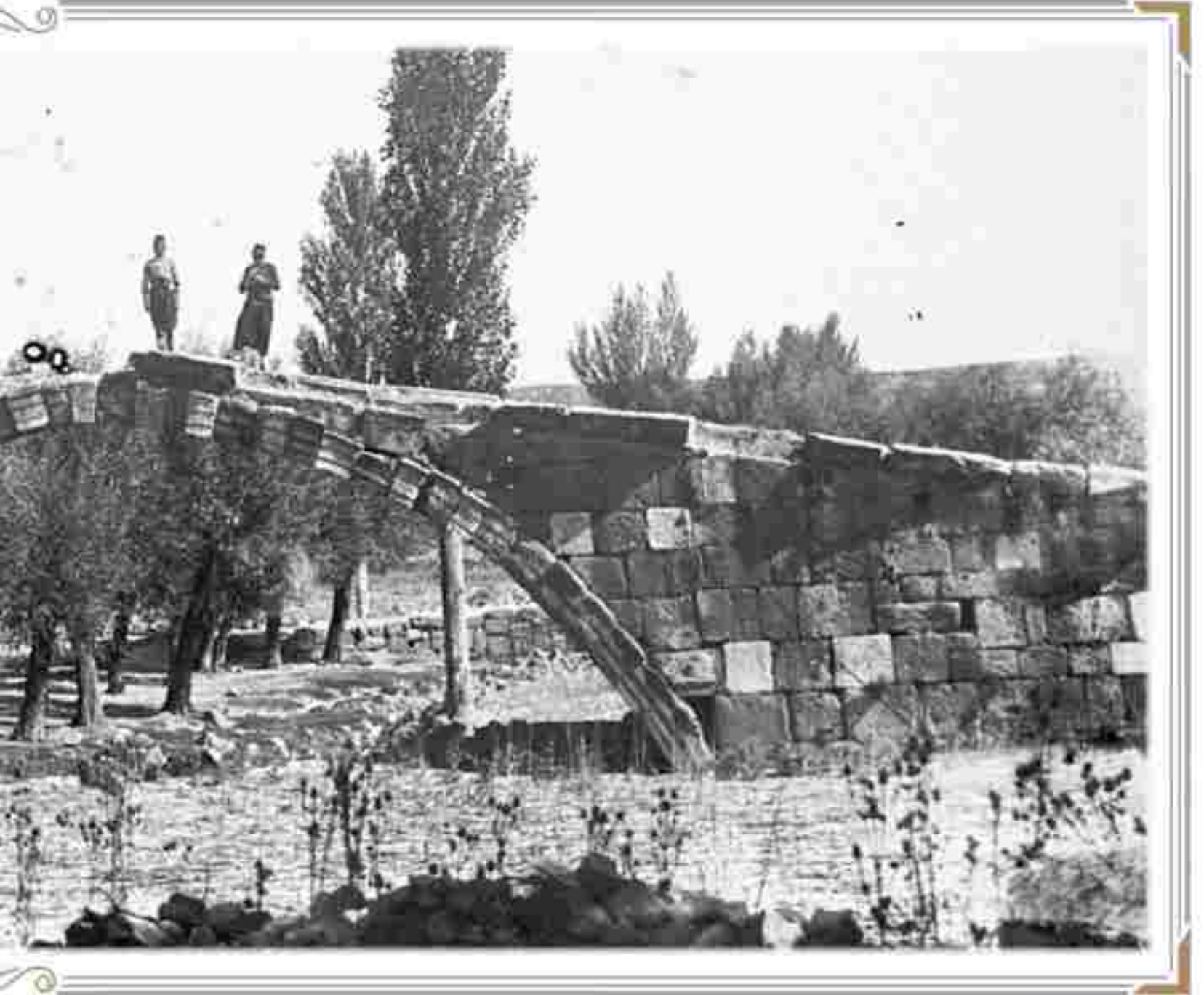

İncehisar Koca Köprü - 1895

İncehisar Köylü muhtarı ve Dr. Albert Einstein-1937

İncehisar Köyü Muhtarı Abahımoğlu İsmail Örtük -1937

(Dr. Albert Einstein çizimi)

Gerid
in
İncehisar
Prov. Afyon 1937

İncehisar Köyü muhtarı ve vatandaşları -1937

(Dr. Albert Escalen resmi)

İncehisar Köyü'nde vatandaşlar (1937)

(Dr. Albert Einstein fotoğrafı)

İscemiş Köyü Muhtemelen Alayhanca'da İsmail Çattar

(Dr. Albert Einstein resmi)

İncehisar Köyü'nde vatandaşları-1937

(Dr. Albert Einstein arşivi)

İncehisar Köyü'nde vatandaşları-1937

İncehisar Köyü'nde bir vatandaş ve duvarda devçimsi bir mermir parçası-1937

Dr. Albert Einstein arşivi

İncehisar Köyü'nde bir vatandaş-1937

İncehisar Köyü'nde yeni kıyafetli bir genç-1937

İncehisar Köyü'nde yural kıyafetli bir genç-1937

İncehisar Köyü'nde yural kıyafetli bir kadın-1937

İncehisar Köyü'nde kışın en yavaş kuyafetli çocuklar-1937

(Dr. Albert Schlem arşivi)

Denizde buğday yıkayan kadınlar-1937

(Dr. Fikret Ercan'ın resmi)

Koşun ve köyüliler-1937

(Dr. Albert Einstein arşivi)

Kağıncılık ve İzcâhîsar'ın genel görünümü, toprak dâvâlı evler-1937

(Dr. Albert Einstein çizimi)

Koşnudaan oamın boşallatılar-1837

(Dr. Albert Einsteininçisi)

Koşun ve İncehisar'ın genel görünümü: 1937.

(Dr. Albert Ercetin çizimi)

İscelilerin Kood Köprüsü-1937

(Dr. Albert Einstein çektirir)

İncehisar kanyonunda keçi sürüsü ve örtük ağaçlar-1937

(Dr. Albert Einstein resmi)

Çukurova Mahallesi'ndeki Kurna Kayısı siraftında kadınlar-1937

(Dr. Albert Einstein çekti)

Çukur Mahalle'deki Kuyu Kuyru-
strafında kadınlar-1937

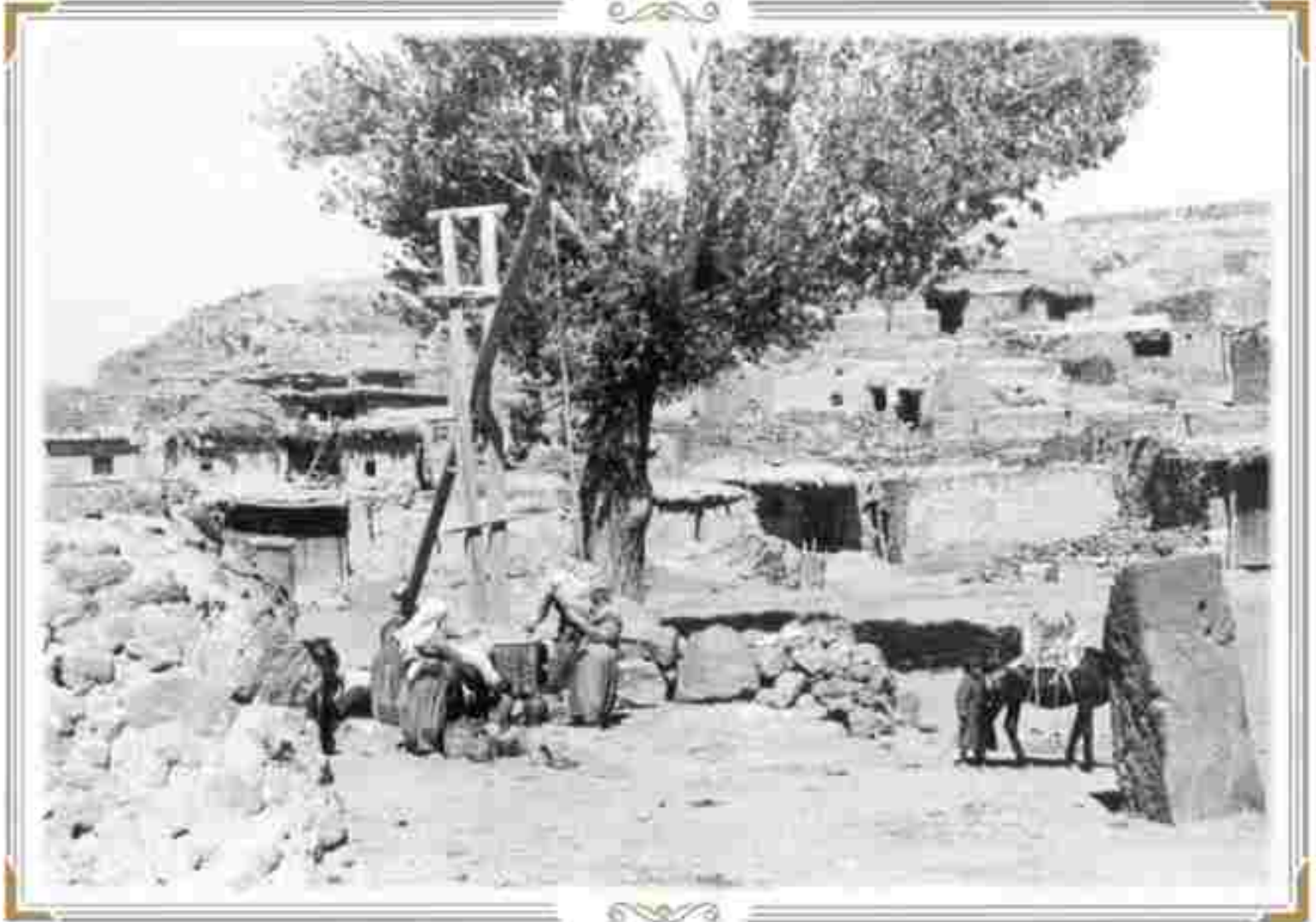
Çukur Mahalle'deki Kaya Kayu su tesisinde kadınlar-1937

(Dr. Alihan Fıratlı tarafından çekildi)

Tesi Çambardak, Alyazi ipi yağımı-1937

(Dr. Albert Einstein çizimi)

Günümüzde hâlâ kullanılmakta olan Çukur Mahalle'deki Kara Kuyu etrafında kadınlar-1937

(Dr. Albert Coates arşivi)

Köy çeşmesinde kadınlar ve çocuklar-1837

(Dr. Albert Ercole'ye ait)

İncehisar Köyü'nden ev görüntüleri-1937

İncehisar'a bir tiyatro gösterisi için gelen Ayton Halkeri üyeleri-1945-

(Görsel: Mustafa Yılmaz'ın arşivinden)

İncehisar, Afyon arası Dörtent Su kuyusu -1947

(Kadir Sait Akın tarafından)

Kocin Köprüsü-1940'lı yılları

İSelt Arşivi

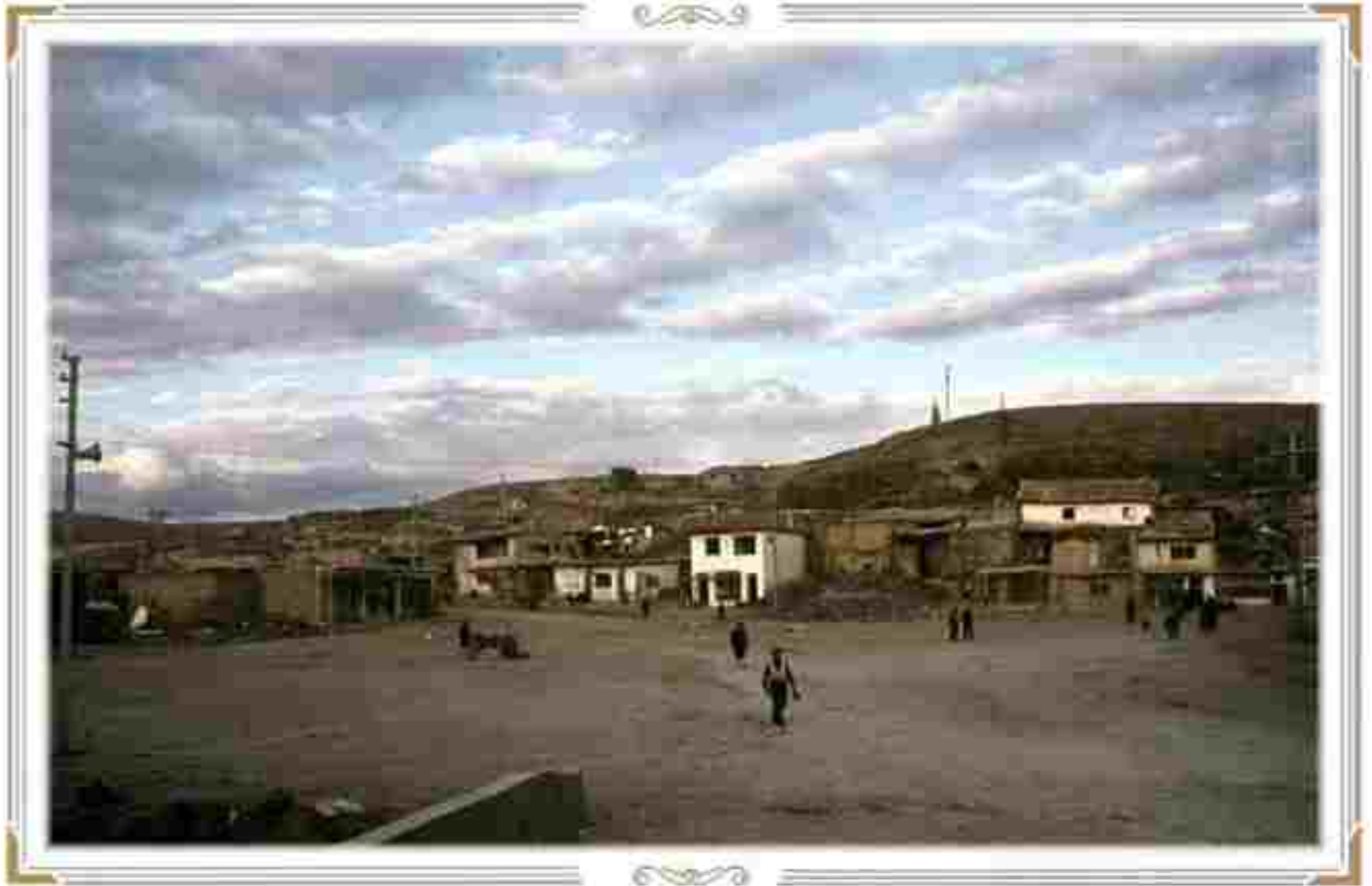
Kececi Köprüsü-1980'nin yılıdır

(E.Ş. Arslan)

Eski zamanlar
bir kırım
incehisarlılar
-1960'lar

DAI Arşivi

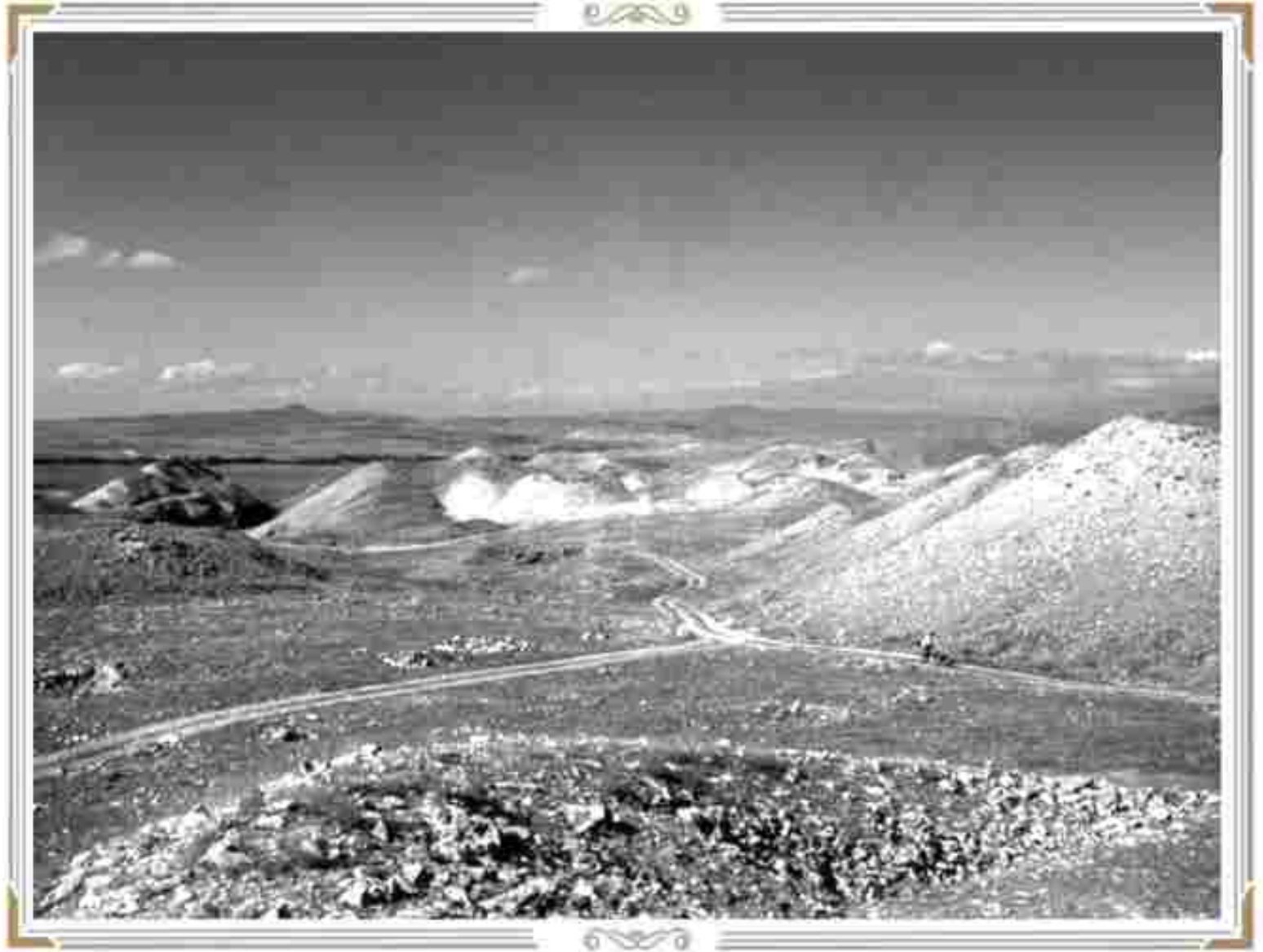
İcehisar Kırsehir meydanı - 1960'lar

(Ata Akın)

Mesmer ocaklarının görünümü (1960'lı yıllar)

(D.N. Arşivi)

Marmar ocağının görüntüsü-1980'li yıllar

(11) (12)

Eski usulle taş kırım işçileri -1950'ler

(DAİ Arşivi)

Eski usulle taş kazın
İncehisar'dır -1960'lar

(DMİ Arşivi)

Eski usulle taş kazın İncehisar'dır -1960'lar

(DMİ Arşivi)

Eski türlü taş kırma işçileridir - 1980'ler

(LMS Arşivi)

Eski Başbakanlardan Suat Hayri Üngüplü'ye İsceliler ziyaretinde memur üzerine işlenen
"Hoşgeldiniz" tabakası hediye edilmesi - 1985

Marmar ocuğu işçileri ve Bekir Üray dinlemesi esnasında (1940) m-

Foto: Sinayı Arayın

İncehisar'ın elektrik varlığına başlangıcı gün -1970

AVŞAR Madensuyu Kaynağı

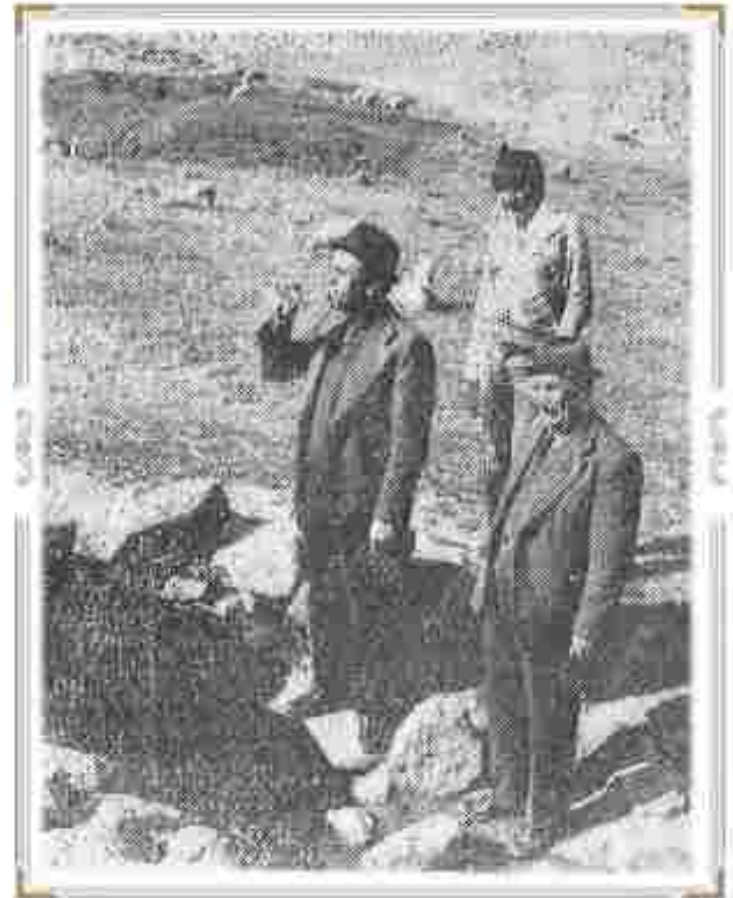
Avşar Maden Suyu Kaynağı ilk hali (1979)

Avşar Maden Suyu kaynağında incelemler yapan Dr. M. Sadettin Aygen ve İncehisarlı Müze Müdürü Süleyman Gözler -1979 (Hasan Özpınar Arşivi)

Arğır
Mirden Suyu
kaynağında
incelemeler
yapan Dr. M.
Sadettin Arğan
ve İncehisarlı
Müze Müdürü
Süleyman
Gönçer -1975

(Hasan Çopur Arğır)

Arğır Mirden Suyu kaynağında incelemeler yapan
Alyonkırhisar Valisi Meluhet Sarıçoğlu ve
Dr. M. Sadettin Arğan-1975

İncehisar mezar ocağınının 1980'li yıllardaki görünümü

İncehisar misirge ocaklarının 1980'li yıllardaki görünümü

(Hesran Özpınar Arşivi)

İncehisar mermer ocaklarının 1980'li yıllardaki görünümü

(Hasan Özpınar Arşivi)

İncehisar maden ocağında eski usulle çalınan taşlar-1980

(Hasan Çopur Arşivi)

İşçilerin mermer ocaklarında eski usulle yaptıkları işleri: 1980.

İncehisar taşınan ocaklarında eski usulle çalınması -1960.

İncehisar merkez oroklarında, eski usulle çalışan işçiler, 1980

İncehisar meşires ocağında selci usulü çalışan işçiler, 1983

(Hasan Çepner Arşivi)

Hasan Özpınar Anıtlı

İşçilerin marmer taşlarını **maki** kullanılarak çalıtıran işçiler-1980

İcahissar taşınca ocaklarında eski usulla çalınan işçiler-1980

(Hesran Özpınar Arşivi)

İncehisar meşmer ocaklarında eski usulla çalığın işçileri-1980

(Hasan Özpınar Arşivi)

İscihisar mermer ocaklarında eski usulde çalığın işçileri, 1980

(Hesran Çepner Arşivi)

İşçilerin meşmer ocaklarında eski usulle çalığın işçisi-1980

(Hasan Özpınar Arşivi)

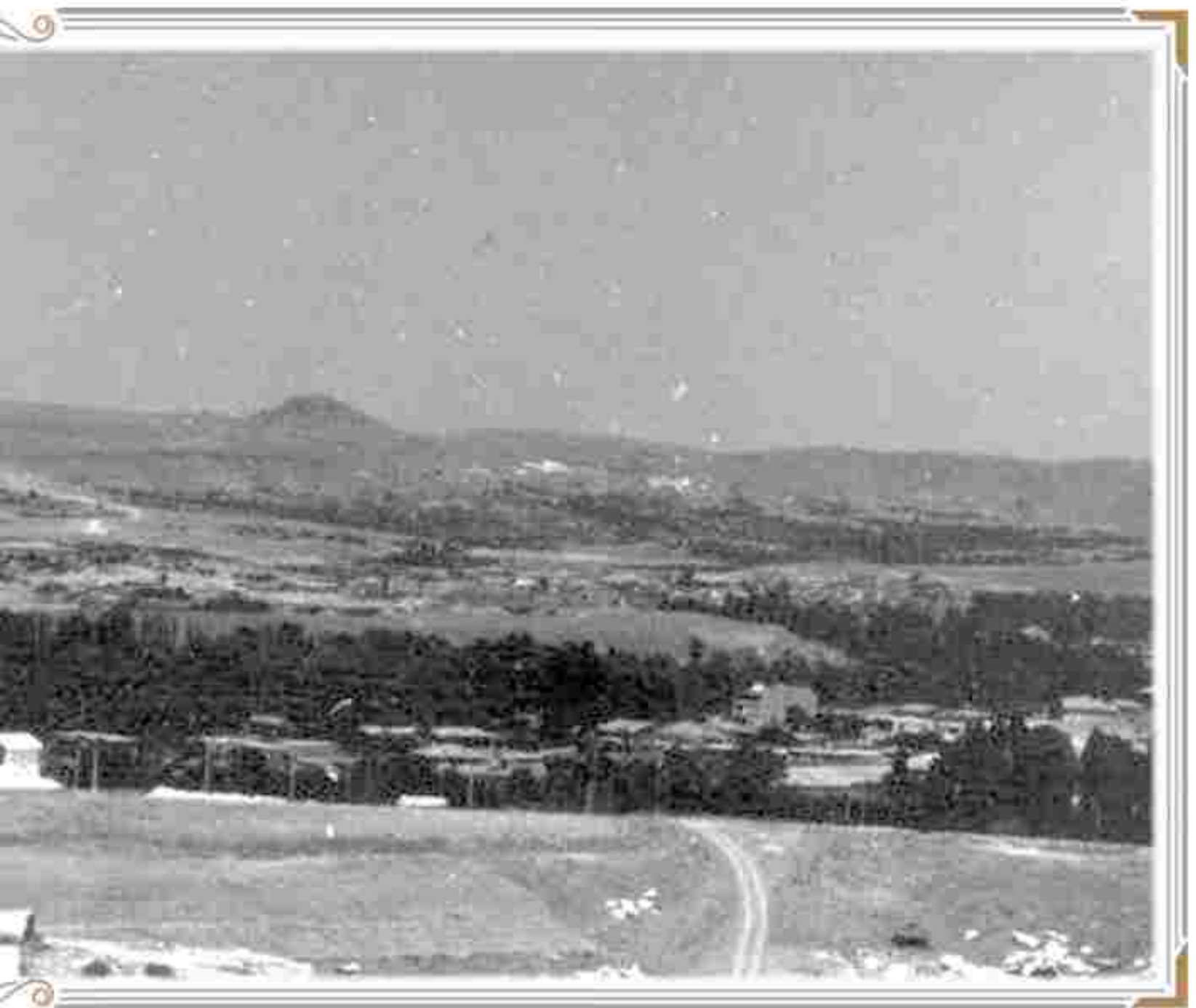

1980'li yıllarda küçük bir atölyede auzamer silimi yapan işçi.

(Hesran Çepner Arşivi)

1980'lı yıllarda ocaklar bölgesindeki İncehisar'ın genel görünümü

1980'li yıllarda İncehisar'ın genel görünümü. Belediye binası inşaat halinde

1880'ü yıllarda ocaklız bölgesinden İncehisar istikrarnetına baktıq

(Hasan Özpınar Arşivi)

İncehisar Menteşe Çukukundan görünümü

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivleri Başkanlığı
- Alman Arkeoloji Enstitüsü
- Geographia De Strabon. Paris, De L'empire Royale. 1816
- Carsten Niebuhr's Reisebeschreibung nach Arabien und andern umliegenden Ländern Hamburg 1837
- William Martin Leake "Journal of a Tour in Asia Minor" J. Murray Publisher London 1824
- Voyage de l'Asie Mineure par Alexandre de Laborde, Becker, Hall, Paris, Firmin Didot, 1838
- Charles Texier "Küçük Asya" Çeviren Ali Suat Cilt 2 Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı Ankara 2002
- William John Hamilton "Researches Asia Minor, Pontus and Armenia" London 1842
- "Küçük Asya" çeviren: Kasım Toraman Midas Kitap Ankara 2013
- Louis Vivien de Saint-Martin "Histoire des découvertes géographiques" Paris 1846
- "Documeum" Tresor de Numismatique et de Glyptique Paris 1849
- Chidhachev, P. A. "Asie Mineure,, pt 4 Geology v.1." Paris,L. Guerin,1860
- Van -Lentep, Henry J., Travels in Little-known Parts of Asia Minor, London 1870
- The Church Missionary Review, v.17 - 1866
- Encyclopédie du dix-neuvième siècle Paris 1870
- L'Asie mineure et les Turcs en 1875: souvenirs de voyage" Firmin-Didot Publisher Paris 1876
- William Mitchell Ramsay "Prymnessos and Metropolis" Des Deutschen Archaeologischen Institutes. Athens 1882
- Vital Cuinet- La Turquie d'Asie, géographie administrative, statistique, descriptive et raisonnée de chaque province de l'Asie Mineure. Paris 1894
- Alfred Körte "Anatolische Skizzen" Berlin Julius Springer Yayınevi 1896
- Pester Lloyd Gazette 1899
- Kadir Koparal "Vilayet Salmelerinde Afyonkarahisar" AKU Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi Afyonkarahisar 2011
- The Granite -January 1904
- Les Missions catholiques: bulletin hebdomadaire de l'Oeuvre de la propagation de la foi- 1906
- Guide horaire général international illustré pour le voyageur en Orient : Constantinople 1909
- Akşam Gazetesi Arşivi
- Cumhuriyet Gazetesi Arşivi
- Haber Gazetesi Arşivi
- Kocatepe Gazetesi Arşivi
- Kale Gazetesi Arşivi
- Muharrem Bayar "Mermetin Tarih Yazdığı Şehir İncehisar" İncehisar Belediyesi Yayınları Basım Yılı 2003
- "Bursa'dan Konya'ya Seyahat"-Bursa İl Özel İdaresi Yayınları Basım Yılı 2009
- Stone, an illustrated magazine -1920
- <https://cudl.lib.cam.ac.uk/collections/skillitercentre/2>
- <https://www.dainst.org/en/dai-meldungen>